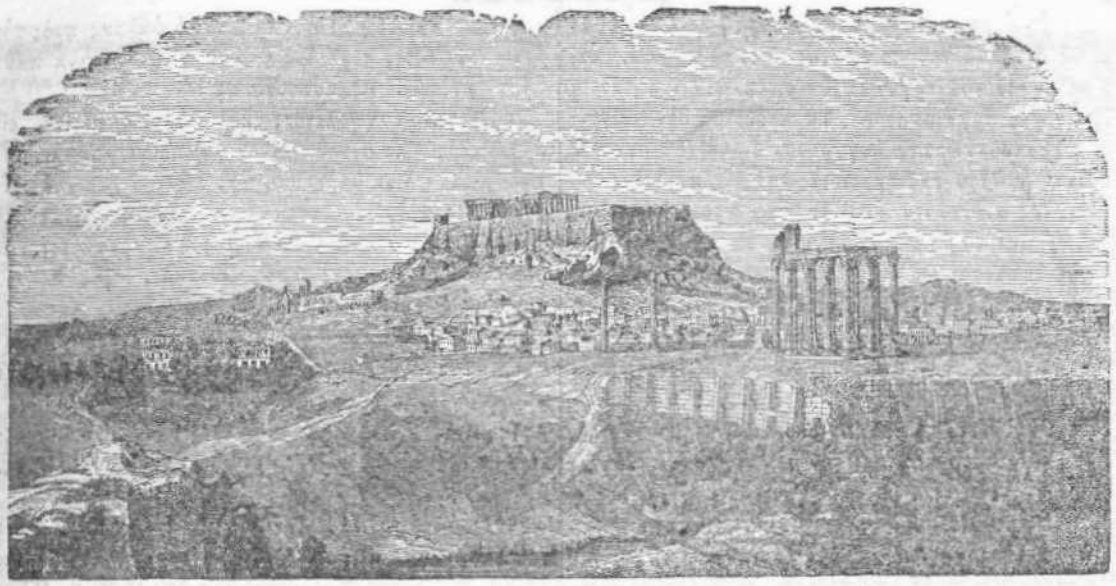

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΙΟΥ, 1860. ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 243.

Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

τοῦ 1860 ἔτους.

—ooo—

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 242.)

Τοῦ δὲ δραματικοῦ εἴδους ἓν μόνον ποίημα παρουσιάσθη κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος, αὐτὸ τὸ καὶ πέρυσιν ἤδη ὑποβληθέν, καὶ ἐπιγραφόμενον « *Κυψελίδαι* », καὶ δεκτὸν ἐγένετο κατὰ τὸν ὅρον ὅτι τὸ ἅπαξ ἐπαινεθὲν δύναται καὶ αὖθις νὰ διαγωνισθῇ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, τοῦ δράματος αὐτοῦ μόναι αἱ τρεῖς πρῶται πράξεις εἶχον ὑποβληθῇ τοῖς κριταῖς, ὥστε, ὡς ἀτελὲς, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸ κρίνωσιν ὑπὸ τὴν δραματικὴν ἔποψιν. Ἤδη ὅμως τοῖς ὑπεβλήθησαν πέντε ὅλαι πράξεις, καὶ τὸ δρᾶμα ἤθελεν εἰκότως θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῶν ὡς συμπεπληρωμένον, ἂν ἐξ ἀνωνύμου ἐπιστολῆς τοῦ ποιητοῦ δὲν ἐμάνθανον ὅτι παρασκευάζεται καὶ ἕκτη πρᾶξις, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτω, μετὰ μόνων τῶν πέντε πράξεων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς καθ' ἑαυτὸ ἄρτιον, ἤτοι ὡς λύσιν ἔχον. Ὡς ἐκ τούτου οἱ κριταὶ δὲν ἠξεύρουσιν ὁποῖα προτερήματα δύναται νὰ προσθέτῃ εἰς τὸ δρᾶμα ἡ μέλλουσα αὕτη ἕκτη πρᾶξις, πείθονται ὅμως ὅτι ἀναμφισβητήτως προσθέτει ἓν σπουδαῖον ἐλάττωμα, ὅτι δίδωσιν εἰς αὐτὸ διπλῆν λύσιν. Καὶ ἐπειδὴ δρᾶμα ἓξ ἔχον πράξεις, καὶ μάλιστα πράξεις ὡς τὰς τῶν Κυψελιδῶν, δηλαδὴ μακροτάτας, ἔχει τι τὸ ἀσύνηθες καὶ τερατώδιον, καὶ πως συγγενὲς πρὸς τοὺς πολύποδας, ὡς λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι, πρὸς τοὺς Ἑκατόγχειρας, ὡς ἔλεγον οἱ Θεοί, προσέτι δὲ καὶ θ' ἀπῄτει τριέσπερον νύκτα εἰς παράστασιν, ὁ ποιητὴς προσδιορίζει, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὅλου, τὴν πρώτην πρᾶξιν νὰ καλῆται Πρόλογος. Ἀλλ' ἡ πρώτη αὕτη πρᾶξις συνδέεται ὀργανικῶς μετὰ τῶν ἐπιλοίπων, ὥστε οἰκειότερον ἐδύναντο ἴσως αἱ δύω τελευταῖαι ν' ἀποτελέσωσιν Ἐπίλογον, ἢ καὶ ἰδιαίτερον δρᾶμα, καὶ τὸ ὅλον νὰ καταρτισθῇ εἰς διλογίαν ἢ τριλογίαν.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ περὶ τοῦ δράματος τούτου διὰ μακρῶν ἐξετέθησαν πέρυσι, διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα ἤδη λέγοντες, ὅτι διὰ τῶν γενομένων αὐτῷ προσθηκῶν καὶ μεταβολῶν οὐδὲν τῶν προτερημάτων του ἀπώλεσεν, ἀλλὰ, ὀφείλομεν νὰ τὸ εἰπῶμεν,—καὶ οὐδενὸς τῶν ἐλαττωμάτων του ἐστερήθη. Διαπρέπει πάντοτε ἐν αὐτῷ, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, γλῶσσα καθαρωτάτη, ἔντονος, ἐκλεκτὴ, ποικίλη, πολυχρωμάτιστος, ἀκριβής, γνησία ἀπήχησις τῆς ἀρχαίας καλλιεπείας, προσέτι δὲ εὔκολος καὶ ῥέουσα στιχουργία, ἂν καὶ ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον ῥέουσα, ὥστε καὶ ἐνιότε τῇ διαῤῥέουσί τινες πόδες, καὶ οἱ στίχοι ἐνίοτε μὲν λανθάνουσι μακυνόμενοι εἰς τριμέτρους ὑπερκαταλήκτους (α), ἐνίοτε δὲ συστελλόμε-

(α) « Ἡ ἐρωμένη τοῦ Ναρκίσου Ὀρειάς, ἐὰν » . .
« Δὲν ἐταλαιπωρήθης σὺ, καὶ τὸν ἀδίωτον » . .
« Παρωργισμένη τῆς μητρὸς σοῦ, πραύνθητι ».

νοι εἰς δημέτρους ὑπερκαταλήκτους (6). Ἀκτινοβολεῖ δὲ δι' ὅλου τοῦ ποιήματος πολλὴ εὐφυΐα, καὶ τὸ μέγιστον τοῦ ἔργου προτέρημα εἶναι ἡ βαθεῖα γνῶσις τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ πρόσωπα δὲν φαίνονται πλαστουργήματα συγχρόνου διανοίας· διὰ τῆς μαγικῆς ῥάβδου τῆς ἀγχινοίας καὶ τῆς παιδείας του ὁ ποιητὴς ἀνέστησεν αὐτὰ ἐκ τῶν προαιωνίων των τάφων, καὶ τὰ ἔφερε νὰ λέγωσι, νὰ πράττωσι καὶ νὰ πολιτεύωνται ὡς ἐν τοῖς χρόνοις καθ' οὓς ἔζων, καὶ ν' ἀποκαλύπτωσιν ἡμῖν τὰ μόνον αὐτοῖς καὶ τῷ ποιητῇ γνωστὰ μυστήρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν πάντων τούτων τῶν ἐξόχων προτερημάτων, πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι κρίνομεν τὸ δρᾶμα δύω τινῶν στερούμενον, τῶν ἀναγκαιοτάτων, πρῶτον μὲν ποιήσεως ἱκανῆς, καὶ δεύτερον — δὲν λέγομεν γνώσεως, διότι οὐδεμία γνῶσις φαίνεται ξένη τῷ πολυμαθεστάτῳ ποιητῇ,— ἀλλ' αἰσθήσεως τῆς δραματικῆς.

Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν ποίησιν, οἱ διάλογοι εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐφυεστάτη καὶ καλλιεπεστάτη πεζολογία, καὶ προσέτι μακρολογία οὐχὶ σπανίως, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης εὐχερείας περὶ τὴν στιχουργίαν, ἥτις σχεδὸν πάντοτε ῥέει λάβρος καὶ ὑπερχειλής. Οὕτω π. χ. ἐν τῇ τετάρτῃ πράξει μία μόνη τῆς Εὐάδνης μονῳδία ἐκτείνεται εἰς 193 στίχους, τὰ δύω σχεδὸν πέμπτα τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὸν διαγωνισμόν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα πρόσωπα ἴσως δικαιολογηθῶσί πως πεζολογοῦντα, ὡς ἐν τῷ πεζῷ τούτῳ κόσμῳ πράττοντα καὶ ἀναστρεφόμενα, ἂν καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ ἀληθοῦς κόσμου ὁ τῆς τραγῳδίας, ὅτι οὗτος εἶναι ἡ ἀντανάκλασις ἐκείνου, εἰς ποίησιν ἀναχθέντος· ἀλλ' ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὑπάρχει καὶ ἓν πρόσωπον ἄλλως παρέλκον, ὅπερ πάντοτε κακὸν ἐν τῇ δραματικῇ διαρρύθμισει, μόνην δ' ἐντολὴν ἔχον ν' ἀντιπροσωπεύσῃ ἐν αὐτῷ τὴν ποίησιν, ἧς καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατέστη σύμβολον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Εἶναι δὲ τὸ πρόσωπον τοῦτο τὸ τοῦ Ἀρίωνος. Ἀλλὰ τὰ ᾄσματα ἃ ἐν πάσῃ περιστάσει ᾄδει ὁ καὶ αὐτοὺς τοὺς δελφίνας ἐκεῖνος διὰ τῆς λύρας τοῦ τιθασσεύων, εἰσίν, ὡς καὶ πέρυσι παρετηρήθη, πολὺ τῆς φήμης αὐτοῦ κατώτερα, καί, ὡς καὶ τὰ χορικά, ἀντὶ νὰ μετεωρίζωνται εἰς λαμπρὰν καὶ διθυράμβειον πτῆσιν, βαίνουσι πεζὰ κατὰ γῆς, χωρὶς κἂν ν' ἀναστυλῶνται εἰς τὴν βακτηρίαν τῆς προσῳδικῆς ἁρμονίας.

Ἰδοὺ ἓν τῶν ᾀσμάτων τοῦ Ἀρίωνος·

« Φυλακῆς ἀνηλίου ἀφεὶς τὴν σκοτίαν, ἦλθον ἐνταῦθα, ὄχ' εἰς τὰς χεῖρας δεσμὰ καὶ τοὺς πόδας ἄτιμα φέρων καὶ βαρέα, ὄχ εἰς τὰς φρένας ἀδιάλλακτον στρέφων τροχὸν μνησικακίας, ὄχι! Ὁ ᾄδων ᾖρται ὑπὲρ πάντα τ' ἀνθρώπινα πάθη, ὄρνις καθὼς Διὸς ὑπὲρ γῆν. »

(Ὅπου καλῶς μὲν συγκρίνεται ὁ ᾄδων πρὸς τὸν ὄρνιν τοῦ Διός, οὐχὶ ὅμως καὶ τ' ἀνθρώπινα πάθη πρὸς τὴν γῆν. Ἐξακολουθεῖ δέ·)

« Ἦλθον ἐστεμμένος, καὶ κιθάραν φέρων εἰς προανακρούσεις συνηθισμένην γαμηλίου μολπῆς καὶ χαρᾶς καὶ ᾠδῶν ὑμεναίου, καὶ παντοῦ χαρωπὰς εἶδον ὄψεις ἀνδρῶν ἐστεμμένων. Τί τῆς χαρᾶς τὸ ὄφελος; Καὶ ὁ καπνίζων βωμὸς ἢ οἱ κρατῆρες, κ' αἱ γαμήλι' εὐχαί, ὅσας λαὸς ψιθυρίζει, πρὸς τί, τοῦ τροφέως ἡ χεὶρ ὅταν πικρὰν πρὸς θεοὺς κατάραν εὐθύνῃ; » κ. τ. λ. διότι ἡ ᾠδὴ ἔχει ἕνδεκα στροφάς, ὅλας εἰς ἀρίστην γλῶσσαν, ἀλλὰ ὅλας οὐχὶ ποιητικωτέρας ὑρῆς τῶν τριῶν ἃς ἀνέγνωμεν.

Ἰδοὺ καὶ ὁ Χορὸς πῶς ᾄδει μίαν τῶν ποιητικωτάτων ἐφευρέσεων τῆς ἀρχαίας μυθολογίας (Πράξ. Γ. τέλος)·

« Γνήσιός σου ἐὰν εἶναι υἱὸς θέλων νὰ μάθῃ ποτὲ ὁ Φαέθων, ἄκοντος σοῦ, τὸ φλογερὸν θρασὺς ἅρμα ἐπέβη, κ' ἤλαυνε τοὺς δυσηνίους σου ἵππους. Πλὴν οἱ ἵπποι μετ' οὐ πολὺ ἀφηνίασαν, τὸν συνήθη παρεξέβησαν δρόμον, κ' ἐφλέχθη ἡ Λιβύα καὶ ἡ μορφὴ μὲ τὸ πῦρ σου τῶν Αἰθιόπων. Κεραυνὸς ἐνσκήψας πλὴν καίει τοῦτον· λεῦκαι δὲ γίνοντ' αἱ ἀδελφαί. »

Νομίζομεν ὅτι ἐν ἐπιτομῇ μυθολογίας, ἄλλως, διδακτικώτερον καὶ ψυχρότερον δὲν δύναται νὰ ἐκτεθῇ τοῦ Φαέθοντος τὸ διήγημα.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν δραματικήν, οὐδεὶς βεβαίως ὑπάρχει τῆς ποιήσεως δυσχερέστερος ἄλλος κλάδος, καὶ οὐδεὶς περὶ οὗ πλείονα συνεζητήθησαν, καὶ δύνανται νὰ φιλοσοφηθῶσι. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ ποιητὴς τῶν Κυψελιδῶν, ὁ ἐπὶ πάντων τῶν ῥηθέντων καὶ γραφέντων περὶ ποιήσεως φαινόμενος ἐνήμερος, πολλὰ καὶ σοφὰ περὶ δράματος γράφει ἐν τῇ πρὸς τοὺς κριτὰς ἐπιστολῇ του, καὶ μεταξὺ ἄλλων τοῖς ὑπομιμνήσκει ὅτι τὴν αὐτὴν ὕλην ἐπραγματεύθη δραματικῶς καὶ ὁ Γερμανὸς ποιητὴς Ἰμμερμάνος, καὶ πρὸς τούτου τὸ δρᾶμα ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν νὰ παραβάλωσι τὸ εἰς τὴν κρίσιν αὐτῶν ὑποβαλλόμενον. Ἀλλὰ τὸ ποίημα τοῦ Ἰμμερμάννου μὴ κατορθώσαντες νὰ εὕρωμεν, οὐδὲ δυνάμενοι ν' ἀναβῶμεν ἐν τῇ ἐτυμηγορίᾳ ταύτῃ εἰς ὅλας τὰς ὑψηλοτέρας περὶ δράματος θεωρίας, καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀμφισβητήσεων αἵτινες προέκυψαν ἐξ αὐτῶν, ἀναγκαζόμεθα τὸ μὲν ὑποβληθὲν δρᾶμα νὰ ἐξετάσωμεν καθ' ἑαυτό, ἐκ δὲ τῶν τῆς δραματικῆς κανόνων νὰ περιορισθῶμεν εἰς τοὺς ἁπλουστέρους, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἀμέσως πηγάζοντας, ἢ μᾶλλον τὸν πρώτιστον καὶ γενικώτατον πάντων, ὅτι τὸ δρᾶμα, σκοπὸν ἔχον νὰ κινήσῃ τὸ αἴσθημα καὶ τὸ διαφέρον, πρέπει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἔχῃ ἑνότητα, οὐχὶ ἀφεύκτως τὴν μίαν τῶν Ἀριστοτελικῶν ἐκείνων, ἀλλὰ κοινόν τι τοῦ διαφέροντος κέντρον, πρὸς ὃ πᾶσαι αἱ πράξεις, πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι τῶν προσώπων νὰ τείνωσιν, ἀλληλοχούμεναι καὶ ἀναγκαίως ἀπ' ἀλλήλων πηγάζουσαι, ὥστε νὰ ἐντείνωσιν αὐτό, οὐχὶ δὲ νὰ τὸ διασπῶσι καὶ νὰ τὸ ἐξασθενῶσιν. Ἕτεραι δὲ τοῦ δράματος ἀρεταὶ εἰσὶν ἡ ἐπιδέξιος τῶν χαρακτήρων διάπλασις καὶ περιγραφή, ἡ τῆς

(6) « Λυκόφρων, λυπηρός τις στοχασμός ». .
« Ἂς παύσουν αἱ κραυγαί. Ὦ βασιλεῦ! » κτλ.
Τὴν ὄψιν τότε τοῦ ἀληθινοῦ.
Καὶ στίχοι περατούμενοι εἰς κα ι, μὲ, ὁ!

ἀνθρωπίνης καρδίας γνῶσις, ἡ τῶν παθῶν ἀνάπτυξις καὶ παράστασις, ἡ τῶν δραματικῶν θέσεων ἐπιδέξιος εὕρεσις, ἅπερ πάντα πρέπει πρὸς τὴν κοινὴν ν' ἀκτινοβολῶσιν ἑστίαν. Καὶ αὐτὸν τὸν ἰδιόρρυθμότατον πάντων τῶν δραματοποιῶν, τὸν τοῦς κανόνας τῆς τέχνης του οὐχὶ ἐκ σπουδῆς ἀλλ' ἐξ ἰδίας συνειδήσεως ἀρυσάμενον, τὸν Σαικεσπεῖρον ἂν ἐπιμελῶς ἐξετάσωμεν, θέλομεν εὕρει ὅτι ἐξωτερικῶς μόνον ὑπάρχει καὶ παρ' αὐτῷ ἡ ἀνωμαλία, ἐσωτερικῶς ὅμως καὶ οὐσιωδῶς ὅτι ἀκολουθεῖ καὶ οὗτος τὸν θεμελιώδη ἐκεῖνον τῆς δραματικῆς τέχνης κανόνα, οὗ ἄνευ οὐδὲ τέχνη ὑπάρχει, καὶ ἑπομένως οὐδὲ τὸ προϊὸν αὐτῆς δύναται νὰ ἔχῃ τοῦ τεχνουργήματος τὴν ἀξίωσιν τοῦ ν' ἀρέσῃ καὶ συγκινήσῃ.

Ἀλλ' ἂν διὰ τούτου τοῦ πήχεως μετρήσωμεν τοὺς Κυψελίδας, φοβούμεθα ὅτι θέλομεν εὕρει αὐτοὺς λειπομένους. Τίς εἶναι ὁ ἥρως τοῦ δράματος; Περὶ τίνα συγκεντροῦται τὸ διαφέρον; Ποῖον πρέπει νὰ θαυμάσωμεν, ν' ἀγαπήσωμεν ἢ νὰ λυπηθῶμεν; Περὶ τούτου δὲν ἐρωτῶμεν τὸν ποιητήν, ὅστις πολλὰ λέγει εἰς τὴν ἐπιστολήν του, διότι φρονοῦμεν ὅτι πᾶν προϊὸν τέχνης ἀποτεινόμενον εἰς τὴν φαντασίαν καὶ εἰς τὴν καρδίαν, πρέπει νὰ εἶναι σχόλιον αὐτὸ ἑαυτοῦ, καὶ κατάκρισις αὐτοῦ εἶναι τὸ ν' ἀναγκάζηται ὁ τεχνίτης νὰ τὸ ἐξηγῇ· ἀλλ' ἐρωτῶμεν τοὺς ἀναγνώστας, οἵτινες εἶναι οἱ φυσικοί του κριταί.

Εἶναι ἥρως τοῦ δράματος ὁ Περίανδρος; Τὸ καθ' ἡμᾶς μέχρι τινὸς ἠθέλομεν εἰπεῖ, ναί! Εὑρίσκομεν αὐτὸν ἄνδρα νουνεχῆ, ἀγαθόν, φιλόστοργον, καὶ ἀδίκως κατατρεχόμενον καὶ ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ποιητὴς ὅμως ἄλλην ἔχει ἰδέαν· φρονεῖ ὅτι ὁ Περίανδρος ἦτον τύραννος, τὸν ὑβρίζει μάλιστα ἐνίοτε τοιοῦτον διὰ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλὰ τοιοῦτον δὲν τὸν παριστᾷ. Ἄλλως τε τοῦ Περιάνδρου ἡ ἱστορία ἐν ὅλῳ τῷ δράματι τί εἶναι; Ὅτι μετεκαλεσεν ἐξ Ἐπιδαύρου πλησίον του τὰ παιδία του, ἀλλ' ὅτι δὲν τὰ εὗρεν ἄξια τῶν προσδοκιῶν του. Ἀλλὰ τοῦτο, μία τῶν κοινοτάτων τοῦ κοινοῦ βίου περιπτώσεων, εἶναι ὕλη ἀξία δράματος;

Παραλείπομεν τὴν Κλεοβουλίνην, ἥτις δὲν ἠξεύρομεν τί ζητεῖ εἰς τὸ δρᾶμα τοῦτο, κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἐμφανιζομένη, κατ' οὐδὲν εἰς τὴν πρόοδον αὐτοῦ συντελοῦσα, καὶ οὐδεμίαν εἰς ἑαυτὴν συμπάθειαν συγκεντρώσασα· οὐδ' ἐννοοῦμεν πολὺ τί εἴδους βασιλόπαις εἶναι, ἥτις ἐν ᾧ ὁ πατήρ της ἑλληνικώτατα φρονεῖ ὅτι

« Εἴν' ἀπρεπὲς
νὰ μένῃ νέα κόρη εἰς συμπόσιον »

αὐτὴ μένει καὶ ἀνταλλάσει ὀπωσοῦν ἐκτετραχηλισμένους ἀστεϊσμοὺς μετὰ τῶν παρασίτων καὶ τῶν λοιπῶν Κορινθίων.

Παραλείπομεν καὶ τὸν Ἀρίωνα, ὅστις, ὡς εἴπομεν, εἰς οὐδὲν ἕτερον συντελεῖ ἢ εἰς τὸ νὰ ᾄδῃ ὡς οἱ χοροὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις δράμασι, καὶ τὸν παράσιτον Χρέμητα, ὅστις δύναται νὰ λείψῃ ἄνευ βλάβης τῆς ὑποθέσεως, καὶ αὐτὸν ἔτι παραλείπομεν τὸ Κύψελον, ὅστις εἶναι πάντη ἄχρηστος, διότι ἂν σκοπὸς τοῦ δράματος εἶναι ἡ ὡς ἐκ τῶν υἱῶν του λύπη τοῦ Περιάνδρου, οὗτος κατορθοῦται πολὺ πληρέστερον διὰ τοῦ ἄλλου υἱοῦ τοῦ Λυκόφρονος, καὶ παρέλκει ὁ Κύψελος, ὃν, ἄλλως μὴ μετέχοντα τοῦ δράματος, ὀλίγον ἐνθυμεῖται καὶ ὁ πατήρ του. Παρατηρητέον δ' ἔτι, ὅτι ἀφ' οὗ ἐν τῇ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο παρουσιασθείσῃ συντάξει τοῦ δράματος ἀφῃρέθησάν τινες τῶν πρὶν ὑπαρχουσῶν σκηνῶν, ὁ ποιητὴς καὶ ὁ Περίανδρος ἀδικοῦσι τὸν Κύψελον λέγοντες αὐτὸν βλάκα, διότι εἰς τὴν Γ'. σκηνὴν τῆς Α'. πράξεως ὁμιλεῖ φρονίμως, ὅταν, ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, τῷ λέγει ἀφελῶς ὅτι δὲν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀγάπης του, ὅτι δὲν ἠξεύρει τί ἔχει ὁ ἀδελφός του, ὅτι δὲν ἤκουσε ποτὲ τὸν πάππον του ὁμιλοῦντα κατὰ τοῦ Περιάνδρου. Ὅτι δὲ ἐβασάνιζε σκύλλους, καὶ ἔζευγεν αὐτοὺς εἰς ἁμάξιον, τοῦτο ἀποδεικνύει κακὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδαριώδη διάθεσιν, ἥτις ἐδύνατο νὰ διορθωθῇ, οὐχὶ δὲ καὶ βλακίαν.

Ἀλλ' εἶναι ἴσως ὁ Λυκόφρων ὁ ἥρως τοῦ δράματος; Τῷ ὄντι, ἡ προσοχὴ καὶ ἡ συμπάθεια, ἀπὸ τοῦ Περιάνδρου καὶ τῆς θλίψεως αὐτοῦ διότι δὲν εὗν' εὐτυχὴς εἰς τὰς μετὰ τῶν υἱῶν σχέσεις του, ἀντιπερισπᾶται εἰς τὸν Λυκόφρονα, καὶ ἑπομένως τὸ διαφέρον, διανεμόμενον εἰς τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον λόγον, ἀντικαταστρέφεται. Ἀδιαφοροῦντες πλέον διὰ τὸν Περίανδρον, ἐπειγόμεθα νὰ προσηλωθῶμεν εἰς τὸν Λυκόφρονα, καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου ὅλως ἀνεξάρτητον ἱστορίαν αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον εἰς τὰς ἱστορίας αὐτοῦ, διότι δὲν ἔχει μίαν, ἔχει δύω, ἢ — τί λέγομεν; —ἔχει τρεῖς, ἀσχέτους ἐντελῶς πρὸς ἀλλήλας. Ἀγαπᾷ μίαν νέαν, ἥτις ἐπινοεῖ τὸ παράδοξον ἐπινόημα νὰ γίνῃ ἱερόδουλος τῆς Ἀφροδίτης, καὶ οὕτως ἀπόλλυται δι' αὐτόν. Ἰδοὺ ἡ πρώτη ἱστορία. Ἀκούει, ἢ βλέπει εἰς τὸν ὕπνον του, ὅτι ὁ πατήρ του, ὁ φιλόστοργός του πατήρ, ὅστις τὸν ἐδέχθη μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας, ὅστις τὸν ἀγαπᾷ ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, ὅστις θέλει νὰ τῷ ἀφήσῃ τὸν θρόνον του, ὅστις τῷ δίδει ἐκείνην ἣν ἀγαπᾷ, καὶ εἰς πόλεμον καταβαίνει ἵνα μὴ τῷ τὴν ἀφαιρέσωσιν, ὅτι ὁ Περίανδρος τέλος ἐφόνευσε πρὸ εἴκοσι καὶ τόσων ἐτῶν τὴν μητέρα του, ἣν αὐτὸς δὲν ἐγνώρισε, καὶ λησμονῶν τὴν ἄλλην ἱστορίαν, τὴν ἀπώλειαν τῆς μνηστῆς του, ὡς ἂν δὲν εἶχε συμβῇ εἰς αὐτόν, ἀπορασίζει νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα του, καὶ οὔτε εἰς τὴν βαθεῖαν μετάνοιαν αὐτοῦ, οὔτε εἰς τοὺς περιπαθεστάτους αὐτοῦ λόγους (Πραξ. Δ'. σκ. Ζ'.) προσέχει, καὶ μόλις σώζεται ὁ Περίανδρος ἐξορίσας αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος, ζητεῖ μετὰ θηριωδίας, ἥτις ὄχι ἥρωα, ἀλλ' ἀποτρόπαιον αὐτὸν καθιστᾷ εἰς πάντα τὸν ἀνθρώπινον αἴσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ ἔχοντα, ζητεῖ ὡς τελευταίαν χάριν παρὰ τῶν δορυφόρων νὰ φέρωσιν αὐτὸν ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ ἰδῇ τὸν πατέρα του, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν μαχαιρώσῃ! Ἰδοὺ ἡ δευτέρα ἀποτρόπαιος ἱστορία. Ἀλλ' ἔρχεται ἐξόριστος εἰς Κέρκυραν. Ἐκεῖ δ' οἱ Κερκυραῖοι, εὑρόντες νεκρὸν τὸν Θεωρόν των, φονευθέντα ὑπ' ἄλλου τινός (τοῦτο εἶναι ἄλλη πάλιν

ἱστορία), καὶ ὑποπτεύσαντες τὸν Λυκόφρονα, ἢ κἂν μισοῦντες αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ τυράννου, τὸν φονεύουσιν. Ἰδοὺ καὶ ἡ τρίτη ἱστορία, ξένη πρὸς τὰς δύω ἄλλας.

Ἀλλ' ἂς ἔλθωμεν καὶ εἰς τὴν Εὐάδνην. Αὕτη, θεία τοῦ Λυκόφρονος, ἐξαδέλφη τῆς μητρός του, ἀγαπᾷ τὸν νέον βασιλόπαιδα τῆς Κορίνθου, ὅστις ἀνετρέφετο μετ' αὐτῆς παρὰ τῷ θείῳ της, τῷ τυράννῳ τῆς Ἐπιδαύρου. Διὸ καὶ ἅμα κληθέντος τοῦ Λυκόφρονος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς Κόρινθον ὑπὸ τοῦ πατρός των, σπεύδει καὶ αὐτὴ κατόπιν του πεζὴ μετὰ τῆς τροφοῦ της, ἐνῷ οἰκειότερον θὰ ἦτον ἢ νὰ περιμείνῃ κατ' οἶκον, μέχρις οὗ αὐτὸς τὴν ζητήσῃ εἰς γάμον ἂν ἤθελεν, ἢ κἂν ν' ἀπέλθῃ μετ' αὐτοῦ ὡς μνηστῆρος ἢ ὡς συγγενοῦς της. Ἀλλὰ μόλις φθάνει εἰς Κόρινθον, καὶ ὀλίγα λεπτὰ μετ' αὐτὴν φθάνει καὶ ὁ θεῖός της μετὰ στρατοῦ ὁλοκλήρου διὰ ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπόδοσίν της. Ὁ Περίανδρος βλέπων ὅτι ὁ υἱός του θέλει νὰ τὴν νυμφευθῇ, ἀρνεῖται νὰ τὴν ἀποδώσῃ. Ἀλλ' ἡ Εὐάδνη, ἐγγίζουσα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων της τῶν εὐχῶν, μὴ ἀνεχομένη δὲ νὰ γίνῃ πόλεμος διὰ τοῦτο, συλλαμβάνει ἰδέαν ἀλλόκοτον, καὶ χωρὶς κάνένα νὰ συμβουλευθῇ, ἀπέρχεται καὶ στέφεται ἱερόδουλος τῆς Ἀφροδίτης. Καὶ ὅμως ὅσον ἄτοπος καὶ ἄρρων καὶ ἄσκοπος καὶ ἂν ἦτον ἡ πρᾶξίς της, δὲν αἰτιώμεθα αὐτήν, διότι ἦν ἠπατημένη, καὶ δὲν ἤξευρε τί ἔπραττεν· αἰτιώμεθα ὅμως σπουδαίως τὸν ποιητὴν, ὅστις ἤξευρε μὲν ὅτι Ἱερόδουλος γινομένη, ἐγίνετο δημοσία ἑταίρα, ἔπρεπε δὲ νὰ ἠξεύρῃ ὅτι ὑπάρχουσι πράγματα ἀφ' ὧν ἀποστρέφουσι τὸ πρόσωπον αἱ σεμναὶ Μοῦσαι, καὶ εἰς ἃ δὲν καταβιβάζεται ἡ γνησία τέχνη, ἧς ἐντολὴ εἶναι νὰ ὑψῇ τὸν νοῦν καὶ νὰ ἠθοποιῇ τὴν καρδίαν. Ἡ Εὐάδνη ὀπωσοῦν διατηρεῖ τὴν θέσιν της καὶ τὸν χαρακτῆρά της δι' ὅλου τοῦ δράματος· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἅπαξ ἔγινεν Ἱερόδουλος, δι' αὐτὴν ἐδῶ ἔπρεπε νὰ παύσῃ τὸ δρᾶμα· ἐδῶ δυνάμει ἐπῆλθεν ὁ ἠθικὸς θάνατός της· ἡ δὲ μετὰ ταῦτα θέσις της, ὡς καὶ οἱ ἀγῶνές της αὐτοὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ἀρετῆς της, εἰσὶν ἐξ ἐκείνων ἐφ' ὧν δὲν ἔπρεπε ποτὲ ν' ἀρθῇ ἡ αὐλαία. Ἡ βαθεῖά της θλῖψις διὰ τὴν ἐντελῆ τοῦ Λυκόφρονος ἀδιαφορίαν εἶναι τόπῳ φυσικωτέρα, ὅσῳ τερατωδεστέρα εἶναι ἡ ἀδιαφορία ἐκείνη. Ὁ Λυκόφρων ἰδὼν τὸ βάραθρον εἰς ὃ ἐνέπεσεν ἡ μνηστή του, καὶ μάλιστα ἐκ γενναίων ὁρμωμένη αἰσθημάτων, ἔπρεπεν ὄχι ψυχρῶς ν' ἀδιαφορήσῃ, ὀνειροπολῶν ἄλλας ἐκδικήσεις, ἀλλὰ ν' ἀποθάνῃ μετ' αὐτῆς ἐκ θλίψεως. Ὅτι ἡ Εὐάδνη, μαθοῦσα τὴν ἐξορίαν τοῦ Λυκόφρονος, καὶ θέλουσα νὰ τὸν παρακολουθήσῃ, προσποιεῖται ὅτι ἐνδίδει εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ Θεωροῦ τῶν Κερκυραίων, φεύγει μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν Κερκύρᾳ ἀμυνομένη κατὰ τῶν βανάυσων αὐτοῦ ἐπιθέσεων, ἀναγκάζεται νὰ τὸν φονεύσῃ, ταῦτα δύνανται νὰ δικαιολογηθῶσιν, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἐπιτήδεια, διότι ἐδῶ ἔχομεν ἄλλο δρᾶμα, ἄλλην διάσπασιν τοῦ διαφέροντος, ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ Κερκυραίου τούτου, ὃν δὲν ἐγνωρίζομεν πρίν, καὶ ὃν ἐν τούτοις βλέπομεν ἐρῶντα καὶ φονευόμενον, δηλαδὴ πάσχοντα οὐδὲν ἔλαττον αὐτοῦ τοῦ Λυκόφρονος, καὶ ἑπομένως οὐχ ἧττον δικαιούμενον εἰς τὴν θέσιν πρωταγωνιστοῦ. Ἀλλὰ τέλος, ἀφ' οὗ ἡ Εὐάδνη εὑρίσκει τὸν Λυκόφρονα ἔτι ἀγαπῶντα αὐτὴν, ἀφ' οὗ ἔμεινεν ἁγνὴ καὶ ἐνάρετος, καὶ οὐδὲν ἔγκλημα ἔπραξε φονευσασα τὸν ἀπειλοῦντα τὴν τιμήν της Θεωρὸν, διατί μετ' ὀλίγας εὐκόλους ἐξηγήσεις, ὧν ἄλλως τε ὁ Λυκόφρων οὐδ' ἀνάγκην φαίνεται ἔχων, νὰ μὴ νυμφευθῇ αὐτόν; Ἐπίσης περιττὸν δι' αὐτὴν νὰ γίνῃ παράφρων καὶ ν' ἀποθάνῃ, ὡς ἦτον περιττὸν καὶ διὰ τὴν Ἀγαθὴν τοῦ Ἀγ. Μηνᾶ, ἐπίσης μὴ ἀναγκαίως πηγάζον ἐκ τῶν προηγουμένων. Εἶναι ἄλλη πάλιν νέα ἱστορία. Ἀλλ' ἡ σκηνὴ αὕτη τῆς παραφορᾶς της εἶναι ὡραία, καὶ ἓν ἐκ τῶν δυστυχῶς ὀλίγων χωρίων ἐκείνων τῶν ὁμιλούντων εἰς τὴν καρδίαν· διὸ καὶ παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ πλεῖστον αὐτῆς.

ΛΥΚΟΦΡΩΝ. Ὁμίλησον, Εὐάδνη. Ἀνατρινιᾷ
τ' σῶμά μου μὲ τὰ φιλήματά σου, καὶ
τὸν τρόμον μεταδίδ' εἰς τὴν καρδίαν μου
τὸ ἀτενὲς καὶ κρύον τοῦτο βλέμμα σου.
ΕΥΑΔΝΗ. Δὲν μ' ἀπατᾷς, Λυκόφρων, πλέον. ΛΥΚ. Σ' ἀπατῶ;
Εἰπέ, Εὐάδνη, πότε σὲ ἠπάτησα;
ΕΥ. Ἰνερίζω. ΛΥΚ. Τί; ΕΥ. Δὲν εἶσαι ὁ Λυκόφρων σύ,
ΛΥΚ. Εἶμ' ὁ Λυκόφρων εἶμαι ὁ Λυκόφρων σου,
Εὐάδνη. ΕΥ. Ὄχι, εἶσαι τοῦ Λυκόφρονος
τὸ φάσμα, ὁποῦ βλέπω εἰς τὸν ὕπνον μου.
ΛΥΚ. Δὲν εἶμαι φάσμα ὁποῦ εἰς τὸν ὕπνον σου,
Εὐάδνη, βλέπεις. Σύνελθε εἰς σεαυτήν
κ' ἰδὲ ὅτ' εἶσαι ἔξυπνος, ἀγάπη μου,
καὶ ὅτι εἶμαι ὁ Λυκόφρων ἀληθῶς.
ΕΥ. Ναί, οὕτως εἰς τὸν ὕπνον μου σὺ πάντοτε
φιλόφρων οὕτω καὶ γλυκὺς μοὶ φαίνεσαι.
Ἐκεῖνος, ὁ Λυκόφρων. . . ὑπερήφανος
ἐκεῖνος εἶν', ἐκεῖνος μὲ ἀπέῤῥιψε,
μ' ἀφῆκε μόνην, μόνην, ἤτις δι' αὐτὸν
ὑπέμεινα τὰ πάντα. ΛΥΚ. Ὄχι, ὄχι! ΕΥ. Σὺ
δὲν τὸν γνωρίζεις. Ὦ! μὲ κατεῤῥόνησεν
ἐκεῖνος· μ' ὕβρεις καὶ πικροὺς ὀνειδισμοὺς
πληγώσας τὴν καρδίαν μου ἀνηλεῶς,
πρὸ τοῦ ἀγάλματος μ' ἀφῆκε τῆς Θεᾶς
νὰ κοίτωμ' ἐπονείδιστος. ΛΥΚ. Μὰ τοὺς θεούς,
δὲν ἦτο τόν', Εὐάδνη, ὁ ἀληθινὸς
Λυκόφρων, ὄχι. Τότε δὲν ἐγνώριζε
τί ἔλεγεν ἐκεῖνος. Ὁ ἀληθινὸς
Λυκόφρων μετενόησ' ἔπειτα πικρά.
Ὑπὸ τῶν δορυφόρων ἀπαγόμενος
ἐξόριστος, ὡς τὴν γλυκεῖαν ἤκουσε
φωνὴν τῆς φίλης καὶ πιστῆς Εὐάδνης του
νὰ τὸν καλῇ μακρόθεν, δάκρυα θερμὰ
τὴν ὄψιν τότε τοῦ ἀληθινοῦ (. . .)
κατέβρεξαν Λυκόφρονος, καὶ ὥρμησε
πρὸς τὴν φωνὴν ὀπίσω, τὴν γλυκεῖάν του
ἐπιθυμῶν νὰ σφίξῃ εἰς τὴν ἀγκάλην του
ἀγάπην· ἀλλὰ δέσμιος ἀπῆγετο
ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ κακοῦ πατρός.
[Ἡ ΕΥΑΔΝ. τὸν φιλεῖ εἰς τὸ πρόσωπον.]
Ἀλλὰ, Εὐάδνη, σύνελθε εἰς σεαυτήν.
Δὲν βλέπεις ὁπασιάν· εἶσαι ἔξυπνος,
κ' ἐδῶ ἐμπρός σου βλέπεις τὸν Λυκόφρονα.
ΕΥ. Ὦ! πρὸ πολλοῦ δὲν εἶδα τὸν Λυκόφρονα.
Ἐν Ἐπιδαύρῳ καθ' ἑκάστην ἔβλεπον

ἐκεῖνον. Πλὴν ἀφ' ὅτου τὴν Ἐπίδαυρον
ἐξέλιπεν, εἰς μάτην τὸν Λυκόφρονα
ἐζήτησα, εἰς μάτην ὄρη ἔδραμον
καὶ ἔπλευσα θαλάσσας, τὸν Λυκόφρονα
ζητοῦσα καθ' ἑκάστην. Μ' ἔφυγε διὰ παντός,
καὶ μόνην τὴν γλυκεῖαν σὲ εἰκόνα του
ἐ's τ' ὄνειρόν μου βλέπω. ΛΥΚ. Ὦ αἰώνιοι
Θεοί! Εὐάδνη! ΕΥ. Ἄκουσον νὰ σ' εἰπῶ πῶς
πραγθὲς σὲ εἶδα πάλιν εἰς τὸν ὕπνον μου.
Ἐν Ἐπιδαύρῳ ἤμεθα ἀμφότεροι,
ἐπὶ τεθρίππου διὰ μέσης ἄγοντες
τῆς ἀγνιᾶς τῆς πρώτης εἰς τ' Ἀνάκτορα.
Λαμπρὰν ἐνδεδυμένος εἰς τὴν ἅμαξαν
ἐκάθησο στολήν, κ' ἐφόρεις στέφανον,
κ' ἐγγύς σου ἐστεμμένος παρεκάθητο
ὁ φίλος σου Εὐήρατος. Ἀριστερᾷ
ἡ ἅμαξά μου ἦγε μὲ τὴν νυμφικὴν
στολήν μου, ὅπου ῥόδων φέρουσα κ' ἐγὼ
στεφάνους ἐκαθήμην, καὶ πλησίον μου
μ' ἔνδυμα γάμου αἱ παράνυμφαι λευκὸν
καὶ μὲ στεφάνους. Πρὸ ἡμῶν ἀνθοστεφῆ
μειράκια προῆγον καὶ κοράσια,
καὶ ἔψηδοι ὀπίσω καὶ νεάνιδες
λαμπαδηφόροι. Πρὸς κιθάραν καὶ αὐλὸν
ὀρχούμενοι δ' ἐξῆρχον παῖδες τῆς πομπῆς,
καὶ ἔψαλλον « Ἡμέναι, ὦ Ἡμέναιε! »

Ἐνδιετρίψαμεν τοσοῦτον εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, διότι πολλαὶ καὶ πολλὰ ὑποσχόμεναι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ· ὁ δ' ἰσολογισμὸς αὐτῶν μετὰ τῶν ἐλαττωμάτων του τάττει αὐτὸ, κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον λόγον, εἰς τὴν αὐτὴν περίπου βαθμίδα εἰς ἣν ἀνήκει καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἐξετασθὲν, *Ὁ ἅγ. Μηνᾶς*. Μᾶς ὑπολείπεται ἔτι ἓν εἰς ἐξέτασιν ποίημα, πολὺ τῶν ἄλλων βραχύτερον, εἰς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους γεγραμμένον, καὶ « *Ἀρματωλὸς* » ἐπιγραφόμενον. Οἱ στίχοι αὐτοῦ εἰσὶν ἑναλλὰξ δεκαπεντασύλλαβοι παροξύτονοι, καὶ ὀκτασύλλαβοι ὀξύτονοι, ταὶ τούτων ἡ ὁμοιοκαταληξία δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκριβής (α). Καὶ ἡ διάθεσις δὲ αὕτη τῶν στίχων καταλληλοτέρα θὰ ἦν εἰς λυρικὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἐπικὸν ποίημα, ὡς εἶναι τὸ τεμάχιον τοῦτο, διότι διατέμνουσι τὴν συνεχῆ ἀφήγησιν εἰς ἀτελεύτητον συνέχειαν μικρῶν στροφῶν, ὀχληρὰν διὰ τὴν ἀκοήν. Προσέτι δὲ παρατηροῦνται εἰς τὸ ποίημα τοῦτο καὶ ἐκθλίψεις ἄλλου πρὸ ἄλλου φωνήεντος οὐχὶ εὔκολοι οὐδὲ συνήθεις τῇ ἀκοῇ (β), καὶ ἀνισότητές τινες περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, κατωτέρω μὲν τοῦ γενικοῦ αὐτῆς μέσου ὅρου οἱ ἀναύξητοι ἐνίοτε παρατατικοὶ καὶ ἀόριστοι, καὶ αἱ συγκοπαὶ *ς τὸν ς τὴν*, ἀνωτέρω δὲ αὐτοῦ λέξεις τινὲς λίαν ἀρχαΐζουσαι, οἷον *νέκυς*, κτλ. Ὑπάρχουσι δὲ τέλος καὶ τινες στίχοι παράτονοι καὶ κατὰ τὸ μέτρον βεβιασμένοι (γ). Ἡ δ' ὑπόθεσις εἶναι· Ἐν Ἀλβανίᾳ, ἐν ᾗ ἀλληλομαχοῦσι τὰ χριστιανικὰ χωρία τοῖς Τουρκικοῖς, νέος χριστιανὸς, φονευθεὶς ἐν συμπλοκῇ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, φέρεται ὑπ' αὐτῶν τῶν περισωθέντων ἐχθρῶν του εἰς τὸ χωρίον του, ὅπου εἷς αὐτῶν διηγεῖται τ' ἀνδραγαθήματά του, ὅπου τὸν κλαίει ἡ μήτηρ του, τὸν κλαίει ἡ μνηστή του, τὸν γάμον καὶ τὸν κόσμον τοῦ λοιποῦ ἀπαρνουμένη, τὸν κλαίουσιν αἱ μυρολόγοι καὶ τὸ χωρίον ὁλόκληρον· ἡ δὲ μήτηρ του πέμπει νὰ συλλέξῃ καὶ ἐνταφιάσῃ καὶ τοὺς πεσόντας συναγωνιστὰς τοῦ υἱοῦ της. Τοῦτο εἶναι ὅλον τὸ ποίημα!

Συνέπεσε ποτέ τις ἐν τινι τῶν δευτερευόντων τῆς Εὐρώπης Μουσείων, μεταξὺ ἀτέχνων καὶ ἀψύχων κολοσσῶν τῆς Αἰγύπτου, μεταξὺ τερατομόρφων ξοάνων τῶν Ἰνδιῶν, μεταξὺ ἔργων τῆς Ῥωμαϊκῆς παρακμῆς ὀγκωδῶν, πεφυσημένων καὶ ἀῤῥύθμως συγκεχυμένων, ν' ἀπαντήσῃ σύντριμμά τι ἀττικουργὲς καὶ καλλίτεχνον; Μικρὸς εἶναι ὁ λίθος, ὀλίγαι αἱ ἐπ' αὐτοῦ γλυφαί, ἀλλ' εἰς τὰς γραμμὰς αὐτῶν πόση ἀκρίβεια, πόση συμμετρία, πόσον αἴσθημα τοῦ καλοῦ, καὶ πόσην ζωὴν ἐνεφύσησεν εἰς τὸ ἀφελὲς τοῦτο προϊὸν ἡ θαυματουργὸς σμίλη, ὥστε πρὸς αὐτὸ πάλλει ἡ καρδία, ὅταν πάντα τ' ἄλλα ψυχρὰν τὴν ἀφίνουσι. Βιβλία ὁλόκληρα ἀπαιτεῖ ἡ τῶν πολυπλόκων ἐκείνων ἔργων ἐξήγησις· τοῦτο ἄλλο σχόλιον δὲν ἐπιδέχεται, ἢ ἓν μόνον ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ. Πρὸς τὸ τοιοῦτο σεμνὸν τῆς ἀρχαίας τέχνης ἔργον δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ τελευταῖον τοῦτο ποιητικὸν προϊόν. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ οὐ μόνον καθαρωτάτη καὶ ἄπταιστος εἶναι, ἀλλὰ καὶ θυγάτηρ τῆς ὡραιοτέρας τῶν γλωσσῶν, κατά τε τὴν λέξιν καὶ τὴν φράσιν, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὸ πνεῦμα μητρῴζουσα. Ἡ δὲ πλοκὴ τοῦ ποιήματος δὲν εἶναι ποικίλη, ὡς εἴδαμεν· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια σπανίως προσδεῖται τῆς ποικιλίας ὅπως συγκινήσῃ καὶ ὅπως ἀρέσῃ. Εἰκοσιτέσσαρας ῥαψῳδίας ἔχει ἡ Ἰλιάς, καὶ ὅμως τί ἁπλούστερον τῆς πλοκῆς της; Τίς εἶναι ἡ πλοκὴ τῶν πλείστων δραματικῶν προϊόντων τῆς ἀρχαιότητος; Καὶ ἵνα εἰς τὴν γλυπτικὴν ἐπανέλθωμεν, ὁ Ζεὺς τοῦ Φειδίου καὶ ἡ Ἀφροδίτη τοῦ Πραξιτέλους δὲν ἐθαυμάζοντο ἐν συμπλέγμασιν· ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἀγαλμάτων τούτων ἐν τῇ ἀφελείᾳ καὶ ἐν τῇ ἑνότητί του εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ σύμπλεγμα, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ποίημα, ἔχον τὰ μέρη, τὰ ἐπεισόδια καὶ τὰς περιπετείας του. Οὕτω καὶ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ, τῷ κατ' ἀρχὰς ἄνευ ὑποθέσεως φαινομένῳ, πόσον ἐντόνως χρωματίζεται ὁ χαρακτὴρ τῆς φιλοστόργου ἀλλὰ καὶ γενναίας Ἀλβανίδος μητρὸς, πόσον ὡραία, ἀληθὴς καὶ σώφρων ἡ περιγραφὴ τῆς νέας μνηστῆς, πόσον ἐκ τῆς καρδίας ἀποῤῥέοντα τὰ μυρολόγια, καὶ ὅλα τὰ καθέκαστα πόσον ἐμπείρως καὶ περιττῶς εἰργασμένα, πόσον καλλιτέχνως συναρμολογούμενα πρὸς τὸν τοῦ ὅλου καταρτισμόν! Ἐν αὐτῷ οὐδὲν τὸ παρέλκον, τὸ ὁμιχλῶδες ἢ τὸ ἀμφίβολον, ἀλλὰ πᾶς στίχος στίλβει ὡς καθαρὸς μαργαρίτης ἐνηρμοσμένος εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν τοῦ πλουσίου κοσμήματος. Ἰδοὺ ἐκ πολλῶν ἐν τῶν κλασικῶν ἐκείνων μικρογραφημάτων, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ ὡραία εἰκών.

(α· Ἀκρὶς=βαρεῖς. Πιστοὶ=αὐτοί. Ὁμοῦ=ἡ καρδίαμου!

(β) Ὅσ' ὀῆρως ἡ Νέδ' ὡς. Γεῖτον' οἶκον. Προσέλεπουσ' ὅπλου.

(γ) « Ἐνδόμυχος λύπη θερμή». — « Κ' ἕκαστος σᾶς προσμειδᾷ ». — Ὅστις ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ ». κτλ.

Τότε ἡ Νέδ' ὡς ἔλαφος ἐπὶ τὸ ὑπερῶον
ἐξώρμησε, καὶ ἐν ὀργῇ
ἐπιτιμῶσα τὸν λαόν· « Ἀφήσατε τὸν γόον,
εἶπεν; ὦ ἄνδρες γεωργοί.
» Τί ὡς γυναῖκες τήκεσθε εἰς οἰμωγὰς ματαίας;
Ἀλλ' ἄγετ' ὅσοι ἐξ ὑμῶν
» γόνατα ἔχετ' ἐλαφρὰ καὶ χεῖρας ῥωμαλέας,
ἀφήσατε τὸν ὀδυρμόν,
» καὶ ἅμαξαν ὁπλίσαντες, εἰς Στάνι παραχρῆμα
ἐλαύνετε μετὰ σπουδῆς.
» Ἔξοχοι ἥρωες ἐκεῖ, ἀγνὸν πατρίδος θῦμα,
εἰς κόνιν κεῖνται ἀκηδεῖς.
» Ἀπόδοτέ τους κἂν νεκροὺς εἰς δυστυχεῖς μητέρας
ἵνα κηδεύσωσ' ἐν τιμῇ
» τὰ τέκνα αὐτῶν κλαίουσαι, ὅτι θανόντων γέρας
εἶναι οἱ τάφοι κ' οἱ κλαυθμοί ».
Εἶπε, . . . καὶ ἅμ' ὠρθώθησαν ἕξοχοι ὁμηλίκων
τέσσαρες νέοι εὐειδεῖς,
καὶ εἰς τοῦ βαθυκτήμονος Φώτου τὸν γείτον' οἶκον
εἰσώρμησαν μετὰ σπουδῆς,
καὶ τρεῖς εὐτρόχους εἵρισαν ἁμάξας, αἵπερ ἦσαν
εἰς ἔσχατον αὐλῆς μυχόν,
ὀρυίνους δ' ἥρμοσαν ῥυμούς, καὶ ἤλειψαν μὲ πίσσαν
τὰς χοινικίδας τῶν τροχῶν.
καὶ εἰς ἑκάστην ἔζευξαν βουβάλων μελαντρίχων
δίδυμα ζεύγη, κ' ἐκ ψυχῆς
ἄραντες χεῖρες πρὸς Θεόν, ὀρέων πολυπτύχων
ὁρόμους διήνυον τραχεῖς.
Ἴδρουν τὰ κτήνη σπεύδοντα, καὶ φρικαλέος ἦτο
τριγμὸς ἀξόνων καθ' ὁδόν,
κ' ἅμα τοῦ ἔργου ἔφορος γέρων ἀνὴρ ἡγεῖτο,
πολλὰ ἀκούσας καὶ ἰδών.

Ἰδοὺ δὲ καὶ διὰ τίνων ἀληθῶν καὶ σεμνῶν χρωμάτων ἐξεικονίζεται ἡ πενθοῦσα νεᾶνις·

Ταῦτα μὲν οὖτοι ἔπραττον· ἔκλαιε δὲ ἀθλία
κόρη εἰς θάλαμον κλειστὴ
τὸν φίλον της Κοσμᾶν· Τίς ἦν; Ἦν αὕτη ἡ Μαρία,
ἡ καλλιβλέφαρος μνηστή,
ἣν ὁ Θωμᾶς, γέρων πατήρ, ἐλπίδα εἶχε μόνην,
τέχνας γινωσκουσαν πολλάς,
οἷας παρθένοι ἐξασκοῦν, κερκίδα ἡ βελόνην
κρατοῦσ' εἰς χεῖρας ἁπαλάς.
Οὐδ' ἦλθεν ἵνα τὸν νεκρὸν μνηστῆρα στεφανώσῃ
μ' ὀλίγα ἄνθη νεκρικά,
διότ' εἰς Ῥέκαν ὄνειδος εἶναι νὰ ἀκουσθῶσι
κωκύματα παρθενικά.
Ἀλλ' ὡσεὶ ἄκακα πτηνὰ ἔγκλειστοι πρὸ τοῦ γάμου,
πλέουν εἰς χάος μελετῶν,
ἃς μόνος βλέπει ὁ Θεός, κ' οἱ τοῖχοι τοῦ θαλάμου
συντρίβουν τὰς φωνὰς αὐτῶν.
Ἰδοὺ ὑφαίνουσα αὐτή, διήκουσε τὸν θρῆνον
καὶ εἶχε σκέψεις θλιβερές,
ὅτε ὁ γέρων της πατήρ, ἄρθονον δάκρυ χύνων,
ἦλθ' ἄγγελος τῆς συμφορᾶς.
« Καιρὸς δακρύων· ὁ Κοσμᾶς ἔπεσε, φίλη κόρη,
νικῶν εἰς Στάνι τοὺς ἐχθρούς,
» κατ' οἶκον δὲ τὸν κλαίουσι γυναῖκες πενθηφόροι,
καὶ εἶν' ὁ θρῆνος σιδηρεῦς ».
Εἰς τὸν πατέρα κρύπτουσα τοῦ στήθους της τὸν πόνον,
ἔδειξε πάθος ἀβρανὲς
ἡ κόρη, οὐδὲ ἔκλαυσεν, ὠχρίασε δὲ μόνον
ὡς ἠλέκτρον διαφανές.
Ἐξῆλθε δὲ ὁ γηραιός, καὶ κηδεστίας ἄλλας
ἀπεμακρύνθη μελετῶν.
Ἀ νήπιος! οὐδ' ἔμελλε νὰ σριγῇ εἰς τὰς ἀγκάλας
νήπιον ἔγγονον κρατῶν.
Διέῤῥηξε τὸν πέπλον της ἡ κόρη μονωθεῖσά,
ἔχυσε στένον γοερόν,
βοστρύχους ἔλυσε μακρούς, καὶ τέφραν ἐπιθεῖσα,
ἤσχυνε κάλλος ἱερόν.
Κλαίουσα δ' ἔλεγεν. « Ἰὼ ἄτη! ἰὼ ὀδύναι!
Ἰὼ ἡμέρα ἀτυχής!
« Ἀγέλαστος εἰς τὸ ἑξῆς ὁ βίος μου θὰ εἶναι,
σειρὰ δακρύων συνεχής,
« καὶ ἐν τῷ τάφῳ βάλσαμον τῆς ψυχικῆς ὀδύνης
θὰ εὕρω μόνον ἡ δειλή.
« Πῶς μὲ διέφυγες, Κοσμᾶ; Κοσμᾶ, καὶ ποῦ ἀφίνεις
μνηστὴν ἐξόχως πρεσφιλῆ;
« Ἐπὶ τοῦ μαύρου ἵππου σου δὲν θὰ σὲ ἴδω πλέον
νὰ φέρῃς τρόπαιον λαμπρόν,
« οὐδὲ νὰ στίλβῃς μεταξὺ φιλοπαιγμόνων νέων
εἰς τὸν πυῤῥύγιον χορόν!
« Εἴθε νὰ ἤμην μετὰ σοῦ ὡς ἥρως ὡπλισμένη,
σπάθην κρατοῦσα καὶ ἐγώ,
« καὶ ἀντὶ σοῦ τῶν Ἀλβανῶν τὰ βέλη δεχομένη,
προπύργιόν σου νὰ σφαγῶ!
« Θὰ τρέξω, ἵνα ὡς Μαινὰς σπαράξω εἰς τὰ ὄρη
τοὺς αἱμοῤῥόρους σου φονεῖς.
« Πλὴν φεῦ! φοβεῖται τῶν μαχῶν τὸ πῦρ ἀβρόφρων κόρη,
κ' ἡ χεὶρ μου εἶναι ἀσθενής.
« Εἰς τοῦ ὑψίστου τοὺς βωμοὺς θέλω φωνὴν ὑψώσει,
δάκρυα χύνουσα θερμά,
« Ἴσως ὁ πλάστης ἴλεως ζῶντα σὲ ἀποδώσῃ
εἰς τὰς δεήσεις μου, Κοσμᾶ!
« Ἀλλὰ τοῦ ᾅδου τίς θνητὸς διέφυγε τοὺς δρόμους;
ὁ Χάρων εἶναι κραταιός,
« καὶ χάριν μου τῆς φύσεως τοὺς αἰωνίους νόμους
δὲν μετατρέπει ὁ Θεός.
« Διάκονος εἰς τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον θέλω γίνει,
στολὴν φοροῦσα μελανήν,
« ἵνα οὐδεὶς τὴν κοίτην μου θνητὸς ποτε μολύνῃ,
κἂν θείαν ἔχῃ καλλονήν.
« Ἴσως, θρηνοῦσα, τὸν Θεὸν θέλω ἐξιλεώσει
μὲ ἀκοιμήτους μου φωνάς,
« ἵνα ὡς τάχος μετὰ σοῦ ἴλεως μὲ ἑνώσῃ
εἰς τῶν δικαίων τὰς μονάς. » κτλ. κτλ.

Τοιοῦτον ποίημα, τόσον σπουδαῖα προτερήματα ἔχον, ἴσως ἔπρεπε ν' ἀνήκῃ οὐχὶ εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ νὰ στέρῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Καὶ ὅμως οὐδεὶς φθόνος! Ἀφ' οὗ οὕτω τὸ ἠθέλησεν ὁ ποιητής, ἃς ἐπιφοιτῶσι κἂν ἐνίοτε ἡμᾶς ὀμφαὶ τῶν Μουσῶν, ὑπομιμνήσκουσαι ἡμῖν ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ μακρὰν ἡμῶν, ζῶσιν ὁμογενεῖς, ὧν Ἑλληνικαὶ εἰσὶν αἱ καρδίαι, Ἑλληνικὰ τὰ ἤθη, καὶ Ἑλληνικὸς ὁ ἡρωϊσμός.

Μετὰ τοῦ ποιήματος τούτου ἐκ τῶν καθυποβληθέντων μόνα τὰ δύω προεξετασθέντα, ὁ *ἄγ. Μητᾶς* καὶ οἱ *Κυψελίδαι* δύνανται νὰ διαγωνισθῶσι. Καθ' ὃ δὲ ἔχον πολλὰ καὶ ἔξοχα τὰ προτερήματα, τὰ δ' ἐλαττώματα σπάνια καὶ δευτερεύοντα ὅλως, θεωρεῖ αὐτὸ ἡ ἐπιτροπὴ ὡς τὸ πρωτεῦον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καὶ ἀπονέμει τὸν στέφανον τῷ *Ἀρματωλῷ*.

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ.
Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.
Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Α'.

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΚΤΗΣΙΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 138, 139 140 καὶ 141.)

—

Παρῆλθον τεσσαράκοντα ἡμέραι, πρὶν ἡ μάθῃ ἡ μητρόπολις τὰ ἐν Χάνδακι διατρέξαντα. Πάσης συγκοινωνίας ἐπίτηδες ὑπὸ τῆς Κρητικῆς κυβερνήσεως διακοπείσης, ἡ φήμη τῶν γεγονότων ἔρθασε πρῶτον εἰς Ἐνετίαν διὰ τοῦ Πρίγκηπος Τόκου, ὅστις ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ αὐτὴν ὡς ἀδέσποτον. Οὐδεὶς ἔδοσε πίστιν εἰς τὸ μήνυμα. Τοσοῦτον δὲ ἀπίθανα καὶ παράδοξα, τοσοῦτον ἀναξιόπιστα ἐκρίθησαν τὰ διαγγελθέντα, ὥστε καὶ τινες τῶν συμβούλων τοῦ Δουκὸς ἠστεῖσθησαν πλατέως ἐπὶ τῇ κατεσπευσμένῃ προθυμίᾳ τοῦ Τόκου, ὃν ἐκάλεσαν ἁπλοϊκώτατον ἀγγελιαφόρον. Ἀντάρται οἱ τιμαριοῦχοι Κρήτης! αὐτοὶ οἱ ἐνόρκως ἐπιτετραμμένοι τὴν διαφύλαξιν τῆς νήσου! Ἀποστάται καὶ πατρίδος καὶ πίστεως οἱ ἄποικοι Λατῖνοι! Ἐμβεβλημένος εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν ὁ Δοὺξ τοῦ βασιλείου! Νόστιμον ἐφάνη τὸ θέμα τοῖς πλείστοις, καὶ ἐπιδεκτικώτατον χαριεντισμοῦ. Ἐπειδὴ ὅσα καὶ ἂν εἶχον οἱ τιμαριοῦχοι παράπονα κατὰ τῆς Ἐνετικῆς Συγκλήτου, ἀβούλους ὅσῳ καὶ ἂν ἤθελέ τις ὑποθέσει αὐτοὺς ἠπῶς ἀπρομελετήτως καὶ διὰ μιᾶς παρεξετρέποντο ἄχρι πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀποσκιρτήσεως; Ἡ φήμη λοιπὸν ἀπερρίφθη ὡς σπερμολογία, ἴσως ἐπινοηθεῖσα παρὰ τῶν ἐν Πειραιᾷ ἢ Χίῳ φθονερῶν Γενουήτων.

Ἀλλ' ὅτε ὁ Νικόλαος Φαλιέρος ἐπέθεσεν εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Συμβουλίου δευτέραν καὶ μᾶλλον ἐμπεριστατωμένην ἐπιστολὴν, φθάσασαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ Ῥεθύμνης καὶ ἐπικυροῦσαν τὰ διὰ Κερκύρας προδιαγγελθέντα, ἔκπληξις καὶ ἀφωνία κατέλαβε τὸ Συμβούλιον. Προήρχετο τὸ γράμμα ἔκ τινος Λατινεπισκόπου· ἔλεγε δὲ, ὅτι «χάριν τῆς ἐξωμοσίας τῶν ἰσχυροτέρων οἰκογενειῶν τῆς νήσου, ἐβασίλευε μεγίστη σύμπνοια μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἰθαγενῶν· ὅτι στρατὸς ἀνδρεῖος καὶ πολυάριθμος ἤδη συνεκροτεῖτο πρὸς πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀνάγκην· ὅτι αἱ αὐθορμητοι συνεισφοραὶ μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον παρεβοήθουν τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τας παρασκευάς. » Προσετίθετο τὸ γράμμα τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα, δεινοποιοῦν τὴν μεγάλην συμφοράν, οἰκτεῖρον τὴν ἀθεράπευτον ἀπώλειαν, ὥστε καὶ Δουκικὸν Συμβούλιον, καὶ Σύγκλητος, καὶ κοινὴ γνώμη, ἀπὸ τῆς δυσπιστίας, ἔνθα ἐπανεπαύθησαν χαριεντιζόμενοι, περιέπεσαν αὐτίκα εἰς βυθὸν ἀπελπισίας.

Τί τὸ πρακτέον ἐπ' ἀκμῇ τοιαύτῃ; Τί προτιμότερον, ὁ πόλεμος, ἢ ἡ εἰρηνικὴ διαπραγμάτευσις; Μέγα ζήτημα ἠγέρθη· ζήτημα δύσκολον ἐπιπλέον, καθόσον αἱ περιστάσεις τῆς δημοκρατίας, ὡς εἰρήκαμεν ἀνωτέρω, ἔβριθον δυσχερειῶν καὶ παντοίων περιπλοκῶν. Βέβαια, εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῆς μητροπόλεως ἀξιοπρεπέστερος ἦτον ὁ πόλεμος. Ἀλλὰ ποῦ δύναμις ἱκανὴ νὰ καταβάλῃ τὴν παράξενον ἐκείνην σύγκρασιν τοῦ ἱπποτικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, τὴν ἐν μιᾷ πίστει συμμάχησιν πάσης τάξεως κατοίκων πρὸς τὸν τῆς ἀνεξαρτησίας σκοπόν; Ἂν δὲ ἡ νῆσος παρ' ὀλίγον ἀπετείνασε τὸν Ἰταλισμὸν ἐπὶ Λασκάρεως, ἐπὶ Βατάτσου, ἐπὶ Παλαιολόγου· ἂν μόνος ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης παρέτεινε τὴν ἀνταρσίαν ἐπὶ δεκαοκτὼ ἐνιαυτούς· ἂν οἱ Ψαρομήλιγγοι, καί τοι παντοδαπῶς ἐπιβουλευθέντες, ἐπέτυχον νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν Κρήτην ὅλην, πλὴν τῆς πρωτευούσης, ἠτίς πλέον ἀπέμενεν ἐλπὶς ὑπερισχύσεως ἐπὶ τοῦ νῦν, ὅτε καὶ ἡ ἀποικία κατακράτος ἀπέῤῥιψε τὴν Ἐνετικὴν κυριαρχίαν, καὶ ἡ Ἐνετία αὐτὴ ἐν τοσούτοις κακοῖς ἐμπεπλεγμένη, διέκειτο ἐχθρικῶς σχεδὸν πρὸς πάσας τὰς πολιτείας τῆς Εὐρώπης;

Τούτων ὑπολογισθέντων, ἡ Σύγκλητος προείλετο τῆς εἰρηνικῆς διαπρεσβεύσεως τὸ μέσον. Διὸ καὶ τρεῖς πρέσβεις ἀμέσως ἀνεῤῥήθησαν, ὁ Σουπεράντιος, ὁ Ζένος, καὶ ὁ Μωροζήνης, οἷς ἐνετάλη τὸ μέγα καὶ χαλεπὸν ἔργον τοῦ συμβιβασμοῦ. Τί δὲν κατορθοῦσι τὰ ὅπλα τῆς λογικῆς! Τί ἐπιτυχέστερον τῆς εὐγλωττίας! Ἀὲν διέπρεπον δὲ οἱ τρεῖς οὗτοι εὐπατρίδαι ἐπὶ πειραστικῇ ἐπιμονῇ, ὅσον καὶ ἐπὶ ῥητορικῇ; Οὐδεμία γοῦν ἀμφιβολία, ὅτι, συνειδότες τὸ σπουδαιότατον τῆς ἀποστολῆς, ἤθελον ἐντὸς ὀλίγου ἐπαναγάγει εἰς τὴν μάνδραν τὰ ἀπολωλότα πρόβατα.

Ἀλυσιτελὴς ὅμως ἀπέβη ἡ ἐπιτηδειότης των. Ἅμα ὡς ἡ τριήρης τῶν ἀπεσταλμένων, ἥτις ἐσημαιοφόρει τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὸ σύμβολον, εἰσωρμίσθη εἰς τὸν λιμένα τοῦ Χάνδακος, ὁ πλοιαρχῶν αὐτὴν ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐντοπίου λιμεναρχοῦ διαταγὴν ν' ἀποχωρήσῃ παραχρῆμα, καὶ μηδενὸς ἄλλου λιμένος τῆς Κρητικῆς Δημοκρατίας ν' ἅῤῥῃ. Δυσοιώνιστον προοίμιον! Οἱ πρέσβεις ἐζήτησαν ἱκετευτικῶς μίαν τοὐλάχιστον καὶ μόνην συνέντευξιν μετὰ τῆς ἐγχωρίου κυβερνήσεως. Ὁ Μέγας Καγκελλάριος ἀνήγγειλεν αὐτοῖς, ὅτι ἂν ἀνεπίτακτοι ἀπεβιβάζοντο, ἤθελον ἀποκεφαλισθῇ αὐτοί τε καὶ οἱ ὀπαδοί των. «—Οὔτε κἂν νὰ παραδώσωμεν ἰδιοχείρως πρὸς τὸν Δοῦκα Δάνδολον τὰ γράμματα τῶν συγγενῶν του; » ἠρώτησαν οἱ ἀποπεμπόμενοι. Ἔλαβον καὶ εἰς τοῦτο ἀπάντησιν ἀποφατικήν. —« Τοὐλάχιστον δότε ἡμῖν τ' ἀναγκαῖα ὁδοιπόρια! » εἶπον ἐπὶ τέλους ἀπηλπικότες οἱ πρέσβεις. Ὡς πρὸς τοῦτο δὰ οἱ Κρῆτες δὲν ἐφάνησαν ἀνελεήμονες. Ὅμως, περιττὴν καὶ βλαβερὰν ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον κρίναντες τὴν κραιπάλην κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, ἔδοσαν μὲν ἄρτον καὶ ὕδωρ, οὐχὶ δὲ καὶ οἶνον τῆς Ῥεθύμνης, κατὰ τὴν αἴτησιν ἐκείνων· ὡς δὲ πρὸς τὸ κρέας, παρασιωπήσαντες τὴν ὑπὲρ ἀπθενῶν καὶ ὁδοιπόρων ἐξ-

αίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπροφασίσθησαν ἀστείως τὴν νηστείαν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Καὶ ὅμως ἡ πλήρης ἀποτυχία τῆς διαπρεσβεύσεως δὲν ἀφεῖλε πᾶσαν ἐλπίδα συνδιαλλαγῆς. Κατὰ τὸν ἑπόμενον Μάϊον καὶ δευτέρα πρεσβεία ἐξαποστέλλεται, συγκειμένη ἐκ πέντε διασήμων εὐπατριδῶν, τοῦ Ζάνου, τοῦ Βέμβου, τοῦ Γραδενίγου, τοῦ Κονταρηνοῦ, καὶ τοῦ Δανδόλου. Μεταπεισθέντων ἐν τῷ παρόντι τῶν Κρητῶν, οἱ ἐπίτροποι προσκαλοῦνται ν' ἀποβιβασθῶσιν. Ἀλλ' ἡ μετάπεισις εἶχε σκοπὸν τὴν ἐπίδειξιν μᾶλλον, ἢ τὸν συμβιβασμόν. Ἐπενόησαν οἱ Κρῆτες νὰ πτοήσωσιν ὅσον οἷόν τε τοὺς ἀπεσταλμένους διὰ τοῦ θεάματος τῆς ἰδίας εὐταξίας, διὸ καὶ μεγάλαι προετάχθησαν ἑτοιμασίαι εἰς ὑποδοχὴν τῶν πρέσβεων. Ὡς ἀπέβησαν τῶν πέντε νηῶν οἱ Πατρίκιοι τῆς Ἐνετίας, ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθωσιν ἀνθοστόλιστον ἀψίδα, ἄνω μὲν φέρουσαν τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Τίτου, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀετώματος ἐγγεγραμμένην ἔχουσαν τὴν ἐπιγραφὴν «*Ζήτω ἡ αὐτόνομος Κρητικὴ Δημοκρατία*». Διπλοῦς στοῖχος φρουρᾶς ἐκ πεζῶν καὶ ἱππέων κυτρέπισε τὴν ὁδὸν ἀπὸ τῆς ἀποβάθρας ἕως τοῦ Παλατίου· ἐνῷ δὲ ὁ κώδων τῆς μητροπόλεως ὑπεμίμνησκε διαδονούμενος τὴν ἤδη καθιερωθεῖσαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπεροχὴν, πεντήκοντα χιλιάδες ἀνθρώπων, πανταχόθεν συναθροισθέντων, ἐφώναζον· «*Ἡμεῖς δὲν θέλομεν ξένην δημοκρατίαν, ὄχι, τὴν ἰδικήν μας θέλομεν! Ἔξω οἱ Ἐνετοὶ! Ζήτωσαν οἱ ἐλεύθεροι Κρῆτες!*» κ. τ. λ. (1) — Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ τοιαύταις κραυγαῖς καταπτοηθέντες οἱ ἐπίτροποι, εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Παλατίου ἔντρομοι, ἀναπυνθανόμενοι μὴ ἐπὶ τέλους παραβιασθῇ ὁ πρεσβευτικὸς χαρακτὴρ, καὶ συγκαθειρχθῶσι μετὰ τοῦ Δουκὸς Δανδόλου εἰς τὴν φυλακήν. Ἀνεθάρρησαν ὅμως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ πολιτάρχου Γραδενίκου καὶ τῶν δέκα συμβούλων του. Ὁ Δουκικὸς θρόνος ἵστατο ἐπὶ βήματος, συμβόλοις τε καὶ παραπετάσμασι ποικίλοις κεκοσμημένου· ἐπάνωθι δὲ ἐφαίνετο προσηρτημένη εἰκὼν μεγίστη τοῦ Ἁγίου Τίτου μετὰ πελωρίας κανδύλης ἀργυρᾶς. Καὶ ἀμφοτέρωθεν μὲν τοῦ θρόνου περιτεταγμέναι ἦσαν αἱ ἕδραι τῶν συνεδρευτῶν, κατωτέρω δὲ περὶ τὴν αἴθουσαν ἐκάθηντο οἱ τὸν εὐγενικὸν σύλλογον συγκροτοῦντες, ἐν δὲ τῷ μέσῳ οἱ γραμματεῖς τῆς ἐπικρατείας, καὶ οἱ Μνήμονες (Notarj). Ὡς οἱ πρέσβεις προέβησαν παρὰ τὸ βῆμα, ὑποχωρήσαντες εἰς ἐθιμοταξίαν προσυμπεφωνημένην, ἔκλινον τὴν κεφαλήν. Τὴν στιγμὴν ταύτην σάλπιγγες ἤχησαν, τύμπανα ἐκρότησαν, ἀλαλαγμὸς καὶ εὐφημήσεις ἠγέρθησαν ἔξωθεν τοῦ Παλατίου παρὰ τῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὴν συνήθη τῶν ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων διατύπωσιν, λαβὼν τὸν λόγον ὁ πρεσβύτερος τῶν ἐπιτρόπων Ἀνδρέας ὁ Κονταρηνός, διήγγειλεν ἐν ὀνόματι τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ Γαληνοτάτου Δουκὸς Ἐνετίας τὰ ἑξῆς·

«Ἂν ἡ Σύγκλητος, ἥτις ἐνταῦθα ἐξαποστέλλει τὴν παροῦσαν πενταμελῆ πρεσβείαν, δὲν ἐφείδετο τοῦ αἵματος, καὶ δὲν ἀπεστρέφετο τὴν φθορὰν, ἂν δὲν ἐσκόπευε νὰ προφυλάξῃ ἅπαντας ὑμᾶς ἀπὸ τῶν τρομερῶν δεινῶν, ὅσα προὐκάλεσε καὶ εἰσέτι προκαλεῖ ἡ διαγωγή σας, βεβαίως δὲν ἠθέλετε ἴδει ἡμᾶς βαίνοντας ἀόπλους ἐν τῇ παρουσίᾳ σας, καὶ διατεθειμένους εἰς λόγους εἰρήνης. Κατὰ παράδειγμα τῶν πατέρων μας, ἡ Σύγκλητος προτάσσει εἰς τὴν αὐστηρότητα τὴν ἐπιείκειαν· καθότι, ὁμολογουμένως, οὐδέποτε ἀνταρσία, ἐγερθεῖσα κατὰ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας, ἔδωκεν ἀφορμὴν δικαιοτέραν εἰς τὴν ὀργὴν καὶ τὴν χαλεπότητα τῆς νομίμου κυβερνήσεως. . , » — «Τρέψε τὸν λόγον εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἀποστολῆς σου,» ἀνέκραξε θρασέως ἐπὶ τῇ φράσει ταύτῃ τοῦ πρεσβευτοῦ ὁ ἀκρόχολος καὶ προπετὴς Μάρκος Φραδέλλος, εἷς τῶν δέκα συμβούλων τοῦ Γραδινίκου· σπεῦσον ἀχρονοτριβήτως εἰς τὸ προκείμενον, καὶ δεόμεθά σου, περὶ ἀνταρσίας μὴ πολυλογήσῃς! Ἡ αὐτονομία τῆς νήσου, περὶ ἧς καταφλυαρεῖς, προῆλθεν ἐκ δικαίας, καὶ νομίμου, καὶ γενικῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τυράννου, τοσοῦτον παρανόμου, ὅσον καὶ ἄφρονος. Τίς ἡ χρεία μέμψεων καὶ ἀντιμέμψεων; Ἄλλως τε τὰ γενόμενα οὐκ ἀπογίνονται». Ὁ Κονταρηνός, ἀταρακτήσας, καὶ ὡς μηδόλως διακοπείς, ἀλλὰ μόνον βλέμμα περιφρονητικὸν καὶ μνησίκακον ἐξακοντίσας πρὸς τὸν ῥήτορα, ἐξηκολούθησε τὴν ὁμιλίαν· — «Ἤθελεν (ὑπέλαβεν) ἡ Σύγκλητος νὰ πεισθῇ, ὅτι μᾶλλον ὑπό τινος ὁρμήματος στιγμιαίου, ἢ ὑπο πονηρίας μεμελετημένης εἰς τοσαύτην ἀπόνοιαν παρεξετράπητε. Διὸ παραινεῖ ὑμᾶς ἵνα ἀνοίξητε ἐπὶ τοῦ σφάλματός σας τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὴν παρεκτροπὴν νὰ ἐξαλείψητε δι' ἀνυπερθέτου μεταμελείας. Εἰς τί τάχα σᾶς ἔπταισεν ἡ Δημοκρατία, Κύριοι, αὐτὴ, ἥτις ἀείποτε ἐκυβέρνησεν ὑμᾶς ἐν δικαιοσύνῃ καὶ προσηνείᾳ; (Γέλως καὶ σαρκασμοὶ ὑπεδέξαντο τοῦ ῥήτορος τὴν ἐρώτησιν.) Ἀρά γε ἡ ἀφορμὴ εὐτελοῦς τινος φόρου, καὶ φόρου διορισθέντος εἰς ἐπισκευάσιν τοῦ λιμένος σας, ἀφορμὴ τοιαύτη εἶναι ἱκανὴ νὰ παρωθήσῃ ὑμᾶς εἰς ὁδὸν προδοσίας, οὕτω δὲ ν' ἀνάψῃ πυρκαϊάν, ἥτις κινδυνεύει τὴν νῆσον ἅπασαν ν' ἀποτεφρώσῃ; Πρὸς τίνα ἐλπίζετε νὰ καταφύγητε εἰς αἴτησιν βοηθείας; Τίς τολμᾷ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν παρανομίαν σας ἐναντίον τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας; Ἐλπίζετε ἴσως, ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης θέλουσι συνεκστρατεύσει πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀβούλων σας σκοπῶν; Ἀπατᾶσθε, νὴ Δία, καὶ παραπολύ! Ἀκούσατε κάλλιον τὰς ἀδελφικάς μου συμβουλάς! Ἐπανέλθετε, καὶ ὅσον τάχιον, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς φρονήσεως καὶ τοῦ καθήκοντος! Ζητήσατε τὸ ἔλεος τῆς Συγκλήτου, ἥτις εἰσέτι πρόθυμος εἶναι νὰ δεχθῇ τὴν μετάνοιάν σας, ἅμα ὡς ὑμεῖς πρόθυμοι ἀναδειχθῆτε νὰ ὁμολογήσητε τὸ σφάλμα σας, καὶ νὰ ἐπιστρέψητε εἰς τὴν πρέπουσαν υἱϊκὴν ὑποταγήν». Ὑποπραΰνας δὲ τὴν φωνὴν καὶ ὑπομειδιάσας· «Ἡ παρανομία σας, φίλτατοι, προσέθηκεν, ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀπείθειαν τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ, τοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Θαρρεῖτε, ὅμως, ὅτι εἰς τὰς καρδίας τῶν Συγκλητικῶν, ὡς εἰς τὴν τοῦ γονέως τῆς Παραβολῆς, ἀνεξάντλητος πατρικῆς στοργῆς θησαυρὸς ἀποταμιεύεται! Ἀλλὰ πάλιν διὰ τοῦτο μὴ τὰ σήμερον κατεπείγοντα ἀναβάλητε εἰς αὔριον! Μὴ πρὸς Θεοῦ, μὴ ἀναβάλητε εἰς ὥραν παράκαιρον τὴν μεταμέλειαν! Διότι, μὰ τὸν οὐρανὸν, φοβερὰ τότε θέλει βροντήσει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν, ναὶ, φοβερὰ, ἀδυσώπητος, καὶ ἀπαράπειστος ἡ ὀργὴ τῆς Δημοκρατίας.»

Οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Κονταρηνοῦ παρώξυνον ἔτι μᾶλλον τοῦ ἀκροατηρίου τὴν ἀγανάκτησιν. Δύο τῶν εὐπατριδῶν, ὁ Λεονάρδος Γραδίνικος καὶ ὁ Ζανάκης ἢ Ἰαννάκης Ῥίτσος, ἀποκαρτερήσαντες, ἀπέτεινον πρὸς τὸν προαγορεύσαντα φράσεις ἀποτόμους καὶ παρατυπωτικάς. Ἐμόχθησε δ' οὐκ ὀλίγον ὁ Δούξ μεχρισοῦ ἐπαναγάγῃ τὴν σιγήν. Τῆς εὐταξίας ἐπὶ τέλους ἐπανορθωθείσης, διὰ λόγου ἐντόνου ἅμα καὶ μετριοπαθοῦς (οὗ δὲν σώζεται ἢ ἡ περίληψις), ἀπήντησε πρὸς τοὺς πρέσβεις ἐν ὀνόματι τοῦ Συλλόγου τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ Κρήτης, ὡς ἑξῆς·

Α'. Ὅτι σκοπὸν ἀμετάθετον καὶ εὐχὴν ἐνθερμοτάτην εἶχον οἱ κάτοικοι νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν αὐτόνομον πολιτείαν, ἣν ἐγκαθίδρυσαν.

Β'. Ὅτι ἀπέκρουον ὁμοθυμαδὸν πᾶσαν οἱανδήποτε ξένην καὶ ἑτερόδοξον ἡγεμονίαν.

Γ'. δὲ ὅτι ἕτοιμοι ἦσαν νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν πατρίδα των ἀπὸ πάσης ἐνδεχομένης εἰσβολῆς ἢ ἐπιθέσεως ἀλλοτρίας, ἀντιτάσσοντες μὲν τὴν βίαν εἰς τὴν βίαν κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, προτιμῶντες δ' ἀπειράκις τὸν θάνατον τῆς δουλείας.

Τούτων ἑκατέρωθεν ἀπαγγελθέντων, οἱ πρέσβεις διετάγησαν ν' ἀπέλθωσι τῆς νήσου ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Ἐν τοσούτῳ πᾶσα σχέσις αὐτῶν καὶ συγκοινωνία πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους ἀπηγορεύθη. Οὐδ' ἐπετράπη πρὸς τὸν Δάνδολον, ἕνα τῶν πέντε Πατρικίων, νὰ ἐπισκεφθῇ εἰς τὸ δεσμωτήριον τὸν πρώην Ἁρμοστὴν καὶ στενὸν συγγενῆ του. Οὕτως οὖν ἀπεχώρησαν ἄπρακτοι εἰς Κυθήραν, ὅθεν ἔπειτα ἀπέπλευσαν οἴκαδε.

Ἡ διήγησις τῶν ἐν Κρήτῃ ὀφθέντων καὶ ἀκουσθέντων κατέπληξε τὴν Σύγκλητον. Ἀλλ' οἱ Patres Conscripti ἐξερράγησαν πλέον εἰς ὀργὴν ἀκατάσχετον, προσμαθόντες ἕτερόν τι συμβάν, τὰς ἐχθρικὰς τῶν Κρητῶν διαθέσεις διατρανῶσαν. Μεθερμηνεύομεν τὴν λέξιν τοῦ Φραγκίσκου Πετράρχου, ὅστις ἀναφέρει τὸ συμβὰν αὐτὸ λατινιστί (1).

«Διπλῆ τις μοῖρα Ἐνετικὴ, διηγεῖται οὗτος, πλέουσα κατὰ τὸ ἐνιαύσιον ἔθος εἰς Κύπρον καὶ Ἀλεξάνδρειαν, ὡρμίσθη ἐκ τύχης εἰς τὰ παράλια τῆς ἄλλοτε μὲν πιστῆς καὶ ὑποτεταγμένης, νῦν δ' ἐχθρικῆς Κρήτης, παρὰ τὴν πόλιν Σιτείαν, ἔνθα καὶ ἠγκυροβόλησεν. Οἱ νεώτεροι τοῦ πληρώματος ἐφρύαττον, καὶ δικαίως, κατὰ τῶν ἀποτροπαίων ἀνταρτῶν· διὸ οὐδεμίαν ἤθελον νὰ λάβωσι κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἐντοπίους. Ἀλλ' εἴτε τῳόντι στερηθέντες ὕδατος, εἴτε κατόπιν τὴν ὑδρείαν προφασισθέντες, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ξηράν. Φεῦ! οἱ κάτοικοι ἠρνήθησαν ὕδωρ πρὸς τοὺς Ἐνετούς. Διὸ, δυσανασχετήσαντες οὗτοι, διεῖλον τὴν ὅλην αὐτῶν εἰς δύο πτέρυγας, εἰς Κυπριακὴν καὶ Ἀλεξανδρινήν. Καὶ οἱ μὲν *Ἀλεξανδρεῖς* ἐρώρμησαν οὕτω θρασέως πρὸς τὰ τείχη, ὥστε παρ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν αὐτὰ ἐξ ἐπιδρομῆς. Εἰς μόνην τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἀνέθηκαν οἱ κάτοικοι Σιτείας τὴν σωτηρίαν των. Ἦν δὲ βεβαίως ἡ ἐπανάκτησις τετελεσμένη, χωρὶς τῆς ἀνανδρίας τῶν *Κυπρίων*, οἵτινες ἀνεδείχθησαν Κύπρου γέννημα μᾶλλον, ἢ φρουροί. Ὀλίγοι τινὲς ἔνοπλοι Γραικύλοι (Græculi), ἐκ τινος πλησιοχώρου λόφου ἀντεφορμήσαντες, ἔτρεψαν τὴν δειλὴν ταύτην πτέρυγα εἰς φυγήν. Ὅθεν οἱ πολιορκούμενοι ἀναθαῤῥήσαντες, ἔξοδον ἐποίησαν, καὶ τούτους μὲν τῶν ναυτῶν κατέσφαξαν, ἐκείνους δ' ἔπνιξαν εἰς τὰ κύματα τῆς παραλίας· ἐκ δὲ τῶν πλοίων ἄλλα μὲν κατηφανίσθησαν, ἄλλα δὲ ἀπῆλθον κακὴν κακῶς.»

Ἐκ τούτων ἁπάντων ἡ φιλοτιμία τῆς Ἐνετίας ἀπέβαινεν οὕτως ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης προσβεβλημένη, ὥστε ἀναβάλλουσα τὸν πόλεμον, αὐτὴ οἴκοθεν ὡμολόγει τὴν ταπείνωσιν καὶ ἔκπτωσίν της. Ὤφειλεν οὖν νὰ ἐνεργήσῃ ἐν τάχει πᾶν τὸ δυνατὸν εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ κράτους της ἐν τῇ μεσογείῳ· μάλιστα καθόσον τὴν τόλμην ἐκείνην τῶν Κρητῶν καὶ ἕτεραι πιθανῶς ἀποικίαι ἠδύναντο νὰ μιμηθῶσιν, ὥστε βαθμηδὸν ἡ δεσποτεία της ν' ἀποσκορακισθῇ καὶ ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀνατολῆς.

Πρὸς κατόρθωσιν τοιούτου σκοποῦ δύο τινὰ ἦσαν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα· ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ χερσαῖος καὶ θαλάσσιος πόλεμος, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ συγχρόνως ἡ ἀπομόνωσις τῶν Κρητῶν. Ἔχρῃζον θάτερα θυσιῶν ἀδρῶν. Ἐπειδὴ ὁ μὲν πόλεμος αὐτὸς καὶ πεισματώδης καὶ μακρὸς προεμηνύετο, ἄρα καὶ διαφερόντως πολυδάπανος, ἡ δὲ μόνωσις τῆς ἐπαναστησάσης νήσου ἀπῄτει ὑποχωρήσεις παρὰ τῆς Δημοκρατίας πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους της, ἃς μόνος ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ. — Ἤρξατο ἡ Σύγκλητος τῆς παρασκευάσεως ἐκ τοῦ δευτέρου καὶ χαλεπωτέρου μέσου.

Ἐγκύκλιος πικρὰ, φαρμακερὰ, στηλιτευτικὴ ἀπεστάλη πρὸς πάντας τοὺς πολιτάρχας τῆς Εὐρώπης. Ἐν αὐτῇ παριστάνετο ὁ λαὸς τῆς Κρήτης ὡς ἄπιστος καὶ ἀχάριστος, ἐστιγματίζετο ὡς αἱρετικὸς καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τῆς οἰκουμένης ἐπικίνδυνος διὰ τὰς στασιαστικὰς ῥοπάς του, ἄξιος ὅθεν ν' ἀποκηρυχθῇ ἐκ τῆς χριστιανωσύνης, ἢ τοὐλάχιστον νὰ σωφρονισθῇ διά τινος τιμωρίας μεγάλης καὶ παραδειγματικῆς. Τὴν ἐντολὴν δὲ ταύτην ἀναλαμβάνουσα ἡ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος μητρόπολις, προσκαλεῖ πάντα χριστιανὸν ἡγεμόνα νὰ ὁμολο-

(1) «La piazza poi pareva un campo di battaglia. Dalle finestre, e persino dai tetti delle case un numero infinito di spettatori ne osservava il passaggio; nè tra costoro mancava chi gl' insultasse con villanie ed improperii». — Cappel. S. Vener. T. 4. p. 373.

(1) Rerum Senilium, L. 3. Epi t. VIII.

γήσῃ κατὰ τὸν προκείμενον πόλεμον ἀκριβεστάτην οὐδετερότητα. Διεβιβάσθη ἡ πρόσκλησις καὶ πρὸς φίλους ἅμα καὶ πρὸς ἐχθρούς, πλὴν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ὅστις ἐκληφθεὶς ὡς ὕποπτος, ἐξηρέθη. Ἔλαβον αὐτὴν ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Ε΄, ὁ Δοὺξ τῆς Γενούης, ὁ Λουδοβῖκος Οὐγγρίας, ὁ Πέτρος Κύπρου, ὁ Κάρολος Ε΄ Γαλλίας, ὁ αὐτοκράτωρ Γερμανίας, ἡ Ἰωάννα βασίλισσα Νεαπόλεως, καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἄνακτες Ἰταλίας, μηδενὸς ἐξῃρημένου, μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἐκθρονισθέντος Ῥοβέρτου, ἀπογόνου τῶν Βαλδουΐνων, ὅστις διετέλει εἰσέτι γελοίως ἐπιγράφων ἑαυτὸν, *Ἰμπεράτωρα Κωνσταντινουπολίτην, Δεσπότην Ῥωμανίας*, κ.τ.λ. Ἐντεῦθεν οἱ ἡγεμόνες ὁρμηθέντες, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ δελεασμάτων στερεωτέρων παρακινηθέντες, ἐξέδοσαν διπλώματα, δι' ὧν πᾶς ἕκαστος ἐξ ἰδίων οὐ μόνον ἀπεκήρυξε τὴν Κρητικὴν αὐτονομίαν, ἣν ἐκάλεσεν *ἀνταρσίαν ἐπικατάρατον*, οὐ μόνον ὑπεσχέθη τὴν αἰτηθεῖσαν οὐδετερότητα, ἀλλὰ προέτεινεν ἐκ περισσοῦ καὶ ἄμεσον ἐν ἀνάγκῃ συνδρομήν. Ὁ δὲ Πάπας, τῶν αἱρετικῶν καὶ σχισματικῶν ἐναντίος κυριώτατος, ὁ Πάπας δυσχεράνας διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῶν ἱπποτῶν ἀποστασίαν, προέβη καὶ εἰς σύμπραξιν ἐντονωτέραν. Ἔγραψε πρὸς τὸν Πέτρον Θωμᾶν, ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης, προτρέπων αὐτὸν *εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ζιζανίων, ἅπερ ταράττουσι τὴν ἀληθινὴν καὶ στερεὰν ὁμόνοιαν τῶν ψυχῶν* (1). Ἐνῷ δὲ οἱ ἡγεμόνες ἐπισήμως διὰ τοιαύτης ἀποκηρύξεως ἐγκατέλειπον τὴν Κρήτην εἰς τὸ ἀβέβαιον τῆς τύχης, ἡ Δημοκρατία, φυγομαχοῦσα μὲν, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα προμηθουμένη, ἐπολέμει πλαγίως τὴν ἐπανάστασιν. Ἐντεῦθεν μὲν προκατεγίνωσκεν ὡς προδότας τὸν Δοῦκα Γραδένικον, τοὺς δέκα συμβούλους του, καὶ τοὺς εἰκοσιπέντε ἐκλογεῖς τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκεῖθεν δὲ διὰ ψηφίσματος ἀπηγόρευε τοῖς ἀπανταχοῦ ὑπηκόοις παντοῖον ἐπισιτισμὸν καὶ ἐφοδίασιν πρὸς τοὺς ἀντάρτας. Οἱ δὲ Προβλεπταὶ τῶν Ἐνετικῶν χωρῶν ἔλαβον αὐστηρὰν διαταγὴν νὰ ἐξωθήσωσι τῆς δικαιοδοσίας των οἱονδήποτε πλοῖον, ἔστω ὑπὸ σημαίαν φιλικὴν, προσορμισθὲν εἰς Κρητικὸν λιμένα.

Ἡ Τί εἰργάζοντο, οἱ Κρῆτες ἐν τῷ μεταξύ; Πῶς ἡτοιμάζοντο ν' ἀντικρούσωσι τοὺς κεραυνοὺς, οἵτινες ἔβρεμον ἤδη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των;

Τὰ προοίμια τῆς αὐτονομίας των ὑπῆρξαν ἄξια παντὸς ἐπαίνου. Ἄφευκτον ἐξ ἀρχῆς προϊδόντες τὸν πόλεμον ὁ Γραδένικος καὶ οἱ συνάδελφοί του ἐπέστησαν τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς νήσου κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁμολογητέον δὲ ὅτι κατὰ τὸ πατριωτικὸν τοῦτο προνόημα συνεβοηθήθησαν προθύμως ὑπὸ πάσης τάξεως πολιτῶν. Ἐπειδὴ πλούσιοι προσήνεγκον γενναίως μερίδα τῆς περιουσίας των. Ἐπισκοπαὶ δὲ συνεισέφερον τὸ πεμπτημόριον τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματός των, χωρικοὶ δὲ ἀφιέρωσαν τὸ περίσσευμα τῆς οἰκονομίας των, ἕως καὶ γυναῖκες γεναρχῶν ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συνεργήσωσι, δωρησάμεναι τῇ πολιτείᾳ μαργαρίτας, σαπφείρους, καὶ ἕτερα κοσμήματα. Ὡς ἐκ τοῦ ζήλου τούτου, τὸ ταμεῖον δὲν ἐστενοχωρήθη. Διὸ καὶ στρατὸς ἐσχηματίσθη πεζικὸς ἐκ δέκα περίπου χιλιάδων ὁπλιτῶν, καὶ ἱππικὸν συνετάχθη ἱκανόν, καὶ τὰ φρούρια ἐπεσκευάσθησαν, καὶ πύργοι τινὲς εἰς θέσεις ὀχυρὰς ἐκτίσθησαν, καὶ ναυτικὸν περιπλέον ἐξηρτήθη, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων μεγάλων τριήρεων, δύο μικροτέρων, καὶ ὀκτὼ δρομάδων. Ταῦτα, καὶ ἕτερα ἴσως οὐχ ἧττον ἀξιόλογα, παρὰ τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἐνετίας παρασιωπηθέντα, προήγγειλον ἄκαμπτον εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ἀδιάτρεπτον τὴν ἀπόφασιν τῶν Κρητῶν περὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς κτηθείσης ἐλευθερίας. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ ! τίς ἐν τῇ ἐπόψει τοσαύτης ὁμονοίας καὶ αὐταπαρνησίας δὲν ἤθελεν ἐκφέρει αἰσιωτάτους οἰωνοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς; Τίνα δύναμιν ὑπερτέραν δὲν καταβάλλει, τίνα φοβερὰ προσκόμματα δὲν ὑπερβαίνει ὁ σύρψυχος τῆς φιλοπατρίας ἐνθουσιασμός;

Καὶ ὅμως, ἡ ὁμόνοια, ἧς ἔδοσαν λαμπρὰ ἐκ προοιμίων δείγματα οἱ προΐοντες τῆς πολιτείας, οἴμοι! δὲν διήρκεσε χρόνον μακρόν.

« *Δεινὴ Ἔρις πεπότητο κορύσσουσα κλόνον ἀνδρῶν* ».

Εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἐξαγορασθείσης Κρητικῆς κοινωνίας ἐνεφώλευε τερηδὼν φθοροποιός. — Δέον νὰ προδιασαφήσωμεν ἐν παρόδῳ πῶς εἰσέφρησε καὶ ἀνεπτύχθη ὁ καρδιοβόρος αὐτὸς σής.

Περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἕξεων τῶν Ἰταλῶν ἀποίκων ἀποχρώντως ἐν τοῖς ὄπισθεν ἐξηγήθημεν. Καλεῖ ἡ χρεία νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι, πλήν τινων ἐξαιρέτως εὐφυΐᾳ καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένων, ἦσαν οὗτοι τὸ πλεῖστον μέρος ἁπλοῖ τυχοδιῶκται, μηδεμίαν πρεσβεύσαντες σταθερὰν ἀρχὴν πολιτικὴν ἢ θρησκευτικὴν, ἄρα μήτε πατρίας παραδόσεις φιλοτίμως διαφυλάξαντες, μήτε σέβασμα διακεκριμένον καὶ ἀγαπητὸν μεταδόντες πρὸς τὰ τέκνα. Ὁ βίος τοῦ τιμαριώτου κατὰ τὴν ΙΓ΄. καὶ ΙΔ΄. ἑκατονταετηρίδα, μάλιστα δὲ ὁ τοῦ Κρητὸς, ἀρμόδιος δὲν ἦτο νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ἐλάττωμα αὐτό. Χάριν τῆς τιμαριωτικῆς αὐτῶν καταστάσεως συνοικειωθέντες πρὸς ἐλευθέρους καὶ δουλοπαροίκους ἰθαγενεῖς, οἱ ἄποικοι προσέλαβον μὲν βαθμηδὸν τὴν πονηρίαν τούτων, δὲν συμμετέσχον ὅμως καὶ τοῦ κοινοῦ, τοῦ θαυμαστοῦ πρὸς ὅλους τοὺς Ἕλληνας πρωτερήματος, τῆς ἐνθέρμου φιλογενείας. Οὕτω, πρὸς τὰς ἐξ ἀρχῆς ἰδιωματικὰς αὐτῶν κηλίδας προσετέθη μικρὸν κατὰ μικρὸν ὁ ῥύπος τῆς δουλικῆς τῶν αὐτοχθόνων διαφθορᾶς, ἀποτελέσματος ἐπαλλήλων κατακτήσεων. Ἂν τὸ ἱπποτικὸν τοῦτο καθίδρυμα εἶχεν ἐκ καταβολῆς ἐγκατασταθῆ εἰς στερεὰν, τίς οἶδεν, ἴσως ἡ συνεχὴς μετ' ἀλλογενῶν ἐπιμιξία, ἡ ἄσκησις, ἡ πεῖρα, ἡ ἐπενέργεια τοῦ πολιτισμοῦ ἤθελον προβάδην καθαρίσει τὰς προπατορικὰς ἁμαρτίας του, καὶ ποιήσει αὐτὸ παράλληλον τῶν ἑτέρων ἱπποτικῶν ταγμάτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου. Ἀλλ' εἰς νῆσον, καὶ νῆσον ἀπέχουσαν τῆς ἑστίας τοῦ τότε πολιτισμοῦ, περιορισθὲν, τὸ σωματεῖον ἔτυχε μεμονωμένον, πάντως ἀσυγκοινώνητον, διὸ μετ' ὀλίγον ἐξέστη τοῦ τε σκοποῦ, πρὸς ὃν ἀνέκαθεν ἐπενοήθη, καὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς ἀξίας του. Ἡ εἰσβολὴ τῆς Βυζαντινῆς μερίδος τῶν εὐγενῶν, ἀκολούθως δὲ ἡ εἰσαγωγὴ χυδαίων εἰς τὸ Ἀνώτερον Συμβούλιον, μετεποίησαν τὴν κατάστασιν τοῦ τάγματος ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἀλλόκοτος τότε κρᾶσις ἠθῶν, ἐθίμων, φρονημάτων συνέβη. Ὁ μὲν παρείσακτος Ἰταλισμὸς, νόθος ὡς εἴδομεν ἐκ καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἀπομιμήσεως Σταυροφορικῶν τινων ἐθίμων μᾶλλον ἔτι νενοθευμένος, ἐπηρέασεν ἐπαισθητῶς τὰς ἕξεις τοῦ εἰσβαλόντος εἰς τὸ Συμβούλιον Ἑλληνισμοῦ, οὗτος δ' ἀμοιβαδὸν ἑκόντα ἄκοντα συνεπέσυρε τὸν Ἰταλισμὸν, ἀχαρακτήριστον διατηρηθέντα καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀνεπισφράγιστον, ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἰδίων αὐτοῦ πατριωτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀποσκοπῶν. Διατί δὲ λέγομεν ὅτι ἑκὼν ἄκων ὁ Ἰταλισμὸς τῆς ἀποικίας παρεσύρη εἰς τὴν τροχιὰν τοῦ ἰθαγενοῦς Ἑλληνισμοῦ; Διότι ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ μεταβολῇ, ἧς σχεδιογραφοῦμεν ἐνταῦθα τὰς περιπετείας, ἐξαιρέτως εἰς τὰς κυρίας ἀφορμὰς, αἵτινες τὴν μεταβολὴν αὐτὴν παρεσκεύασαν, δὲν ἔχομεν κατὰ δυστυχίαν εἰς ἔπαινον τῶν προσηλύτων Φραγγαρχόντων νὰ παραδειγματίσωμεν οὔτε ὁρμὰς γενναίας καὶ αὐτομάτους, οὔτε πεποιθήσεις ἀκλονήτους, οὔτε φιλογενείας πατροπαδότου ῥωμαλεότητα. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου, ἃς ἐξετάσωμεν ἐν συντόμῳ τοὺς κινητικοὺς λόγους τῆς ἀποστασίας των. Ἡ Τί παρεκίνησεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ Ἐνετικοῦ ζυγοῦ; Μήγαρ αἴσθημα θρησκείας καταπιεζομένης; Ἀλλ' αὐτοὶ ἢ ἦσαν Λατῖνοι, ἢ Ἕλληνες γενόμενοι, ἀπήλαυσαν, ὡς εἴδομεν, ἀνεξιθρησκείας ἐκτενοῦς παρὰ τῶν Ἐνετῶν. Μήγαρ παρώτρυνον αὐτοὺς ἱστορικαὶ παραδόσεις, ἀναμνήσεις ἐθνικῆς αὐτονομίας; Οὔτε. Ἦσαν Ἰταλοὶ καὶ τὴν καταγωγὴν, καὶ τὴν εὐγενικὴν κατάστασιν, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, καὶ τὰ ἤθη κατὰ μέρος. Δὲν ὡρμήθησαν αὐτοὶ, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν προηγουμένων ἐπανεστηκότων, ὑπὸ εὐλαβείας πρὸς τὸν ἱερὸν τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας θρόνον, ἀλλ' ὑπὸ αἰτιῶν μερικωτέρων, ἐγχωρίων, προσωπικῶν. Ἠρνήθη ἡ μητρόπολις νὰ κατατάξῃ αὐτοὺς εἰς τὸν σύλλογον τῶν Πατρικίων Ἐνετῶν· παρέβη ὁ Κρήτης Ἀρμοστὴς τὰς ἐν ἰσχύϊ συνηθείας, αὐτεπαγγέλτως διατάξας τοῦ λιμένος τὸν καθαρισμόν. Ἰδοὺ ἡ ἀφετηρία τοῦ κινήματος των. Ἐνήργησε λοιπὸν φιλαυτία, ἐνήργησεν ἀγανάκτησις, δὲν ἐξεῤῥάγη ὡς ἐπὶ Χορτατσῶν, ἐπὶ Σμυριλίου, ἐπὶ Ψαρομηλίγγων μῖσος κατὰ τῆς ξενοκρατίας ἀδυσώπητον, ἐνθουσιασμὸς πατροπαράδοτος. Ἡ Ἤθελον ἀρά γε ἀναπετάσει οἱ ἱππόται τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Τίτου, ἂν ἡ μητρόπολις ὑπενέδιδεν εἰς τὰς αἰτήσεις των;

Εἰς τὸν οὐσιώδη λόγον, ὅθεν ὁρμᾶται τὸ κίνημα, προστίθενται καὶ ἕτερα ἐλαττώματα τυχηρὰ, βαρύνοντα μὲν τοὺς ἀποίκους, ὅμως ἀποδοτέα, εἰς περιστάσεις ἐντοπίας, εἰς ἐμποδίσματα δυσυπέρβλητα. Ἀληθὲς μὲν, ὅτι οἱ Λατῖνοι εὐγενεῖς ἠσπάσαντο τὴν θρησκείαν τῶν αὐτοχθόνων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις ἰδιωτῶν Ἰταλῶν οὐκ ὀλίγοι ἐνεκαρτέρησαν εἰς τὸ σέβασμα τῶν πατέρων των. Οὐδὲ, τοῦ Παπισμοῦ ἐπισήμως ἀποκηρυχθέντος, ἀπῆλθον τῆς Κρήτης οἱ Λατῖνοι κληρικοί, μάλιστα οἱ Ἐπίσκοποι Σιτείας, Ῥεθύμνης, Κυδωνίας, καὶ ἕτεροι ἐπαρχιῶται, ὧν τὴν παρουσίαν ἐξακριβοῦμεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς. Στοιχεῖα τοιαῦτα τί ἀγαθὸν ἠδύναντο νὰ παράξωσιν; Ἦσαν σκάνδαλα ὑποκεκρυμμένα, καὶ διὰ τοῦτο κινδυνωδέστερα, ἅπερ θέλουσιν οὐκ ὀλίγον χρησιμεύσει εἰς τὴν μηχανορραφικὴν ἐπιδεξιότητα τοῦ ἐχθροῦ. Πρόσθες τούτοις καὶ τοὺς Ἑβραίους τοῦ Χάνδακος, κοινωνίαν πολυάριθμον τότε, προσκεκολλημένην δὲ ψυχῇ τε καὶ σώματι πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς, ὡς πρὸς εὐεργέτας μοναδικοὺς ἐν μέσῳ τῆς ἐπικρατούσης Ἰουδαϊκῆς διώξεως, (κοινωνίαν ἑπομένως δυσμενῆ) καὶ θέλεις συμπεράνει ὑπὸ τίνων καὶ ὁπωσοῦν φαρμακερῶν ζιζανίων περιεκυκλώθη ἀπ' ἀρχῆς ἡ ῥίζα τοῦ ἐμφυτευθέντος δένδρου τῆς ἐλευθερίας, θέλεις εἰκάσει πόθεν εἰσέφρησεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Κρητικῆς πολιτείας ἡ τερηδὼν αὐτὴ, ἧς τὴν ὕπαρξιν ἐπειράθημεν νὰ ὑποδείξωμεν.

Τούτων προλεχθέντων, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν διήγησιν.

Ἡ ἀγγελία τῆς Ἐγκυκλίου, δι' ἧς ἡ Ἐνετία προσεπάθει ν' ἀπομονώσῃ τοὺς ἐπαναστάτας, κατέπληξε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Χάνδακος. Ἐξελείρθη, καὶ δικαίως, ὡς πρόδρομος πολέμου πεισματώδους. Διὸ, συμβουλίου κροτηθέντος γενικοῦ, ἐν ᾧ πάντες οἱ εὐγενεῖς συμπαρευρέθησαν, διεζητήθη τὸ πρακτέον ἐπ' ἀκμῇ τοιαύτῃ. Ἐκεῖ ἡ Ἐγκύκλιος ἐκρίθη ὁλεθρία ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Δὲν ἤρκει, ὅτι ἡ Κρήτη ἀπεκηρύττετο καὶ παρὰ φίλων ἅμα καὶ παρὰ ἐχθρῶν τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας· οἱ ἡγεμόνες ἔδιδον ἐξ ἐπιδόματος ὑπόσχεσιν νὰ συνδράσωσι καὶ ἐνόπλως τὴν μητρόπολιν κατὰ τῆς ἀποσκιρτησάσης ἀποικίας, ἂν ἡ χρεία τὸ ἐκάλει. Τὸ δὲ χεῖρον, ὁ Δοὺξ Ἀδοῦρνος τῶν Γενουητῶν, πρὸς ὃν οἱ ἐπαναστάται ἀνετίθεντο τὰς ἐλπίδας των, ὡς πρὸς πολέμιον ἀδυσώπητον τῆς Ἐνετίας, οὗτος, οὐχ ἧττον τῶν ἄλλων πολιταρχῶν, συνωμολόγει τὴν ἀποκήρυξιν. Ἡ ἔποψις τῶν πραγμάτων, ἡ ἀνάλυσις τῆς παρούσης καταστάσεως, διήγειρον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Συμβουλίου δεινοὺς ἐνδοιασμούς. Ἡ Πῶς, τοιουτοτρόπως μεμονωμένη, καὶ εἰς τὰς εὐτελεῖς αὐτῆς προσπαθείας ἐγκαταλελειμένη, πῶς ἠδύνατο ἡ Κρήτη ν' ἀντιπαλαίσῃ καὶ νὰ εὐδοκιμήσῃ ἀπέναντι τοιούτου κολοσσοῦ; Τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην πάντες συμφώνως οἱ εὐγενεῖς ἐξέφρασαν ἀπὸ τοῦ βήματος. Ἀλλ' ὅμως, ἐνῷ οἱ γενναιότεροι, τὴν ἀντίληψιν τῆς Θεότητος ἐπικαλεσθέντες, εἶπον ὅτι, ῥιφθέντος ἤδη τοῦ κύβου, οὐδὲν ἄλλο ἐντιμον ἀπέμενε, πλὴν τῆς

(1) Δέκα ἡγεμόνων ἐπιστολὰς καὶ διπλώματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς Κρητικῆς ταύτης ἐπαναστάσεως, παρένειρεν εἰς τὴν χρονογραφίαν του ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἱερᾶς Κρήτης. Ὅρα Τ. Β΄. σελ. 321 καὶ ἑξῆς.

ἀντιστάσεως ἕως θανάτου, ὅθεν ἀναγκαία ὑπέρ ποτε καθίστατο ἡ συνδρομὴ πάσης τάξεως πολιτῶν, ἕτεροι αὐτῶν δειλοί, καὶ προφυλακτικοὶ ὑπὲρ τὸ δέον, ἤρξαντο μεμψιμοιρεῖν καὶ στενάζειν ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ τροπῇ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων· ἐθάρρησαν δὲ τοσοῦτον ὥστε καὶ αἰτιάσασθαι ἐπὶ ἀρρωσύνῃ τοὺς πρωταιτίους τῆς ὑποκινηθείσης ἐπαναστάσεως. Ἡ συνεδρίασις δὲν ἔληξεν ἀσκανδάλιστος. Προσβληθέντες ἐκ τοιαύτης ἀποστροφῆς οἱ πρωτουργοί, ὑπεσήμανον ἐξ ἀμοιβῆς τοὺς κατηγόρους των ὡς κρυφίους ἐνετόρρονας, ἢ τοὐλάχιστον ὡς ἀνάνδρους, θέλοντας νὰ χαυνώσωσι παρὰ τοῖς πολίταις τὸν χρήσιμον ὑπὲρ πατρίδος ἐνθουσιασμόν. Ἐντεῦθεν δὲ ῥῆξις συνέβη μεταξὺ Ἀνωτέρου Συμβουλίου καὶ Ἐκτελεστικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ὑποψία καὶ ἡ δυσπιστία, συνήθη τῆς πολιτικῆς διχονοίας ἀποτελέσματα, διέτεμον τὴν συνέλευσιν εἰς κόμματα, εἰς κατ' ἰδίαν συνομιλίας, εἰς κύκλους χωριστούς. Οἱ μὲν ἐντεῦθεν, πεποιθότες εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στολίσκου τῆς νήσου, εὐελπιστήσαντες εἰς τὴν ἀνδρώδη τῶν πολιτῶν ἐπιμονήν, καὶ τὰ τυχηρὰ ὑπολογίσαντες, ἠγόρευσαν ὑπὲρ τοῦ πολέμου, ἐφ' ᾧ καὶ προέτεινον φόρους ἀδροτέρους· οἱ δ' ἐκεῖθεν, ἐν οἷς πρῶτος καὶ θρασύτερος ὁ Ἰωάννης Καλλέργης, ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτευτικῆς μερίδος δραστηριότατος, ἐμέμφθησαν τοῦ Δουκὸς καὶ τῶν συμβούλων του ἐπὶ ἀδρανίᾳ, ὅτι ὀλιγόρησαν περὶ τὴν ἐπηγγελμένην σύνταξιν τοῦ *Ὀργανισμοῦ* κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ ψηφίσματος, ὅτι δῆθεν κατηνάλωσαν καὶ πολύτιμον καιρὸν καὶ χρήματα εἰς ματαίας ἐπιδείξεις· ἄλλοι δ' ἄλλοθεν προέβαλον ὁ μὲν τοῦτο, ὁ δ' ἐκεῖνο, ὥστε ἀταξία προέκυψεν ἐν τῷ συνεδρίῳ. Ὁ Καλλέργης, ἤδη διαθέτης τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, καθὸ στρατηγὸς τῆς Δημοκρατίας, ἄλλως τε δὲ κορυφαῖος κόμματος ἰσχυροῦ καὶ ἀρχιδημαγωγός, δὲν ἠρέθιζε τὴν συνέλευσιν ἀσκόπως. Παρεμβάλλων σκάνδαλον ἐπὶ σκανδάλου, παροξύνων τὰ πάθη καὶ ὑπεγείρων ὑπονοίας, παραλύων τὴν σπουδὴν τῶν ἐναρετωτέρων εἰς τὴν κοινὴν σύμβασιν καὶ συμφρόνησιν, ἐσκόπευε νὰ διαλύσῃ τὴν κρισιμωτάτην συνεδρίασιν ὅλως ἄπρακτον εἰ δυνατόν. Διὰ τεχνήματος τοιούτου ἤθελε καταδείξει πρὸς τὸ πλῆθος, ὅπερ παρέσυρεν εἰς τὰς προθέσεις του, ἔνθεν μὲν τὴν ἀνικανότητα, εἰ μὴ τὴν προδοσίαν τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς κατασταθείσης κυβερνήσεως, ἐκεῖθεν δὲ τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην δικτατωρίας, ἣν κατὰ γνώμην τῶν ἱστορικῶν Ἐνετίας προσεποιεῖτο ἑαυτῷ. Ὁ ἐπίβουλος σκοπός του δὲν ἐξέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν εὖ φρονούντων, οἵτινες καὶ προλαβόντως ἤδη εἶχον παρακολουθήσει τὰς μηχανὰς τῆς φιλοδόξου δημοκοπίας του παράτε τοῖς ταγματάρχαις τοῦ στρατοῦ, καὶ τοῖς γεναρχαις τῶν χωρίων. Ἂν λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία του κατωρθοῦτο, βέβαια τὴν ἱδρυθεῖσαν εὐνομίαν ὀχλαγωγία ἤθελε διαδεχθῆ τὴν ἐπαύριον. Ἐν τοσούτῳ προέβαινεν ἀναποτέλεστος ἡ ὥρα. Εἰς τὴν ἐσχάσην ταύτην στιγμὴν ὁ γέρων Δοὺξ ἀνακαλέσας τὴν σιγὴν, ἔλαβε τὸν λόγον, ὡς ἀκολούθως·

« Συνάδελφοι, εἶπε, καὶ συμπολῖται! Καθ' ἣν ἡμέραν συνήλθομεν εἰς συμβούλιον πρὸς ἀποβολὴν τοῦ ζυγοῦ, πλήρης ὁμόνοια ἐπεκράτησεν εἰς τὰς διασκέψεις μας. Ὠμόσαμεν πάντες οἱ ἐνταῦθα παρόντες, ὠμόσαμεν ἐκ κοινοῦ συνθήματος τὴν διατήρησιν τῆς ἀδελφοσύνης, ἧς ἄνευ οὔτε καθιδρύεται, οὔτε κἂν εὐδοκιμεῖ ἐλευθέρα πολιτεία. Πολλοὶ μάλιστα ἐξ ἡμῶν, ἐν οἷς κἀγὼ αὐτός, ἀσύμφορον κρίναντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑτερότητα πρὸς τὴν ποθητὴν συγκρότησιν τῆς συμφωνίας, ἀσμένως ἀπετάχθημεν ταῖς παραδόσεσι τῶν προπατόρων μας, καὶ παρεδέχθημεν ὡς κοινὴν τοῖς πᾶσι τὴν θρησκείαν τῶν πολλῶν. Ὑπερέβη ἡ σύμπνοια αὐτὴ ἀναρίθμητα προσκόμματα. Ὁ Παντοδύναμος κύλόγησεν ἕως τοῦδε τὰς συντόνους μας διατάσεις, ὥστε καὶ τὴν πολιτείαν εὖ τε καὶ χεῖρον διηυθετήσαμεν ἐπὶ τὸ στερρότερον, καὶ δύναμιν παρεσκευάσαμεν ἱκανὴν εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῆς. Δὲν εἶπον μέχρι τοῦ νῦν οἱ κακόβουλοι ἐχθροί μας, ὄχι, δὲν εἶπον, ὡς συνειθίζουσι νὰ διαθρυλλῶσιν, ὅτι μετὰ Γραικῶν ἀναμιχθέντες, ὡς Γραικοί, τουτέστιν ὡς ἀνάγωγοι καὶ δόλιοι, ἐπολιτεύθημεν! Ἡ πεντάμηνος διαγωγή μας ἔρραξε πολλὰ βάσκανα στόματα . . . Ἀλλ' οἴμοι! τί ἔντρομος βλέπω σήμερον; Τί τοῦτο; Ἔκπληκτος, ἐπτοημένος ἀκολουθῶ τὰς περιπετείας τῆς παρούσης συνεδριάσεως. Διχονοίας δηλητήριον διέρπει εἰς ταύτην μας τὴν σοβαρὰν συνδιάσκεψιν· φλὸξ κομματικῆς φιλονεικίας ἤρθη ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν, φλὸξ ἀπειλοῦσα πᾶν ἡμέτερον κατόρθωμα νὰ καταναλώσῃ. Πρόδηλον ἐντεῦθεν, ὅτι οἱ ἐνθάδε σήμερον βουλευόμενοι δὲν εἶναι οἱ αὐτοί, οἷοι ἐξ ἀρχῆς. Πρόδηλον, ὅτι φθοροποιά τις ἐπέστη πρὸ ὀλίγου μεταβολὴ εἰς τὰς διαθέσεις μας, ὅτι σκάνδαλον ἐνεισήχθη, καὶ παρίσταται, καὶ ἐνεργεῖ θανασίμως εἰς τοὺς κόλπους μας, σκάνδαλον, ὅπερ ἐπάναγκες καὶ νὰ ἐξιχνιάσωμεν καὶ νὰ ἐκβάλωμεν, ἐὰν δὲν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς συγχρόνως νὰ συναπολεσθῶμεν, καὶ τὴν πολιτείαν αὕτανδρον νὰ συνεπισύρωμεν εἰς τὸν ὄλεθρον. Ἐ Ποῖον οὖν, καὶ ποῦ φωλεύει τὸ σκάνδαλον αὐτό; Ἰδοὺ τὸ ζήτημα, ἐν ᾧ πάντα τ' ἄλλα συγκεφαλαιοῦνται. Ἐνταῦθα ἐξαιτοῦμαι τὴν παῤῥησίαν καὶ εἰλικρίνειάν σας· ἐπικαλῶ ὑμᾶς, ἀδιστάκτως, ἀναφανδὸν, γενναίως νὰ ἐκφράσητε τὴν γνώμην σας, καὶ νὰ ἐπιφέρητε ψῆφον ἐπὶ τούτου. Ἐ Φρονεῖτε ἴσως, ὅτι τὸ σκάνδαλον προέρχεται ἐξ ἐμοῦ καὶ ἐκ τῶν συμβούλων μου; Ἕτοιμοι ἐσμὲν καὶ οἱ ἕνδεκα ἡμεῖς ὁμοῦ, αὐθημερὸν, χωρὶς τῆς παραμικρᾶς ἀναβολῆς νὰ παραδώσωμεν τὴν ἐξουσίαν πρὸς οὓς διορίσητε διαδόχους μας, ἐντὸς δὲ τριημερίας νὰ ἐγκαταλείψωμεν καὶ τὴν νῆσον πανοικεί, μεχρισοῦ εὔλογον νομίσητε νὰ μᾶς ἀνακαλέσητε ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτας. Ἐὰν ὅμως ἡ ψῆφός σας ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ὑποψίας, καὶ δηλώσῃ ὅτι δὲν ἔγκειται τὸ σκάνδαλον εἰς τὴν ἐνδεκαμελῆ κυβέρνησιν, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῆς, καὶ κατ' αὐτῆς, τότε ἀπαραίτητον κρίνω τὴν ἕως ἀπὸ τοῦδε ἔγκρισιν ἁπάντων ὑμῶν εἰς ἓν προνόημα τοσούτῳ ἀναγκαῖον, ὅσῳ προσέτι καὶ ἀναπόφευκτον. Θέλετε δηλαδὴ προεπιτρέψει, ὥστε ἡμεῖς, οἱ ἀναλαβόντες τὰς ἡνίας τῆς πολιτείας, ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ καταδείξωμεν, στηλιτεύσωμεν, καὶ παραδώσωμεν τὸν ἐπίβουλον εἰς τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ὑπηκόου! »

Ὁ Μάρκος Γραδίνικος, ἕτερος τῶν ἀντιπολιτευομένων δεινὸς, καὶ ὁ Καλλέργης ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐφ' ὅλην τὴν ἀγόρευσιν. Ἀλλὰ τὸ σεμνὸν σχῆμα, αἱ λευκαὶ τρίχες, ἡ παῤῥησιώδης τοῦ Δουκὸς ἔμφανσις ἔσεισαν τὴν συνείδησιν καὶ αὐτῶν τῶν ἐναντίων του. Καὶ τῷ ὄντι· οἵας ἀναμνήσεις εὐαρέστους ἤθελεν ἀφήσει ἡ δημοκρατικὴ τῆς Κρήτης περίοδος, ἂν πάντες, ἢ τοὐλάχιστον οἱ πλεῖστοι τῶν ἱδρυτῶν της, διετύπουν τὴν διαγωγὴν αὐτῶν πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τοῦ Μαρίνου Γραδινίκου! — Ψήφου προτεθείσης, τὸ Συμβούλιον ἐπεδοκίμασε τὴν ἀξιοπραγίαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπὶ προτάσει δὲ τοῦ Τίτου Βενιέρου ἀφέθη πλήρης ἐξουσία τῷ Δουκὶ καὶ τοῖς συμβούλοις αὐτοῦ εἰς πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ἐρεξῆς νὰ ἐνισχύσῃ καὶ προφυλάξῃ τὴν πολιτείαν.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἔλαβεν ὁ Ἰωάννης Καλλέργης διαταγὴν ν' ἀποχωρήσῃ τῆς πρωτευούσης μετὰ τεσσάρων μόνων λόχων, καὶ νὰ μεταβῇ εἴς τινα ἀπωτάτην ἐπαρχίαν τῆς νήσου, ὅπου χωρικῶν ἀκαταστασίαι, καὶ εὐγενῶν ῥαδιουργίαι ἀναγκαίαν ἐποίουν τὴν παρουσίαν του. Ὑπετάγη ἐκὼν ἄκων, εἰ καὶ ἐπιφυλαχθεὶς κατ' ἄλλον τρόπον νὰ περιπλέξῃ εἰς ἀμηχανίαν καὶ κίνδυνον τοῦ Γραδινίκου τὴν διοίκησιν. Ἀπὸ τοῦδε ἀποκαλύπτεται ἡ μελανία τῆς ψυχῆς του.

Ἀναφέρουσιν οἱ χρονογράφοι, ὅτι ὁ θηριώδης οὗτος δημαγωγὸς, χείρων καὶ αὐτοῦ τοῦ Marat τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ἐπωφθαλμία περὶ τὴν ἡγεμονίαν Κρήτης, εἰς τοῦτο παρακινηθεὶς ὑπό τινων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐπαρχίας. Ἀπίθανος ἡ μαρτυρία δὲν εἶναι. Ἀναντίῤῥητον, ὁπωσδήποτε, καὶ ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν προσβεβαιούμενον, ὅτι τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν ἐπιβουλεύσας, ἐμηχανεύθη καὶ διενήργησεν ὅσα οὔτε ὁ δυσμενέστερος τῶν ἐχθρῶν ἤθελεν ἐνεργήσει. Αἱ μανιώδεις ὑπόνοιαι τῶν συνεταίρων του, χυδαίων καὶ μοχθηρῶν τὸ πλεῖστον μέρος, ἐπιπαρώξυνον τὴν ἔμφυτον ὠμότητά του. Ὑφηγήσεις οἰστρηλατουμένων πατριωτῶν, ἰδόντων ἀπανταχοῦ τὴν προδοσίαν, παρώθησαν αὐτὸν εἰς φρικώδεις ἐκτροπάς. Οὐδεὶς ἀντιλέγει, ὅτι πραξικοπίαι καὶ μυστικαὶ συνεννοήσεις εἶχον πρό τινος συσταθῆ μεταξὺ τῶν ἐπιδήμων Λατίνων καὶ τῆς Ἐνετικῆς Συγκλήτου· ὅτι ἐνετίζοντες, λατινίζοντες, φραγγίζοντες οὐκ εὐάριθμοι διέτριβον εἰς τὰς πόλεις ὑπὸ πρόσχημα δημοκρατῶν· ὅτι ἐκ τῶν ἐλληνισθέντων εὐγενῶν ὅλοι δὲν ἦσαν ἄπειρος χρυσός. Περὶ τῶν ἠθῶν καὶ διαθέσεων τῆς τάξεως ταύτης ἀρκούντως ἐξεφράσθημεν· τὰ δὲ μετέπειτα θέλουσιν ἐπικυρώσει τὰς σκέψεις μας. Ἀλλὰ, καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰς τίνας στυγερὰς καταχρήσεις δὲν ἐξοκέλλει ἡ στρατιωτικὴ αὐθαιρεσία, τί δὲν ἐπινοεῖ καὶ δὲν ἀπεργάζεται ἀφηνιαστὴς στρατηγὸς, ὅταν μάλιστα ἐπισπᾷ τὸ ξίφος αὐτοῦ λυσσώδης δεισιδαιμονία, ἢ πόθος ἀκράτητος σφετερισμοῦ!

Ὡς ἐξῆλθεν εἰς περιοδίαν μετὰ τῶν τεσσάρων λόχων, ἔσπειρε τὸν τρόμον ὅπου διενυκτέρευσεν. Εἴτε ὑπὸ ζηλοτυπίας κινηθεὶς, εἴτε νομίσας τὴν μάχαιραν ὄργανον δραστήριον εἰς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του, εἴτε εἰς ἄλλων κακεντρεχείας χαρισθεὶς, ἔδοσε πρὸς τοὺς ὁπαδούς του τὸ σύνθημα τῆς ἀφηνιάσεως. Εἰς ἕκαστον πρόσωπον εὐγενοῦς, μὴ συντιθεμένου παῤῥησίᾳ τῷ ἄφρονι φρονήματί του, εἶδεν ὑποτετυπωμένην τὴν ἐπιβουλήν. Οὐαὶ δὲ πρὸς ὄντινα κατέκρινε τὴν παραφοράν του! Ὁ αὐθάδης οὗτος, εἰς τὴν βίβλον σημειωθεὶς τῆς προγραφῆς, παρεδίδετο εἰς χεῖρας δολοφόνων, ἀπολυθέντων πρὸ ὀλίγου τῶν κατέργων καὶ τοῦ δεσμωτηρίου, τὰ δὲ κτήματά του καὶ ὁ οἶκός του ὑπεδεικνύοντο εἰς συμμορίας πλανωμένων ἐμπρηστῶν. Ὀνόματα ὑπόπτων ἐνετοφρόνων, λατινεπισκόπων, ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαλλήλων τῆς πρώην κυβερνήσεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τινων ζηλωτῶν τῆς παρούσης πολιτείας, ἀνετέθησαν εἰς τὴν ἐκδίκησιν δουλοπαροίκων, εἰς τὴν ἐχθροπάθειαν χωρικῶν, εἰς τὸ φιλάρπαγον ὑποτεθειμένων θιασωτῶν δημοκρατίας, ἰσονομίας, κοινοκτημοσύνης. Κατ' αὐτὸν, διὰ δύο μέσων ἔδει ἡ ἐλευθερία νὰ παγιωθῇ (ἡ τυραννία, δηλαδὴ, ἣν προσποιούμενος ὠνόμαζεν ἐλευθερίαν)· διὰ τῆς βιαστικῆς πειθοῦς καὶ τῆς τοῦ πλούτου καταργήσεως. Δύο λοιπὸν θηρία ὤφειλεν ἡ κοινωνία νὰ ἄρῃ ἐκ μέσου, τοὺς ἰταλίζοντας καὶ τοὺς πλουσίους· τοὺς μὲν, ὡς ἐχθροὺς τῶν ἰθαγενῶν ἐκ κοιλίας μητρὸς, τοὺς δὲ, καθὸ δυναμένους νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν πλοῦτον ὡς ὄργανον ἐπιῤῥοῆς καὶ ἀντιδράσεως. Ἐκ τοιούτων ἀρχῶν ὁ Καλλέργης ὁρμηθεὶς, ἠρμήνευσε τὴν ἐντολὴν καὶ τὰς ληφθείσας ὁδηγίας του μᾶλλον ὡς τύραννος, τὸν ἀπολωλότα θρόνον διὰ τῆς λόγχης ἐπανακτήσας, ἢ ὡς ἐλευθέρας πολιτείας στρατηγὸς καὶ λειτουργός. Ἕκαστος αὐτοῦ σταθμὸς ἐγένετο θέατρον σφαγῆς, βίας, ἁρπαγῆς. Τοῦ ἱεροῦ προστάτου ἡ εἰκὼν, σύμβολον ἕως τότε Ἑλληνικῆς αὐτονομίας, ἐνεποίησεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τάγματός του τὸν τρόμον αὐτὸν, ὃν ἐμπνέει λοιμὸς ἐπιπροβαίνων. Ἐμβὰς εἰς τὴν κώμην Μωψιλᾶ, κατέσφαξε τὸν Ἀνδρέαν Κορνάρον, τὸ δὲ ἐνδιαίτημα τοῦ ἄρχοντος παρέδωκε λάφυρον εἰς τοὺς στρατιώτας. Ἐντεῦθεν δὲ μεταβὰς εἰς Πουλέαν, ηὐχένισε τὸν Γαβριὴλ Βενιέρον καί τινας συνεταίρους του. Ὁ Σανοῦτος, παρ' οὗ ἀρυόμεθα τὴν ἔκθεσιν τῆς μιαρᾶς πολυκτονίας, προσαναφέρει, ὅτι ὁ Καλλέργης ὤμοσε τὴν ἐξολόθρευσιν πάντων ἀδιακρίτως τῶν ἐπὶ ἐνετισμῷ ὑπόπτων εὐγενῶν. Ἡ παραβολὴ τῶν μαρτυριῶν ἐπαληθεύει τὴν καταμήνυσιν. Ὅπου ἔδειξε δάκτυλος κατασκόπου, ὅπου ἔνευσεν ὀφθαλμὸς ἅρπαγος ταγματάρχου, ἢ μνησικάκου χωρικοῦ, ἐκεῖ πῦρ καὶ μάχαιρα κατέπεσεν. Ὁ νομὸς τοῦ Κισσάμου, ἔδρα πολλῶν πλουσίων καὶ εὐγενῶν, ἐκακοποιήθη διαφορόντως. Νύκτωρ βιάσας ὁ Καλλέργης τὴν κώμην Ἀερινὸν, ἀπέκτεινε σύσσωμον τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἱερωνύμου Γριμάνου, ἔπειτα δ' ἐλθὼν εἰς τὸ Σφινά-

ριον, παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας οἶκον καὶ ἐλεῶνας τῶν Φαλέτρων. Καὶ εἰς μὲν τὸν Μελισσᾶν ἐφόνευσε τοὺς ἀδελφοὺς Μαρῖνον καὶ Λαυρέντιον Πασκουαλίγους, εἰς δὲ τὴν Πέστριαν τὸν Γρίττην, ἀλλαχοῦ δὲ τὸν Ἰαννάκην Ἰουστινιάνην, τὸν Λεονάρδον Ἀβράμον, τὸν Ἀνδρέαν Βαλλέρον, καὶ ἄλλους πολλούς. Μάτην ἡ κυβέρνησις, μαθοῦσα τὰς τοιαύτας παρανομίας, ἀπέτεινε πρὸς τὸν μαινόμενον νουθεσίας ἐπὶ νουθεσιῶν, ἀπειλὰς ἐπὶ ἀπειλῶν. Ὁ αἱμοβόρος οὗτος, πεποιθὼς εἰς τὰς προσωπικὰς δυνάμεις του, καὶ στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς ἀπεχθείας τοῦ ὄχλου κατὰ τῶν ἐκ καταγωγῆς Ἰταλῶν, ἀπεχθείας ἴσως ἐξαφθείσης καὶ παρατρεφομένης ὑπ' αὐτοῦ, τὸν μὲν φόνον καὶ τὴν λεηλασίαν ἐδικαιολόγησεν ἀκροθιγῶς καὶ ὡς ἠθέλησε, τὴν δὲ γνώμην ἄκαμπτον ἐτήρησε κατὰ τὴν ἐξωλεστάτην του περιοδίαν ἐκείνην.

Οὐδ' ἐφείσθη ὁ κατάρατος ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων συννησιωτῶν. Μεταξὺ τῶν πολλῶν θυμάτων ἔτυχε καί τις ἱερεὺς ὀρθόδοξος ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῶν Χανίων, ὅστις ἐκρίθη πταίστης κατὰ δύο λόγους· ὡς οἰκογενειάρχης εὐκατάστατος, καὶ ὡς πατὴρ θυγατρὸς ὡραιοτάτης. Ἡ παρθένος αὕτη, δεκαπενταετὴς τὴν ἡλικίαν, ἀγλάϊσμα δὲ τῶν γονέων καθὸ μονογενής, εἶχε πρό τινων μηνῶν ἀρραβωνισθῆ τὸν πρωτότοκον υἱὸν εὐγενοῦς τινος τῶν Χανίων, Ἕλληνος μὲν τὸ δόγμα, Ἰταλοῦ, ὅμως, τὴν καταγωγήν. Ἀντίζηλός τις συγχωρίτης, ἐποφθαλμιάσας περὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ πρεσβυτέρου, κατεμήνυσε τὴν συγγένειαν ὡς προϊὸν μηχανορραφίας Λατινικῆς. — Ἱερεὺς ὀρθόδοξος, εὐλογῶν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ γαμβρὸν, οὗ ὁ πάππος ἀπέθανε Λατῖνος! Φεῦ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τῆς προδοσίας! —Ὁ Καλλέργης, ἀνὴρ τοσοῦτον ἀκατάσχετος, ὅσον καὶ ἀκόλαστος, εὐλάβειαν εἰς τὰ πάτρια ἔθιμα προφασισθεὶς, ὑπόσχεται τῷ καταμηνυτῇ νὰ θραύσῃ τὴν ἀόσιον μνηστείαν, καὶ αὐτῷ τούτῳ νὰ συζεύξῃ εἰς γάμον τὸ κοράσιον. Τὴν ἑπομένην Κυριακὴν, ἐνῷ ἡ Ἀϊδονίτσα ἐξήρχετο τῆς ἱερᾶς λειτουργίας μετὰ τῆς μητρὸς, δύο μισθοφόροι ὁρμῶντες αἴφνης ἐκ τοῦ φράκτου, ἁρπάζουσιν αὐτὴν ἐναέριον, καὶ περιμωμένην ἄγουσι παρὰ τῷ Καλλέργῃ, ἐσκηνωμένῳ ἐν τῇ προκειμένῃ κώμῃ. Αἱ κραυγαὶ τῆς μητρὸς ἔντρομον σύρουσιν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τὸν πατέρα, ὅστις εἶχε μόλις τελέσει τὴν ἀπόλυσιν. Ἐνδεδυμένος εἰσέτι τὴν ἱερὰν στολὴν, σπεύδει ἕνεκα φιλοστόργου προθυμίας ὁ ταλαίπωρος ἱερεὺς, σπεύδει ἀσθμαίνων καὶ ὀδυρόμενος ἐκεῖ, ὅπου ὁ Καλλέργης ἐσταθμευε· διότι ἀμέσως ὑπενόησε πόθεν εὐλογοφανῶς προήρχετο ἡ ἁρπαγή. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς ἀποποιεῖται νὰ τὸν δεχθῇ, καὶ διατάσσει νὰ διώξωσιν αὐτὸν ὡς ἀνευλαβῆ καὶ παράνομον. Οὐδεὶς τῶν στρατιωτῶν ἐτόλμησε νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἱεροενδεδυμένου.

« Αὐθέντα, ὁ ἄθλιος γονεὺς ἀνέκραξε, πλησιάσας εἰς τὴν εἴσοδον τῆς σκηνῆς, καὶ κλίνας τὸ γόνυ, αὐθέντα, πρὸς Θεοῦ οἴκτειρον τὸν θρῆνόν μου, εὐσπλαγχνίσθητι τοὺς στεναγμούς, τὰ δάκρυά μου! Ἔλεος εἰς ἐμὲ, ἔλεος εἰς τὴν ταλαίπωρον γυναῖκά μου! Ἰδοὺ, σταυρῶ τὰς χεῖράς μου ἐνώπιόν σου! Ἂν ἔπταισα, αὐθέντα, συγχώρησόν με ὡς χριστιανός, ἀλλ' ἀπόδος μοι τὸ θυγάτριον! »

« Τὰ μηχανήματά σου, εἶπεν ὁ ἄσπλαγχνος Καλλέργης, ἐφανερώθησαν, ἱερεῦ ἀνίερε! Φύγε ἐν τῷ ἅμα, καὶ σίγα, ἵνα μὴ καὶ διὰ τῆς κεφαλῆς πληρώσῃς τὰς ἁμαρτίας σου. Κρέμαται ἡ ζωή σου ἐκ νήματος ἀράχνης. »

« Τὴν κεφαλήν μου θέλεις; ὑπέλαβε τότε μυκώμενος μᾶλλον, ἢ στενάζων ὁ οἰκέτης. Ἀσμένως σοὶ τὴν δίδω· λάβε την, ἐξοχώτατε! Λάβε ἰδιοχείρως, λάβε σὺ αὐτὸς τὴν ζωὴν πατρὸς καὶ ἱερέως, ὃν καταδικάζεις εἰς καταισχύνην ἀδιόρθωτον καὶ ἀνεξαγόραστον! Ἀλλ' ἂν ἔνοχος εἰμὶ ἐγὼ, ὡς ἀξιοῖς, ποῖον ἄρα τὸ πταῖσμα τῆς θυγατρός μου; »

Αἱ παρακλήσεις τοῦ πατρὸς, ὅτις πνευστιῶσα καὶ αὐτὴ ἐπῆλθε μετ' ὀλίγον, αἱ ἱκετευτικαὶ τῶν συγγενῶν ἐνστάσεις δὲν ἀπέτρεψαν τὸν σκληρὸν καὶ ἀμάλακτον ἀπὸ τῆς βδελυρᾶς αὐτοῦ προθέσεως. Προσέταξε καὶ δεύτερον νὰ ἐκβάλωσι τῆς παρουσίας του τοὺς ὀχληρούς. Ἀλλ' ἰδὼν διστάξαντας τοὺς σωματοφύλακας, καὶ μὴ τολμήσας διὰ τοῦτο αὐτὸς ἰδιοχείρως νὰ τοὺς ἀποδιώξῃ καὶ κακοποιήσῃ, ἐπήδησεν ἐπὶ τοῦ ἐπεστρωμένου ἵππου του, ἀνεπίμονος νὰ καταλείψῃ τὴν φορτικὴν σκηνήν. — « Στῆθι, θηρίον ἀνθρωπόμορφον! » ἐφώναξε τότε ὁ πρεσβύτερος ὁρμήσας, καὶ τὸν ἵππον καταλαβὼν ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ.

Ὁ τύραννος πτοηθεὶς, προσέθηκε τὴν δεξιὰν τῇ λαβῇ τοῦ ξίφους.

— « Στῆθι! ἐπανεβόησεν ἄφοβος ὁ ἱερεύς, ὀρθότριχα τὴν γενειάδα, καὶ ἀστραποβόλους τοὺς ὀφθαλμοὺς στηλώσας πρὸς τὸν ἅρπαγα. « Ἀφοῦ, τέρας ὠμότητος, οὔτε φόβος Θεοῦ, οὔτε ἀνθρώπων νόμοι, οὔτε γονέων θρῆνοι ἰσχύουσιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς σου· ἀφοῦ καὶ τοῦ οἴκου μου τὴν ἀτίμωσιν διώκεις, καὶ τὴν ζωήν μου ταύτην ἀρνεῖσαι νὰ δεχθῇς, λάβε λοιπὸν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος πατρὸς, ἱερέως, πολίτου καθυβριζομένου, λάβε τὸν μισθὸν τῆς ἀνομίας σου! » Καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἐκτείνας τὰς χεῖρας, δι' ὧν πρό τινος ἀνύψωσε τὴν ἄχραντον Κοινωνίαν, « Τὸ κρῖμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου, ἀνέκραξε, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς γενεᾶς σου, παράνομε! Ἀνάθεμα τὸν Δοῦκα Γραδίνικον, ὅστις σὲ ἀπέστειλεν ἐνταῦθα! Ἀνάθεμα τὴν Κρητικὴν Δημοκρατίαν, ἥτις διώρισε Δοῦκα τὸν Γραδίνικον! Ἀνάθεμα δὲ, ἀνάθεμα καὶ τρισανάθεμα εἰς οἱονδήποτε Ῥωμαῖον (Ἕλληνα) ἐπινοήσῃ ἐρεξῆς, ἢ καθιδρύσῃ Ῥωμαϊκὴν (Ἑλληνικὴν) Δημοκρατίαν! »

Ὁ ἵππος, βιαίως κεντρωθεὶς, καὶ καλπάσας, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τῆς κατακειμένης χαμαὶ μητρός. Καὶ ὁ μὲν Καλλέργης ἄφαντος ἐγένετο, ἡ δὲ Ἀηδονίτσα δὲν παρεδόθη σύζυγος θρηνοῦσα πρὸς τὸν καταμηνυτὴν, εἰμὴ μετὰ παρέλευσιν δύο ἑβδομάδων.

Τὸ αἰσχρὸν τοῦτο τῆς περιοδίας του ἐπεισόδιον, διαθρυλληθὲν ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν, κατετάραξε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν Χάνδακι φίλους του. Ἠρώτησεν τότε πολλοί· « Ἐὰν ὁ στρατηγὸς τῆς Δημοκρατίας μόνον, ὡς λέγει, προτίθεται σκοπὸν νὰ καθαρίσῃ τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν ἐγκρυπτομένων ἐχθρικῶν στοιχείων· ἐὰν ἐντολὴν ἔχῃ νὰ σωφρονίσῃ τοὺς Λατίνους, πρὸς τί κακοῖ καὶ καταδιώκει Γραικούς; »

Καὶ ἂν περιωρίζοντο αἱ κακώσεις εἰς μόνην τὴν παρέκβασιν τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐκδιαιτήσεως, ὑπομονή. Ἀλλὰ τὸ ἀποτρόπαιον παράδειγμα ἐνεθάρρυνε πάντα πονηρὸν εἰς τὴν παραβίασιν τῆς εὐνομίας, τῆς εὐσεβείας, τῆς χρηστοηθείας. *Δημοκρατία, ἐλευθερία, δικαιοσύνη, ἰσονομία,* λέξεις ἱεραὶ ἐν στόματι φιλοσόφων καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐναρέτων πολιτῶν, ἐγένοντο τάχιστα ἀφορμαὶ αὐθαιρεσίας, ἀφετήρια λεηλασίας, τρόμου, παραλυσίας κοινωνικῆς. Συνετάχθησαν συμμορίαι *δημοκρατῶν*, αἵτινες ἀχάλινοι περιελθοῦσαι τὴν χώραν ὑπὸ πρόφασιν στρατολογίας καὶ διαδόσεως φρονημάτων ἐλευθεροπρεπῶν, οὐ μόνον ἀπεγύμνωσαν πλουσίων οἴκους, καὶ πτωχῶν καλύβας ἐλωποδύτησαν, ἀλλὰ μεταδοῦσαι τῆς ἀρρητοποιΐας τὸ μόλυσμα, ὑπήγειρον τὴν ἀπληστίαν τῆς κατωτέρας τάξεως κατὰ τῆς ἀνωτέρας, καὶ προὐκάλεσαν τῆς ἀναρχίας τὸν ἀφηνιασμόν. Ἐπειδὴ δὲ δυσκόλως ἡ ἀναρχία περιστέλλεται, ὅταν ἅπαξ ἀναρραγῇ, ἀπὸ τὰ κοσμικὰ εἰσέβαλλεν ὁρμηδὸν ἡ βία καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἱερά. Ἄνθρωποι μετ' εὐλαβείας αὐστηροτάτης τηρήσαντες νηστείας καὶ τεσσαρακοστὰς, εὐσεβείας ἐρασταὶ, ἀκριβέστατα ἀκολουθήσαντες ἑσπερινοὺς καὶ ὄρθρους τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεπήδησαν τείχη μοναστηρίων, εἰσέδυσαν νύκτωρ ἐν θυσιαστηρίοις, καὶ ἀπήγαγον τ' ἀργυρᾶ σκεύη τῶν ναῶν. Τί τὰ πολλά; Εἰς τὸ ὄνομα τῆς αὐτονομίας πολιτεία τε καὶ κοινωνία ἀπέβησαν ἀνάστατοι. Διὸ πολῖται Κρῆτες ἐνέκρυψαν συζύγους, θυγατέρας καὶ τὸ ἀργύριον εἰς ἄντρα δύσβατα, ἄρχοντες δὲ Λατῖνοι κατέφυγον, συγγενῶν ἔρημοι, εἰς τὰς παρακειμένας νήσους.

Εἰς ἐπιμέτρησιν συμφορᾶς προῆλθεν ἐκ τοιαύτης ἀκαταστασίας ἕτερον δεινὸν, ἡ σχεδὸν παντελὴς ἔκλειψις τῶν νομισμάτων. Ἀφότου οἱ ἔμποροι καὶ οἱ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων ἀπέσυρον δυσπιστίας ἕνεκα τὸ χρηματικὸν αὐτῶν κεφάλαιον, ἡ κυκλοφορία τοῦ νομίσματος διεκόπη, καὶ πλήρης ἀταξία εἰσέρρησεν εἰς τὰς ἰδιωτικὰς συναλλαγάς. Μόνον νόμισμα εἰς χρῆσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀπέμεινε τὸ ἀποικιακὸν χαλκίον τῆς Ἐνετίας, τὸ σολδίον, δηλαδή. Τὰ δὲ γρόσια καὶ φλωρία τῆς πρώην μητροπόλεως, τ' ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ νομίσματα τοῦ Βυζαντίου, τῆς Κύπρου, τῆς Γενούης, ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς σπάνεως, ἀπέλαβον τιμῆς διπλασίας τῆς ὑλικῆς ἀξίας των, ὅθεν προέκυψεν ὑποτίμησις καὶ ἐξευτελισμὸς μεγάλος εἰς τὴν πρᾶσιν τῶν ἐντοπίων προϊόντων. Δύναται δὲ πᾶς ἕκαστος νὰ ὑπολάβῃ τίνας ἐπήνεγκε καταχρήσεις ἡ τοιαύτη περιπλοκὴ, ὅταν ἀναλογισθῇ ὅτι ἄγνωστα ἦσαν τότε καὶ τὰ συναλλάγματα, καὶ τὰ χαρτονομίσματα, καὶ τὰ ἕτερα μέσα, δι' ὧν σήμερον διευκολύνεται παρ' ἡμῖν ἡ κυκλοφορία τοῦ χρηματικοῦ, καὶ ἐπεκτείνεται ἡ πίστωσις περὶ τὰς ἐμπορικὰς ἐργασίας. Ἴσως εἰς τὴν ἔκλειψιν ταύτην τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου, ἥτις ἐκώλυσε τὴν προθυμίαν τῆς κυβερνήσεως, ἀποδοτέα καὶ ἡ παρατήρησις, ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ νομισματολογία οὐδὲν εὗρε μέχρι τοῦδε νόμισμα τῆς Κρητικῆς πολιτείας αὐτόνομον, κεχαραγμένον τῷ 1363, ἢ 1364. Ἔκοψαν ἄρά γε ἴδια νομίσματα οἱ ἀπελεύθεροι, (ὡς ἄλλως τε, οὔτε ἀδύνατον, οὔτε ἀπίθανον εἶναι), ἢ, στερηθέντες καὶ νομισματοκοπείου καὶ μετάλλου, ἠναγκάσθησαν νὰ τηρήσωσι τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὸ σύμβολον εἰς τὰς καθημερινὰς συναλλαγάς των; Ἂν δὲ κατὰ τύχην, ἀντὶ ἀργυρίου, νενομισμένου, ἐχάραξαν τοὐλάχιστον εἰς ἀνάμνησιν τῆς κτηθείσης αὐτονομίας των χαλκᾶ νομισματόσημα (médaillons), τίνα γλῶσσαν μετεχειρίσθησαν ἐν αὐτοῖς τὴν Ἑλληνικὴν, ἢ τὴν Ἰταλικήν; Προβλήματα περίεργα, τὰ ὁποῖα συνιστῶμεν εἰς τὸν φιλέρευνον ζῆλον τῶν ἡμετέρων νομισματολόγων.

Ἐν τοσούτῳ, μόνοι οἵτινες ὠφελήθησαν ἀπὸ τοιαύτης πραγμάτων καταστάσεως ὑπῆρξαν οἱ Ἑβραῖοι, γένος ἐπὶ φιλοκερδείᾳ γνωστόν. Οἱ Ἑβραῖοι τοῦ Χάνδακος, ἐπιτηδείως γεωργήσαντες καὶ καρπωθέντες τὴν κοινὴν συμφοράν, συνεσώρευσαν ἔκτοτε πλοῦτον, δι' οὗ καὶ τὴν ἰδίαν κοινωνίαν ἤγειρον εἴς τινα περιωπὴν, καὶ τὰς ἐφεξῆς τύχας τῆς νήσου ἐπέτυχον νὰ ἐπηρεάσωσιν.

Ὡς εἴπομεν, ἀδιάγγελτος πρὸς τὴν κυβέρνησιν δὲν ἔμεινεν ἕως ἀπ' ἀρχῆς ἡ παράτροπος διαγωγὴ τοῦ Καλλέργου. Φοβηθεὶς περὶ τῆς ὁλεθρίας τῶν πραγμάτων ῥοπῆς, δὶς ὑπὸ πρόσχημα κατεπειγούσης ὑπηρεσίας ἀνεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Χάνδακα ὁ Δοὺξ Γραδίνικος, ἀπέναντι δύο προκειμένων κακῶν προτιμήσας τὸ ἧττον φοβερόν. Ἀλλ' ἐκεῖνος, ποικίλαις προφάσεσι τὴν ἀνάγκην τῆς παρουσίας του ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ δικαιολογήσας, οὔτε ὑπετάγη τῇ ἀνακλήσει, οὔτε προθυμίαν ἔδειξε, τοὐλάχιστον, εἰς τὴν ἐπιστροφήν. Προσκληθεὶς καὶ τρίτον, ἀπαρακαλύπτως πλέον ἐδήλωσε τὴν παρακοήν. Ἀπεκρίθη, ὅτι τότε μόνον θέλει ἐπανέλθει εἰς Χάνδακα, ὅταν οἴκοθεν αὐτὸς ἐκεῖνος κρίνῃ χρήσιμον τὴν εἰς τὰ ἐκεῖ μετάβασίν του· οὐδεὶς γὰρ ἐγίνωσκε κάλλιον αὐτοῦ πόσον λυσιτελὴς εἰς τὴν χώραν καθίστατο ἡ αὐτοπρόσωπος ἐνέργειά του. Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τρανωτέραν τῶν ἑαυτοῦ προθέσεων καὶ διαθεσεων, ἅμα τῇ ἐπιστολῇ συναπέστειλε πρὸς τὸν Δοῦκα Γραδίνικον καὶ ὑποκόλπιον ξίφος καθημαγμένον, φέρον ἐπὶ τῆς λεπίδος τὴν ἰδίαν του ἐπωνυμίαν.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Δουκὸς ἐκορυφώθη. Ἡ ἀπείθεια κατεψηφίσθη ἐν τῷ Συμβουλίῳ ὡς ἐναργὴς ἀποστασία, ἐπαπειλοῦσα τῶν ὅλων τὴν καταστροφήν. Διό, λόγος ἀπὸ τοῦ νῦν ἐγένετο εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Παλατίου περὶ τοῦ πῶς ἀκινδύνως ἀπαλλάξαι τὴν πολιτείαν ἀπὸ τοιούτου λυμεῶνος.

Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο δυσκατόρθωτον. Πανοῦργος ὁ Καλλέργης ὤν, καὶ ἤδη προκατειλημμένος διατελῶν περὶ τῆς δυσμενείας τοῦ Δουκὸς ἠθέλε τάχα παραδώσει ἑαυτὸν ἀνεπιφυλάκτως εἰς παρακε-

λεύσεις, ὑποκρυπτούσας ἴσως τὸν δόλον καὶ τὴν ἐπιβουλήν; Εἰ δὲ μάταιαι ἀπέβησαν αἱ ἐπίσημοι τρεῖς προσκλήσεις τοῦ Δουκός, ποῖον ἄλλο μέσον ἀπέμενε πρόσφορον καὶ ἀποτελεσματικώτερον εἰς τὴν προσωπικὴν κατάσχεσίν του;

Τοῦ Καλλέργου ἤδη ἐν τῇ σιγῇ τοῦ Συμβουλίου ἀποκηρυχθέντος ὡς προδότου, γνώμη πάμψηφος ἀπεφήνατο, ὅτι τὴν προδοσίαν ἔπρεπε προδοσία ν' ἀντιμετρήσῃ. Τεθείσης ταύτης τῆς ἀρχῆς, τὴν πλοκὴν τῆς κατασχέσεως ἐπενόησεν ὁ Ἀνδρέας Παντελέος. Καὶ ἰδοὺ ὁ τρόπος.

Διέτριβεν εἴς τινα κωμόπολιν παρὰ τὴν Ῥεθύμνην γυνή τις οὐ δοκίμου διαγωγῆς, ἣν ὁ Καλλέργης ἠγάπα διαφερόντως, καὶ συχνάκις ἐπεσκέπτετο Ταύτης ὁ ἀδελφός, ὑπαξιωματικὸς ἑνὸς τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ σταθμευόντων ταγμάτων, πεισθεὶς ὑπὸ χρηματικῆς δωρεᾶς, εἰσήγαγε κρυφίως εἰς τὰ κατώγεια τοῦ οἴκου του δώδεκα στρατιώτας, καθ' ἣν ἔμελλεν ἑσπέραν νὰ συντύχῃ μετημφιεσμένος ὁ στρατηγὸς τῇ εὐνοουμένῃ του.—Πάσης προφυλάξεως ληφθείσης, τὸ ἐφεύρημα ἐπέτυχεν. Ὁ δυσάλωτος συλληφθεὶς νύκτωρ καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ μετὰ δύο του δορυφόρων, ἤχθη σιδηροδέσμιος εἰς Χάνδακα.

Εἰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Συμβουλίῳ διῃρημένη, ἡ Κυβέρνησις προὐτίθετο νὰ ἐξοικονομήσῃ φρονίμως τὴν δεινὴν ταύτην τῆς πολιτείας περιπέτειαν. Προϋπολογίσασα τὰς ἐνδεχομένας συνεπείας, γνώμην δὲν εἶχε νὰ καθυποβάλῃ τὸν ἀποστάτην εἰς διαδικασίαν. Ἤθελε μόνον, ἀσφαλείας χάριν, νὰ κατακρατήσῃ αὐτὸν ὑπὸ φυλακήν. Ἀλλ' ἡ μανιώδης προπέτεια τοῦ συλληφθέντος ἔτρεψε τὴν ἀγαθὴν διάθεσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ὁ Καλλέργης ἐθάρρει εἰς τὴν ἀρεσκείαν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν δειλίαν τοῦ Δουκός. Προσαχθεὶς ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Συμβουλίου, ἠρνήθη νὰ προσκυνήσῃ, καί τοι ἐπανειλημμένως προσκληθείς. Ἅμα δὲ ὡς τὸ φίμωτρον ἐξεβλήθη τοῦ στόματός του, ἐξερράγη εἰς ὕβρεις ἀπρεπεῖς κατὰ τοῦ Δουκὸς καὶ τὸν συναδέλφων του.

— «Γινώσκεις τὸ μαχαιρίδιον ἐκεῖνο; ἠρώτησεν αὐτῷ ὁ σύμβουλος Λεονάρδος.

— « Ναί, ἀπήντησεν ὁ δέσμιος. Εἶναι πατρικὴ κληρονομία μου. Ἀπηυθύνθη ἐξαιρέτως πρὸς σὲ, καὶ πρός τινας τῶν ἀρχιπροδοτῶν συναδέλφων σου.

— « Ἀ, ὑπέλαβε σεσηρὸς ὁ ἀνακριτὴς· ἐξαιρεῖς τώρα τὸν Δοῦκα, πρὸς ὃν τὸ μαχαιρίδιον ἐστάλη, ὅπως τύχῃς τῆς ἐπιεικείας του.

— « Ἀπατᾶσαι! Ὡς πρὸς τὴν Γαληνότητά του,(ὁ ἀτρόμητος ἠμείψατο), εἶχον καὶ ἔχω εἰσέτι κατὰ νοῦν νὰ τὴν κρημνίσω κατὰ πρώτην εὐκαιρίαν ἀπ' ἐκείνου τοῦ παραθύρου.

—Ἐντελῶς *Δεινοκρατία*! ἐφώνησεν ὁ Δοῦξ, πικρὸν ἀφεὶς στεναγμὸν καὶ δονήσας τὴν κεφαλήν. «Δημοκρατία τετελεσμένη καὶ ἀπηρτισμένη!»

Καταστρωθείσης τῆς ἐρωταποκρίσεως, ὁ ὑπόδικος ἐκρίθη διὰ πλειοψηφίας ἄξιος θανάτου. Ἡ δὲ καταδίκη ἐξετελέσθη παραχρῆμα. Περὶ τὸν ὄρθρον, κάθετος ἀπ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ παραθύρου κατεκρημνίσθη ἐπὶ τῶν ὀρθίων λογχῶν τῆς σωματοφυλακῆς (1).

Τίνα ψῆφον ἔδωκεν ὁ Δοῦξ, λευκήν, ἢ μέλαιναν; Ἄδηλον. Ἀλλ' ὁ ἀναστεναγμὸς ἐκεῖνος ἆρα δὲν ὑπενέφαινε μεταμελήσεις ἀναπεπισμένας εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας του; — Ἴσως. Ὀλτάμηνος ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων πεῖρα πολλὰς ἤδη καὶ φιλτάτας ἐματαίωσε τοῦ γέροντος προσδοκίας, πολλὰς διέλυσεν εὐχάς. Εἰς ἄλλα ὁ Φρόνιμος ἤλπισεν, ἄλλα δ' ἐμπράκτως εἶδεν. Ἐφαντάσθη κατορθωτὴν τὴν πατριωτικὴν ὁμόνοιαν, ἀλλ' αὕτη φεῦ! διήρκεσεν ὅσον ἀστραπή. Ἐφαντάσθη τὴν εὐνομίαν, εἶδε δ' ἐριννυώδη ἀναρχίαν ὀσημέραι καταφθείρουσαν τὸ περιπόθητον πλάσμα τῆς φαντασίας του· Ποῦ ἡ αὐταπαρνησία, ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀνδρία· Ποῦ οἱ στύλοι τῆς πολιτείας, οἱ ἄνδρες πρὸς οὓς ἀνέθηκε θαῤῥαλέως τῆς πατρίδος τὸ κειμήλιον, αὐτοὶ τοὺς ὁποίους ἠσπάσατο ἀδελφικῶς καὶ μετὰ πάσης ἐμπιστοσύνης; Ποῦ οἱ ὅρκοι, καὶ αἱ ὑποσχέσεις, καὶ αἱ ἐνθουσιώδεις δημηγορίαι, καὶ τὰ ἐναγκαλίσματα τῶν προοιμίων τῆς ἀνεξαρτησίας; Οἴμοι! λῃξάσης τῆς ἑορτῆς, ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα, ὁ δὲ ναὸς ἀπέμεινεν ἐν τῷ σκότει, ἐγκαταλελειμένος, ἢ βεβηλωμένος· ναὸς ἀροίτητος καὶ ἀλειτούργητος, εἰς διάθεσιν τῆς τύχης παραδεδομένος. Ἡ διάψευσις τῶν ὀνείρων του εἰσεποίησε βαθμηδὸν τὴν ἀθυμίαν εἰς τὴν ψυχήν του, ἐκλόνησε τὰς πεποιθήσεις του, διεσπάραξε τῆς νεότητος, τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας, τοῦ γήρατός του τὰς ὑγιεστέρας ἀρχάς. Τοσοῦτον δὲ τὸ θέαμα τῆς ἐπαυξανομένης φθορᾶς ἐπηρέασε μικρὸν κατὰ μικρὸν τὰς φρένας του, ὥστε ἀπὸ τῆς ἀθυμίας περιέπεσεν εἰς ἀπαραμύθητον ἀγανάκτησιν, ὥστε ἀναπολήσας τὴν συνεργίαν του εἰς τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν μεταβολὴν, αὐτὸς ἐκεῖνος ἠρυθρίασεν ἐνίοτε, συναισθανθεὶς ἐνδομύχως τὰς τύψεις τοῦ συνειδότος.

Ἡ φήμη τῆς συλλήψεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Καλλέργου διεδόθη τὴν ἑπομένην πρωΐαν ὡς βροντή, ἅμα ὡς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐπεφώτισε τὴν στηλογραφηθεῖσαν καταδίκην. Συνεκεφαλαίου ἡ ἀπόφασις ἐν συντόμῳ τὰ κακουργήματα τοῦ στρατηγοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς ἀπειθείας στηριζομένη κυρίως, διεκήρυττεν αὐτὸν προδότην. Ἔκπληξις, κατέλαβε τὸ κοινὸν κατ' ἀρχάς. Μετ' ὀλίγον ὑπόκωφα μεμψιμοιρήματα καὶ τονθορυσμὸς προεσήμανον τοῦ πλήθους τὴν δυσαρέστησιν. Ἦσαν αὐτὰ προανακρούσματα θορύβου. Καὶ τῷ ὄντι μετὰ μεσημβρίαν ὄχλος παμμιγὴς συνηθροίσθη περὶ τὸ Πελάτιον, κατέφραξε τὴν Πλατεῖαν, τὰς διόδους, τὴν προκυμαίαν. Ἀστραπηδὸν τῆς φοβερᾶς ἀγγελίας διαδοθείσης, ὅμιλος χωρικῶν εἰσέῤῥευσεν ἐκ τῶν προαστείων, ἐκ τῶν πέριξ κωμῶν, ἕως ἀπὸ τῶν *ῥιζῶν* τοῦ Ἰκαρίου ὄρους, χωρικῶν, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἔσπευσαν χαρισθέντες πρὸς τοὺς Καλλέργας ἢ πρὸς ἄλλους τῆς ἀντιπολιτεύσεως, οἱ δὲ

(1) « Solum lo fece prendere, e buttarlo giù dal palazzo sicchè egli mori ». Sanuto, Hist. — Τὸ περιστατικὸν τῶν λογχῶν ἀναφέρεται ὑπὸ ἑτέρων χρονογράφων.

ἐπὶ προσδοκίᾳ ἐνδεχομένου νεωτερισμοῦ, οἱ δὲ καὶ πρόθυμοι, χρείας τυχούσης, εἰς τὴν πόρθησιν τῆς πόλεως. Ἔβλεπέ τις μεταξὺ αὐτῶν ἄνδρας στυγερωποὺς, φέροντας εἰς τὴν ζώνην πυρεῖον καὶ πέλεκυν, γυναῖκας δὲ κρατούσας πήρας καὶ τριχίνους σάκκους, καὶ ἀλευροθύλακας, καὶ κιβίσεις δερματίνας. Τὸ δὲ παράδοξον καὶ ὄντως καταπληκτικὸν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χυδαίου συναγελασμοῦ ἔβλεπέ τις καὶ πρόσωπα ἀρχόντων, συναγωγὰς νεοφύτων ὀρθοδόξων, οἰκειότατα καὶ συγγενικῷ τῷ τρόπῳ συμφατριαζόντων μετὰ τοῦ συρφετοῦ. Τὸ Συμβούλιον συνεδρίαζεν ἐν τῷ Πελατίῳ. Κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, αἱ κιγκλίδες ἐκλείσθησαν, ἡ δὲ φρουρὰ, ἐξωθεν παρατεταγμένη, διέμεινεν ἄπρακτος ὑπὸ τὰ ὅπλα. Διό, φρικώδεις ὕβρεις, καταγγελίαι, συριγμοὶ, λοιδορίαι παχυλύονται κατὰ τοῦ Δουκὸς καὶ τῶν συμβούλων αὐτοῦ, δὲν ᾐρέθισαν τοὺς στρατιώτας ἐπὶ τὸν λαόν. Συνεταῖροι καὶ συνένοχοι, καὶ συγγενεῖς τοῦ θανατωθέντος, πάμπολλοι τὸν ἀριθμὸν, ἀπήντησαν τὴν ἄμεσον ἀντιπεπόνθησιν. Ἄλλοι ἐπεκαλέσθησαν ὡς μόνον μέσον εἰς ἀπόλαυσιν ἀληθινῆς ἐλευθερίας, τὴν ἀγόρευσιν ὀχλοκρατικῆς κυβερνήσεως, συγκροτηθησομένης ὑπὸ καθαρῶν καὶ ἁπλῶν γεναρχῶν τῆς ἐξοχῆς, ὧν προεβάλον ἑκατὸν, διακόσια ἀντιφιλονεικούμενα ὀνόματα. Τῇ δε κᾳκεῖσε, δοῦλοι καὶ γεωργοὶ, καὶ ἀπόβλητοι στρατιῶται τοῦ τάγματος τῶν Καλλεργῶν, ἐξεθείασαν ἐν φωναῖς ἀγρίαις τὰς ἀμιμήτους ἀρετὰς τοῦ κυρίου των, ἢ γυναῖκες, καὶ θεράπαιναι, τὴν ἔξαψιν ἐπετράχυνον διὰ θρήνων καὶ στερνοκοπημάτων. Οἱ κοσμιώτεροι τῶν στασιαστῶν (ἦσαν δ' οὗτοι εὐγενεῖς καὶ πολῖται τοῦ Χάνδακος, ὑποκεκρυμμένοι φίλοι τῆς τυραννίδος, ἢ σπουδάρχαι κατὰ μέρος) ἀπεκάλεσαν μιᾷ φωνῇ τὸν Γραδίνικον αἱμοβόρον τύραννον, ὀλετῆρα τῆς πατρίδος, προδότην, τέρας ἀνομίας καὶ φιλοδοξίας. Οὐδὲ ἠσχύνθησαν νὰ πανηγυρίσωσιν ὡς *Πατέρα* καὶ *Σωτῆρα τῆς πολιτείας* τὸν Καλλέργην αὐτὸν, ᾧ προσῆπτον ἕως τῆς χθὲς τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *Ἐπαράτου*. Τοιούτους τινὰς ἐξέμεσαν βδελυγμούς. Καὶ μεχρισοῦ μὲν ὁ θόρυβος ἐξεθύμανεν εἰς κέλαδον συγκεχυμένον, οἱ ἔγκλειστοι Σύμβουλοι ἠδιαφόρησαν. Ἀλλ' οἱ δημαγωγοὶ, τὴν φρόνησιν τούτων ἐκλαβόντες ὡς δειλίαν, καὶ εἰς πραγματικώτερα ἐπιτολμήσαντες, προέτρεψαν τὸν ὄχλον ἐπ' ἔφοδον κατὰ τῆς φρουρᾶς. Συνέκειτο αὕτη ἐκ Τσακώνων, Βασμούλων καὶ Ἠπειρωτῶν, ἕως ἑξακοσίων, ὧν οἱ ταγματάρχαι καὶ ὁ χιλίαρχος, ἁδρῶς παρὰ τῆς κυβερνήσεως μεμισθωμένοι καὶ περιπεποιημένοι, ὡμολόγουν εἰς τὰ καθεστῶτα τυφλὴν ἀφοσίωσιν. Κατὰ τὴν πρώτην τοῦ λαοῦ ἐπιδρομὴν ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν ὀλίγοι· ἀλλ' ἡ δευτέρα ἀπέβη φονικωτάτη πρὸς τοὺς στασιαστὰς, συσσώμου τοῦ τάγματος ἀντεφορμήσαντος. Κύριος δὲ οἶδε πόσον κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν αἷμα ἤθελε χυθῆ, ἂν ἀγαθὴ τύχη δὲν διέκοπτε τὴν τραγῳδίαν ἀντισπασμός τις ἀπροσδόκητος, καὶ ὁπωσοῦν ἀστεῖος.

Ἔζη τότε γέρων τις ἡμιπαράφρων, ἀλλὰ πανοῦργος καὶ πονηρὸς, γνωστὸς τοῖς πᾶσι διὰ τοὺς ἀναιδεῖς καταπαιγμοὺς καὶ τὰς βωμολοχίας του. Ὁ Θερσίτης οὗτος τῆς Κρητικῆς Δημοκρατίας, θωρακιζόμενος τῇ νομιζομένῃ φρενοβλαβείᾳ του, περιύβριζε δωρεὰν καὶ ἀτιμωρητὶ πᾶν ὅ,τι παρεῖχεν ἀφορμὴν κατακρίσεως εἰς τὴν φιλοσκωμμοσύνην του, ἐχλεύαζε λαϊκούς τε καὶ κληρικοὺς, μεγάλους τε καὶ μικρούς. Ἐκαλεῖτο Θεόδωρος τὸ ὄνομα, ἀλλ, ἕνεκα τῆς αἰσχρολογίας του, ἄλλως δὲν ἐγινώσκετο, ἢ ὑπὸ τὸ παρωνύμιον *Ἀτσυποθόδωρος*, ὅ ἐστι Θεόδωρος ὁ Ἀναιδής (1). Ἔφερε δὲ ἐξαίρετον εὐλάβει-

(1) Ἡ νεοελληνικὴ λέξις Τσύπα παράγεται προφανῶς ἐκ τοῦ Σῦπαρ, ἢ Σῦφαρ, ἀμφότερα προερχόμενα ἐκ τοῦ Συπρός, ἢ Συφρὸς, Αἰολ. ἀντὶ Σαπρὸς, παμπάλαιος, ὑπὸ γήρατος τετριμμένος, ἀποβὰς ἄχρηστος. Σῦπαρ, ἢ Σῦφαρ δηλοῖ κυριολέκτως μὲν δέρμα πεπαλαιωμένον καὶ τετριμμένον, ἰδίως τὸ λεπτὸν αὐτό, ὅπερ οἱ ὄφεις ἀποβάλλουσι, τὸ καὶ γῆρας λεγόμενον· μεταφορικῶς δὲ σημαίνει τὴν ἐπὶ τοῦ γάλακτος σχηματιζομένην λεπτὴν καὶ ῥυτιδώδη ἐπιδερμίδα, ἢ τὸ ἐῤῥυτιδωμένον σῦκον, ἢ τὸ ῥικνὸν πρόσωπον τοῦ γέροντος, καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ ἐκ φύσεως ἢ ἐκ τέχνης ῥυσόν. Ἐντεῦθεν ἡ κοινὴ συνήθεια Τσύπαν ἐκάλεσεν οὐ μόνον τὸν ἐπίπαγον τοῦ γάλακτος, ἀλλὰ, καθ' ὁμοίωσιν καὶ πᾶν ὕφασμα λεπτόν, ἐξαιρέτως τὸ ῥυσὸν ἐκεῖνο, δι' οὗ αἱ γυναῖκες ἐκάλυψαν τὸ πρόσωπον. Τὴν αὐτὴν ἐφαρμογὴν καὶ παραγωγὴν ἔχει, νομίζομεν, ἡ Λατινικὴ λέξις Siparium, ὕφασμα στολιδωτόν, δι' οὗ ἐκαλύπτετο πρὸς τοὺς θεατὰς ἡ σκηνή· οὐδὲ διάφορον ἔχει τὴν παραγωγὴν καὶ ἡ Γαλλικὴ Chiffon. Διό, Τσυπόνω, δηλοῖ καθ' ἡμᾶς καλύπτω τὸ πρόσωπον, καὶ Ξετσυπόνω ἀποκαλύπτω γυναικὸς τὴν ὄψιν· ὅθεν καὶ " Ατσυπη ἡ 'Ατσύπω τη ἢ Ξετσυπωμένη ἡ ἀσκεπής, καὶ κατὰ μεταφορὰν, ἡ ἀναιδής, ἡ ἀναίσχυντος γυνή.

« Δὲν ἔχει Τσύπα κ' ἐντροπήν, οὔτε ταπεινωσύνην ».

Ἔχομεν ἐν τῇ Νοελληνικῇ καὶ ἑτέραν λέξιν ἐκ τοῦ Σῦφαρ ἀναντιῤῥήτως παραγομένην. Εἶναι δὲ ἡ Σοῦφρα (plissure, fronois, ride), ὅθεν τὰ παράγωγα Σουφρόνω, Περισουφρόνω, Σουφρωτός, κτλ. Τὸ ῥῆμα Περισουφρόνω, ἐντυχάνεται καὶ εἰς τὸ Σατυρικὸν ποίημα τοῦ Πτωχοπροδρό- (στ. 156. Β'. Α'.) ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ Ἐμβαλόνω (rapetasser)·

« Καὶ ὡς ἦσαν τὰ καλ για μου πλήρις ἐξεσχισμένα, »

Ἔπιασα τάχα τε μικρὸν νὰ τὰ περισουφρώσω ».

Ὁ Κοραῆς, πολυμαθέστατος μὲν σχολιαστής, οὐχὶ δὲ πάντοτε καὶ εὔστοχος ἐτυμολόγος, παράγει τὸ Σουφρόνω ἐκ τοῦ Συνοφρυόω, συστέλλω τὰς ὀφρῦς (Προδρ. Ἑλλ. Βιβλοθ. σελ. 346, καὶ Σημ. εἰς τὸν Πτωχοπρόδρομον σελ. 169). Ἀλλὰ παραβλέπει ὅτι τὸ ῥῆμα αὐτὸ εἶναι παράγωγον, ἁπλοῦν δὲ καὶ πρωτότυπον πέφυκε μόνον τὸ ὄνομα Σοῦφρα, ὅπερ βεβαίως οὔτε ἐκ τῆς λέξεως ὀφρὺς παράγεται, οὔτε ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ ὀφρύδιον. Ἄρα γε εἰς τὴν χυδαίαν σημασίαν τῆς Σούφρας δὲν ἔδωκεν ἀφορμὴν κύριόν τι χαρακτήρισμα τοῦ πράγματος, ὅπερ σημαίνει τὸ Σῦφαρ, δηλαδὴ αἱ ῥυτίδες αὐταί, τὰς ὁποίας βλέπομεν εἴτε ἐπὶ τῆς τοῦ πεπηγμένου γάλακτος ἐπιδερμίδος, εἴτε εἰς τὴν λεβηρίδα, τὴν κοινῶς λεγομένην ὑποκάμισον τοῦ ὄφεως; Δὲν ἐκάλεσαν δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι διὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν Σῦφαρ καὶ Γραῦν τὸν ἐπίπαγον τοῦ γάλακτος ἐνταυτῷ καὶ τὸ σουφρωμένον ἢ ἐῤῥυτιδωμένον πρόσωπον τοῦ γέροντος; Πρόδηλον ἐκ τούτων, ὅτι ἡ λέξις Σοῦφρα, συγγενὴς τῇ Τσύπῃ κατὰ παραγωγὴν, ἄλλο τι δὲν εἶναι, ἢ τὸ Σῦφαρ, αἰολιστὶ μὲν προφερόμενον Σοῦφαρ, κατὰ δὲ μετάθεσιν Σοῦφρα· σημαίνει δὲ κοινολέκτως τὴν ῥυτίδα, τὸ σφήκωμα, ἀκριβέστερον, τὴν πτύχα. Διό, ἐν τῇ ἀγοραίᾳ φράσει Σουφρόνω τὰ ὀφρύδια ἢ συγγινεύει κατά τε ἐτυμολογίαν καὶ σημασίαν τὸ Ἰταλικὸν Cipiglio, δὲν ἐπικρατεῖ ἡ κυρία τῆς λέξεως σημασία, (ὡς τινες τῶν

αν πρὸς τὴν Ἐνετικὴν Δημοκρατίαν. Ἐλθὼν εἰς τὴν μητρόπολιν ταύτην κατὰ τὴν νεότητά του ὡς ἐμποροπλοίαρχος, συνέλαβεν ὑπὲρ τῶν Ἐνετῶν σέβας προσεγγίζον τῇ λατρείᾳ, ἢ μᾶλλον τῇ μανίᾳ. Διό, δυσχεράνας ἐγκαρδίως διὰ τὴν τούτων ἀποδίωξιν, ἀπέπνεε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, σκώπτων καὶ ἀδιακόπως περιπαίζων τοὺς λεγομένους φίλελευθέρους συμπολίτας του. Ἀδιάλυτος κύκλος ἀκροατῶν ἐπολιόρκει καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τὸ βάθρον, ὅθεν ἐξηγόρευε ὁ γόης τὰς λοιδορίας καὶ προφητείας του.— « Ἄθλιοι! πολλάκις ἔλεγε πρὸς τὸ καγχάζον καὶ ἐπικροτοῦν ἀκροατήριον, ἄθλιοι, κακόμοιροι, κακοκέφαλοι, ἂν δὲν ἦμην πεπεισμένος, ὅτι μετ' ὀλίγον ἐπανέρχονται οἱ Ἐνετοὶ πρὸς σωφρονισμόν σας, ἤθελον ἐγὼ αὐτὸς ἀναδεχθῆ τὴν Δουκικὴν ἐξουσίαν εἰς σωτηρίαν σας, ναί, ἐγὼ ὁ φρονιμώτερος, ὁ σοφώτερος ὑμῶν ἁπάντων. Ἐρωτᾶτε δὲ τίνας ποτὲ Συμβούλους ἤθελον προσλάβει μετ' ἐμοῦ; Ἡ ἀπάντησις πρόχειρος. Δέκα Συμβούλους σοφοὺς, ἐναρέτους, δεινοὺς, δεινοτάτους . . . δέκα μάστιγας ῥαβδωτάς. Θέλετε, τέκνα μου, ἐλευθερίαν; Μάλιστα, φάγετε! Θέλετε Δημοκρατίαν; Καταδέχθητε, ὄρεξις καλή! Ἐχορτάσατε τέλος πάντων τὰ βλαστάρια; Θέλοντες νῦν, μὴ θέλοντες, φάγετε καὶ τὰ παραβλάστα!» Ἐνταῦθα δὲ διὰ τῆς *πατερίτσης* του ἠρίθμει τὸν μουσικὸν ῥυθμὸν τοῦ ῥαβδισμοῦ, « Πενῆντα, ἑξῆντα, ἑβδομῆντα . . . ἑκατόν. Ἰδοὺ, ἀγαπητά μου τέκνα, ἡ καθημερινὴ τροφή σας! Τώρα δὰ εἰπέτε, ὅτι δὲν σᾶς περιφιλῶ πατρικῶς! »

Τοιούτου εἴδους μωρολογήματα ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τέλους. Ὁ Ἀτσυποθόδωρος, ἐκληφθεὶς ὄργανον ἐνεργὸν φατρίας ἐπιβούλου, περιωρίσθη εἰς τινα μονὴν, ἀπέχουσαν δύο ὡρῶν τῆς πρωτευούσης. Ἀλλ' ἡ ἀγγελία τῶν ἐν Χάνδακι ταραχῶν δὲν ἐδράδυνε νὰ θορυβήσῃ καὶ τὸ μοναστήριον. Τοῦ δὲ γέροντος ἐρωτήσαντος, τίς ἔστιν ὁ λόγος; Προσωρμίσθησαν οἱ Ἐνετοὶ, ἀπεκρίνατο ἀστεϊσθεὶς δοκιμός τις τοῦ μοναστηρίου. Ὁ Ἀστυποθόδωρος ἐκπλαγεὶς, προσεποιήθη ἀδιαφορίαν ἐπὶ τῇ εὐκρέστῳ ἀγγελίᾳ. Ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου παραβιάσας τὸν περιορισμὸν, ἐδραπέτευσεν εἰς Χάνδακα, ἀνεπίμονος νὰ προϋπαντήσῃ τοὺς ἐπανερχομένους φίλους του. Φθάσας δὲ εἰς τὴν Πλατεῖαν, καθ' ἣν στιγμὴν ἤκμαζεν ἡ συμπλοκὴ, καὶ τὸν θόρυβον νομίσας ἀποτέλεσμα τοῦ συμβάντος, ὅπερ εἶχε προκαταλάβει τὰς φρένας του, *Καλῶς ἤλθετε, Ἐνετοί!* ἐπεφώνησε στεντορόφωνος, *Καλῶς μᾶς ἤλθετε!* Καὶ ἐξηκολούθησεν εὐφημῶν, ἐπευχόμενος, χαιρετίζων τοὺς Ἐνετοὺς, ὡς ἂν εἶχεν αὐτοὺς πρὸ ὀφθαλμῶν. Οὐδὲν τοῦ παραδόξου διαδοτικώτερον. Οἱ πλησιέστεροι, μηδόλως τὴν φήμην βασανίσαντες, ἐφώναξαν *Ἔφθασαν οἱ Ἐνετοί!* οἱ δὲ πορρωτέρω ἐπανέλαβον ἐντονώτερον τὴν ἀγγελίαν. Καὶ περαιτέρω μὲν διεφημίσθη, ὅτι τριάκοντα τριήρεις ἐνελιμένισαν ἤδη εἰς τὴν νῆσον Δίαν, μακροτέρω δὲ ὅτι καὶ τῆς Φακῆς τὸ φρούριον ἐκυριεύθη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ δεινότερον. Ἡ κακὴ φήμη, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐξογκωθεῖσα, μετεδόθη καὶ πρὸς τοὺς στοίχους τῶν μαχομένων, οἵτινες, καταπλαγέντες, μετεπείσθησαν, καὶ ἀπέστησαν ἐν τῷ ἅμα τῆς ἀδελφομαχίας. Ἀλλ' ἤδη καὶ ἡ στάσις πολλαχοῦ τῆς Πλατείας διελύετο διὰ τὴν ἕτοιμον ἀπόδρασιν τῶν περιέργων, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἔδραμον εἰς τὸν Λάκκον, οἱ δὲ ὥρμησαν πρὸς τὸ ἀκρωτήριον, οἱ δὲ πρὸς τοὺς προκειμένους λοφίσκους, ὅπως τὴν ἀροσδόκητον ἐξακριβώσωσι συμφοράν. Μετ' ὀλίγον ὁ τόπος τῆς ταραχῆς ἐξεκενώθη παντελῶς. Ἐκ δὲ τῆς στάσεως οὐδὲν ἀπέμεινεν ἄλλο ἐπὶ τῆς Πλατείας, ἢ τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων, καὶ τῶν ἡμιθανῶν οἱ στεναγμοί.

Θέαμα καρδιοβόλον πρὸς πάντα φίλον εἰλικρινῆ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐξευγενίσεως, τῆς προόδου τῶν λαῶν! Ἔποψις σπαρακτικὴ μὲν ἀλλὰ διδακτικὴ καὶ πρὸς νέους ἀπερισκέπτους, καὶ πρὸς περιεσκεμμένους γέροντας!

Ὡς ὁ Δοὺξ Γραδίνικος προέβη εἰς τὸν ἐξώστην αὐτὸν, ὅθεν πρό τινων μηνῶν ὁ προκάτοχός του Δάνδολος ἐψέλλισεν ἀπολογήματα πρὸς τοὺς στασιάσαντας Κρῆτας, ὡς προέταξε τὸν πόδα καὶ εἶδε τῆς σφαγῆς τὸ θέατρον, ἰλιγκίασεν. Εἶτα δὲ τοὺς δακρύοντας ὀφθαλμοὺς ὑψώσας πρὸς οὐρανόν, « Θεέ μου, ἀνέκραξε γοερῶς, τί μοὶ ἐπεφύλαττες! Ἐπέπρωτο, λοιπὸν, νὰ σώσῃ σήμερον καὶ πολιτείαν καὶ κυβέρνησιν Κρητῶν τίς; Εἴς παράφρων! »

Ἵστατο ὄπισθεν τοῦ Δουκὸς ὁ Μάρκος Φραδέλος, ὁ Σύμβουλός του αὐτὸς, ὃν τὰ ψηφίσματα τῆς Ἐνετίας ἀποκαλοῦσι tamquam pessimun et iniquissimum proditorem, κάκιστόν τε καὶ παρανομώτατον προδότην.

— « Εἰπὲ κάλλιον ὅτι εἷς παράφρων ἔσωσεν ἕνα *Φρόνιμον*! ἐφώνησεν οὗτος προβὰς, καὶ ἀντονομάσας τὸν πολιτάρχην. Τίς οἶδεν, ὅμως, μὴ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὁ ἐνετομανὴς Ἀτσυποθόδωρος ἀναδειχθῇ καὶ αὐτῶν τῶν φρονίμων φρονιμώτερος; Καθὼς τὰ πράγματα κατήντησαν, φοβοῦμαι ὅτι θὰ μιμηθῶμεν πάντες τὴν μανίαν του. »

— « Μετεπείσθης καὶ σὺ, Μάρκε! ἀνεβόησεν ὁ Δοὺξ εἰς τόνον ἀμφίβολον μεταξὺ σπουδαίου καὶ γελοίου, ὅστις ἐμετρίασε τοῦ προσώπου του τὴν κατήφειαν. « Ὦ τοῦ θαύματος! καὶ σὺ, Μάρκε, μετὰ τῶν *Μαρκαλίνων*! Δὲν ἤθελον τὸ πιστεύσει ποτέ ».

— « Meglio tardi che mai, ἀπήντησε διαῤῥήδην ὁ Σύμβουλος. Τὰ παθήματα, μαθήματα. — Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν τὰς ῥητορικὰς παρασιωπήσεις. Αἴσθημα δυσάρεστον βαρύνει σήμερον τὴν ψυχήν μου. Θέλεις νὰ παραλάβῃς τοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν καὶ ὡς πολιτάρχης ἅμα καὶ ὡς πνευματικός,

Ὁ Γραδίνικος ἐπένευσε μετὰ προθυμίας.

— « Γαβριὴλ! ἔκραξε τότε ὁ Φραδέλος στραφεὶς πρὸς τὸν φίλον του Λαβοῦδον, ὅστις συνδιελέγετο μετὰ τοῦ Μάρκου Γραδινίκου ὀλίγα βήματα μακράν, Γαβριὴλ, ἔλθὲ ταχέως! — Δέχθητι δύο συγχρόνως ὁμολογήσεις, Γαληνότατε, προσέθηκεν εἶτα, τὸν λόγον ἀποτείνας πρὸς τὸν Δοῦκα. Ὁ Λαβοῦδος καὶ ἐγὼ συμμετέχομεν καθόλου τῶν αὐτῶν φρονημάτων ».

— « Μία μόνη ψυχὴ εἰς δύο σώματα », προσέθηκεν οὗτος προσελθών.

— « Ἐπειδὴ δὲ ὅσον ταχύτερον ἡ ἁμαρτία ἐξομολογεῖται, τόσον καλλίτερα καὶ διὰ τὸν πνευματικὸν καὶ διὰ τὸν ἁμαρτωλόν, παραλείπων τὰ προοίμια. συμπτύσσω τὴν γνώμην ἐμοῦ καὶ τοῦ Γραβριὴλ εἰς ὀλίγας λέξεις. — Πεῖρα δεκάμηνος ἀπέδειξεν, ὅτι λαός, ὑπὸ χρονίας δουλείας ἐκβαρβαρωθείς, ἀπροετοιμάστως καὶ διὰ μιᾶς δὲν ἀνεγείρεται εἰς περιωπὴν ἐλευθερίας. Ἐπενοήσαμεν μίαν Κρήτην αὐτόνομον, ἀλλ' ὡς βλέπεις, δὲν ἐδημιουργήσαμεν, ἢ Ἅδου καὶ Κολάσεως αὐτονομίαν. Κατεβάλομεν τὸν τύραννον. Ἀξιόλογα! Ἀλλὰ τί ἐντεῦθεν; Ἀντ' αὐτοῦ κατεστήσαμεν τοσούτους τυράννους ὅσοι μεταξὺ ἡμῶν φιλοχρήματοι, φιλόδοξοι, πλεονέκται, λαοπλάνοι. Ἡ ἀναρχία πασιφανῶς ἐκορυφώθη. Διατί δὲ τῶν πραγμάτων μεταβληθέντων, δὲν θὰ μεταβληθῶσι καὶ αἱ γνῶμαι; Ὑπὸ τῆς σημερινῆς μάλιστα καταπτοηθέντες σκηνῆς, προδρόμους καταστροφῶν τραγικωτέρων, ἐγὼ καὶ ὁ Λαβοῦδος συνωμολογήσαμεν τὴν ἀνάγκην θεραπείας τινὸς ἀμέσου καὶ ῥιζικῆς . . . . Ἰδοὺ τὸ μυστικόν μας ἐν ὀλίγοις ».

— « Τίνα θεραπείαν ἐπενοήσατε; » ἠρώτησεν ὁ Γραδίνικος ἀνήσυχος.

— « Τὴν ἐπανέλευσιν τῶν Ἐνετῶν! » ἐξεφώνησαν ταὐτοχρόνως καὶ μετὰ ζωηρότητος οἱ δύο φίλοι.

Ὁ Δοὺξ ἐσπαράχθη, ὡς ὑπὸ ἠλεκτρικῆς ὠθήσεως. Μετά τινα παῦσιν, καθ' ἣν ἐφάνη τὴν ἀπόκρισιν ἀναλογισθείς.

—« Τέκνα μου! » εἶπεν, ἐλπίζω ὅτι ἀστεϊζεσθε.

— « Ὅτι σπουδαιολογοῦμεν μετὰ πάσης φρενὸς καὶ καρδίας, ὑπέλαβεν ὁ Φραδέλος, καὶ δὲν ἀσεβοῦμεν, ἀστεϊζόμενοι περὶ πραγμάτων οὕτως ἀξιολόγων, τοῦτο προκύπτει ἐκ τῆς δε τῆς ἐπιστολῆς.

Ἐπὶ προσκλήσει τοῦ γέροντος, ἀσθενοῦς ὄντος τὴν ὅρασιν, ἔλαβε καὶ ἀνέγνω τὸ γραμμάτιον ὁ Λαβοῦδος. Δι' αὐτοῦ, ὁ πρώην Δοὺξ, νῦν δὲ δεσμώτης, Λεονάρδος Δάνδολος, προέτρεπεν ἐκ τῆς φυλακῆς *τὸν φίλτατόν του Γραδίνικον* ν' ἀπονείμῃ εἰς τ' ἀπόῤῥητα τοῦ κομιστοῦ πλατυτάτην εὐλάβειαν καὶ ἐμπιστοσύνην.

— « Ὡς βλέπω, προεβιβάσετε τοὺς σκοπούς σας ἀρκετὰ, εἶπε θαῤῥαλεώτερον ὁ Δοὺξ. Ἔχετε λοιπὸν καὶ ἑτέρους πνευματικοὺς, πλὴν ἐμοῦ καὶ τοῦ Δανδόλου! »

— « Ὄχι· ἀλλ' ἀμφιβάλλεις, ὅτι θέλουσιν ἀκολουθήσει τὴν γνώμην μας οἱ περισσότεροι; »

— « Ἀφοῦ λοιπὸν, ἀνέκραξε τότε ὁ Γραδίνικος. τοὺς δύο φίλους ἀναλαβὼν ἑκατέρωθεν ἐκ τοῦ βραχίονος, καὶ χαμηλώσας τὴν φωνὴν, ἀφοῦ λοιπὸν οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματα, τί δὲν συγκαλοῦμεν τοὺς ὁμόφρονας εἰς βουλὴν, ὅπως συνδιασκεφθῶμεν περὶ τοῦ πρακτέου; »

— « Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἡμεῖς θέλομεν, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποθοῦμεν, ὁμοθυμαδὸν ἀπεκρίθησαν οἱ δύο. Ἀλλὰ φοβούμεθα τὸ μέγα τῆς πρωτολογίας πρόσκομμα. Τίς ἐξ ἡμῶν ἁπάντων θέλει θαῤῥήσει νὰ λάβῃ τὴν πρωτολογίαν; »

— « Ὁ γεραίτερος· ἐγὼ αὐτὸς, ὑπέλαβεν ὁ Δοὺξ. Δὲν ἐξέλιπε καθόλου τὸ θάῤῥος μου εἰς ὑπηρεσίαν καὶ σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Δεκτῆς δὲ γενομένης τῆς προτάσεως, ἐγὼ αὐτὸς θέλω μεταβῆ εἰς Ἐνετίαν ».

— « Προδότα! ἀνεκραύγασεν ὁ Φραδέλος μεγαλοφώνως. Σοὶ ἀπέσπασα τὸ προσωπεῖον! Ἀλλὰ δὲν θέλεις, ὄχι, δὲν θέλεις ἐξανδραποδίσει καὶ ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα μας! Λάβε ἀπὸ τοῦδε τὴν πρωτολογίαν, ἣν ἔλαβες καὶ ὅτε συνέταξας τῆς Δημοκρατίας τὸ Καταστατικόν! »

Ἅμα δὲ τῇ προσφωνήσει ταύτῃ, ὁ ἑβδομηκοντούτης Γραδίνικος ἐτύφθη παρὰ τὴν καρδίαν θανατηφόρῳ μαχαιριδίου πληγῇ. Εἰ καὶ τρωθεὶς καιρίως, ἐπειράθη νὰ συλλάβῃ τοῦ δολοφόνου τὴν δεξιάν. Ἡ παραξιφὶς ὅμως τοῦ Λαβούδου, παταξασα δεύτερον καὶ τρίτον, κατέβαλεν ἄφωνον αὐτὸν χαμαί. Ἔμεινεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ θύματος διὰ τοῦ ξιφιδίου προτηλωμένον τὸ γραμμάτιον τοῦ πρώην Ἁρμοστοῦ.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν, οἵτινες ἐπῆλθον εἰς τὴν τραγικὴν σκηνὴν, ἔτυχε καὶ ὁ Λεονάρδος Γραδίνικος Καλλέργης, εἷς τῶν 25 τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνεψιὸς δὲ τοῦ δολοφονηθέντος. Ἰδὼν οὗτος τὸν θεῖον κείμενον κατὰ γῆς, καὶ πνέοντα τὰ λοίσθια εἰς αἵματος ῥύακα, ἔσπασε τὴν μάχαιραν, καὶ ὥρμησε κατὰ τῶν φονέων. Ἀλλὰ, κωλυθεὶς παρὰ τοῦ Ἰαννάκου Ῥίτσου, καὶ τὸ ἐμπηχθὲν γραμμάτιον ἀναγνοὺς, ἔθηκε πάλιν τὴν μάχαιραν εἰς τὸν κολεόν. — « Ἄλλο λοιπὸν δὲν μὲ λοιπεῖ, ἀνεκραύγασε, τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ σφαγέντος ἀποστρέψας, ἢ ὅτι ὁ προδότης ὠνομάζετο Γραδίνικος! »

Προδότην ὡσαύτως, πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν περίπου (1310), προδότην καὶ οἱ συνωμόσαντες Κουϊρίνοι, Θειόπουλοι, Βαδουέροι ἐκάλεσαν τὸν Δοῦκα Ἐνετίας Πέτρον Γραδίνικον, καθ' οὗ καὶ δυνήσειραν στάσιν φοβερὰν ἐν τῇ μητροπόλει. Ἀλλ' ὁ Δοὺξ οὗτος, μᾶλλον φιλόποπτος τοῦ ὁμοτίμου καὶ ὁμεπω-

---

ἡμετέρων γνωματεύουσιν, ἀναφέροντες τὴν ἐκ τοῦ Σ υ ν ο φ ρ υ ό ω ἐτυμολογίαν τοῦ Κοραῆ), ἀλλ' εἰσχωρεῖ μεταφορά. Ὁ Γαζῆς εἰς τὸ Λεξικόν του ἀνεδείχθη τῶν ἄλλων λεξικογράφων ἐπιτυχέστερος. Ἄλλως τε, ἡ λέξις τῆς χυδαίας συνηθείας Σ ο ῦ φ ρ α φαίνεται ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῆς μᾶλλον ἀρχαιότυπος τῆς Τ σ ύ π η ς· εἶναι βεβαίως τοσοῦτον ἀρχαία τὸν σχηματισμόν, ὅσον ἡ Σ ῦ φ α ρ αὐτή. Συμπεραίνομεν δὲ τοῦτο ἐκ δύο τεκμηρίων ἀναντιῤῥήτων, διασωθέντων εἰς τὴν κοινὴν λέξιν αὐτήν· πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ληκτικοῦ στοιχείου ρ, ὅπερ διετηρήθη καὶ εἰς τὴν περιπέτειαν τῆς μεταθέσεως, ἐνῷ οὐδαμοῦ τῆς Νεοελληνικῆς ἐσώθη ὡς τοιοῦτο, οὐδὲ εἰς τὴν Τ σ ύ π α ν αὐτήν· δεύτερον δὲ ἐκ τῆς πρώτης συλλαβῆς, ἔνθα τὸ υ προφέρεται ὡς δίφθογγος ου. Ἐὰν, λοιπὸν, ὡς εὐλόγως ἐντεῦθεν ἐξεικάζομεν, ἐὰν ἡ Σ ο ῦ φ ρ α ἔχῃ τὴν αὐτὴν παλαιότητα καὶ προσδυγένειαν τῆς Σ ῦ φ α ρ ἥτινος ἕνεκεν, ἐν ἐλλείψει τῆς δευτέρας ταύτης, δὲν θέλομεν ἀποθησαυρίσει καὶ μεταχειρισθῇ τὴν πρώτην, ἤδη καθιερωμένην ἐν τῇ παγκοίνῳ τοῦ γένους συνηθείᾳ, οὐ μόνον ἰς σχῆμα πρωτότυπον, ἀλλὰ καὶ ε'ς πολλὰ ἔτι παράγωγα, ἀπαραμιλλήτως ἐμφαντικά;

νόμου του Μαρίνου, τὴν σκευωρίαν προανακαλύψας τῶν ἀρχόντων, ἀντέταξεν ὅσας εἶχε δυνάμεις εἰς τὴν ἐκραγεῖσαν στάσιν, ὥστε ἐκ τῶν ἐναντίων αὐτοῦ ἄλλους μὲν κατετρόπωσεν, ἄλλους δ' ἐξώρισεν, ἄλλους δὲ παρέπεμψεν εἰς τὸ ξίφος τοῦ δημίου. Τότε δὲ καθιδρύθη καὶ ἡ περιβόητος ἐκείνη Ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπή, ἥτις ἔκτοτε ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *Δεκαμελὲς Συμβούλιον* (Consejo de' X) ἐπλήρωσε τρόμου τὴν πολιτείαν· ἀρχὴ μυστηριώδης καὶ ἡγεμονική, κατὰ μίμησιν τῆς ὁποίας οἱ ἀριστοδημοκράται τοῦ Χάνδακος συνέστησαν τὸ *Δεκαμελὲς συμβούλιον* τοῦ Μαρίνου Γραδινίκου (1).

Τῇ ἐπαύριον, 15 Ὀκτωβρίου 1363, ὁ κώδων τοῦ Ἁγίου Τίτου, σύμβολον εὐαρέστων ἀναμνήσεων, ἐσήμανεν εἰς ῥυθμὸν πένθιμον δύο κηδείας ταυτοχρόνους τὴν τοῦ Καλλέργου, καὶ τὴν τοῦ Γραδινίκου. Τὰ ἐντάφια τοῦ πρώτου ἔτυχον τιμῆς μεγάλης, πανδήμου συντριβῆς. Ἐξεφωνήθη καὶ λόγος πανηγυρικώτατος ἐπὶ τοῦ τάφου του. Δὲν ἠκολούθησαν τὸ λείψανον τοῦ δευτέρου, ἢ τὰ μελανειμονοῦντα τέκνα καὶ οἱ συγγενεῖς. Εἷς δὲ μόνος ἱερεὺς ἀνέγνω τὴν Νεκρώσιμον Ἀκολουθίαν, καὶ ἔχρισεν ἐλαίῳ τὰ βλέφαρα τοῦ Δουκός, αὐτὸς ὅστις πρό τινων ἑβδομάδων, εἰς τὴν κατάραν κατὰ τοῦ φθορέως τῆς ἰδίας θυγατρὸς συμπεριέλαβε καὶ Δοῦκα καὶ Δημοκρατίαν.

Ἀντὶ δὲ τοῦ Μαρίνου, πολιτάρχης αὐθημερὸν ἀνηγορεύθη ὁ Μάρκος Γραδίνικος, ὁ καὶ Spiritolo (Πνευματώδης) παρονομασθείς, ἀνὴρ θρασύς, εἰς τὴν ὀχλοκοπίαν ἔκδοτος, ἑταῖρος δὲ τοῦ Φραδέλου καὶ τοῦ Λαβούδου (1).

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΣΠ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

(1) Daru, Hist. de Venise, L. VIII.

(1) Συνηριθμήθη οὗτος εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον μετὰ τῶν 24 μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ο ΥΠΟΧΟΝΔΡΙΑΚΟΣ.

—ooo—

Διήγημα ἱστορικόν.

Ἡ ὑποχονδρία, ἀσθένεια παράδοξος, ὁμοιάζει πολὺ τὸν Ἰανὸν ὅστις, ὡς γνωστόν, εἶχε δύο πρόσωπα, τὸ μὲν νεανικὸν καὶ ἱλαρόν, τὸ δὲ γηραιὸν καὶ στρυφνόν. Καὶ αὐτὴ ἐπίσης διπλῆν ἔχει τὴν ὄψιν, κωμικὴν καὶ τραγικήν, κατὰ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ πάσχοντος. Οἱ φλεγματικοὶ ἢ μελαγχολικοὶ αἰσθάνονται βαθυτάτην θλῖψιν, ἀηδίαν τῆς ζωῆς, καὶ ἀκράτητον ροπὴν πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀποτρόπαιον καὶ ἀπελπιστικήν. Εἶναι μισάνθρωποι, ὑπερβολικοὶ καὶ ἀθεράπευτοι μεμψίμοιροι. Πολλάκις δὲ καὶ μεγάλοι νόες κατακυριεύονται ἀπὸ τὴν νόσον ταύτην, τῆς ὁποίας τὸ δηλητήριον ἀναφαίνεται καὶ εἰς αὐτὰ αὐτῶν τὰ συγγράμματα. Ὁ Ῥουσσὼ (Ἰω. Ἰάκωβος), ὁ Κούπερ, ὁ Βάϋρων ἦσαν ὑποχονδριακοί. Ἡ νόσος αὕτη τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνὸς ἐγέμισε τὰς ἐρήμους ἀναχωρητῶν, ὑπηγόρευσε τὰ πλεῖστα τῶν συστημάτων τῆς φιλοσοφίας τῶν ἀσκητῶν, ἐφεῦρε τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν καὶ τὰς πυράς της, καὶ ἐνίοτε ἐτόνισε τὴν φωνὴν τῆς θεᾶς τῆς ποιήσεως. Σπανιώτατον εἶναι νὰ θεραπευθῇ ἡ ὑποχονδρία. Ναὶ μὲν κατορθόνομεν ἐνίοτε νὰ διασκεδάζωμεν πρὸς ὥραν τὰ νέφη τὰ σκοτίζοντα τὸν νοσοῦντα· ἀλλὰ νὰ ἀποσπάσωμεν ὁλοσχερῶς αὐτὸν ἀπὸ τὴν θλῖψιν ἥτις προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀτελῆ ὀργανισμόν του, νὰ τὸν ἀναγεννήσωμεν, νὰ τὸν κατορθώσωμεν νὰ ἀγαπήσῃ τὴν ζωήν, τοῦτο ὑπερβαίνει καὶ τὰς δυνάμεις, καὶ τὴν ἐμπειρίαν, καὶ τὰ μέσα παντὸς ἰατροῦ.

Ὁμολογῶ ὅτι ἡ φαιδρὰ ὑποχονδρία θεραπεύεται ἐνίοτε· διότι, ἐὰν φέρ' εἰπεῖν πάσχῃ αὐτὴν αἱματώδης τις ἢ χολερικός, εὔρωστος ἢ ἔνθερμον ἔχων τὴν κρᾶσιν, ἀντὶ τῶν ζοφερῶν φαντασιοκοπιῶν τοῦ μελαγχολικοῦ, εὑρίσκεις εἰς αὐτὸν παραδόξους, κωμικωτάτας, γελοίας, ἀλλὰ μικρὸν διαρκούσας. Δὲν ἐνθυμεῖσθε (α) ἐκεῖνον ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι μεταμορφωθεὶς ἐγένετο προχοῖς τεῖου; Στρογγυλίζων τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, καὶ στηρίζων τὴν παλάμην ἐπὶ τοῦ ἰσχίου, ἐσχημάτιζε τὴν λαβὴν τοῦ ἀγγείου· τείνων δὲ τὴν δεξιάν, παρίστα τὴν ῥώγαν, ἤ, ὡς λέγομεν σήμερον, τὴν μύτιν αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦτο φαιδρὸς ὑποχονδριακός· ἰδέα παράδοξος κατέβη εἰς τὴν κεφαλήν του, ἰδέα ἐκμηδενίσασα καὶ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις του.

Πολλὰς τοιαύτας ἀσθενείας ἔτυχε νὰ ἴδω, πάντοτε δὲ ἐχούσας τὰ αὐτὰ συμπτώματα· ἡ πεποίθησις τοῦ πάσχοντος εἶναι ἀκλόνητος· ἐὰν δὲ θελήσῃς νὰ τοὺς θεραπεύσῃς σὲ μισοῦσιν ἀπὸ καρδίας. Ἐξάγουσι δὲ παραδοξώτατα ἀλλὰ λογικώτατα συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν των· ἐκεῖνος, παραδείγματος χάριν, ὅστις ἐνόμιζεν ἑαυτὸν προχοΐδα, ἔτρωγε πρῶτον φύλλα τεῖου καὶ μετ' αὐτὰ ἔπινε ζεστὸν νερὸν διὰ νὰ τὰ ζεματίσῃ.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν τοιούτων ἀσθενειῶν ὅσας εἶδον, θὰ διηγηθῶ μίαν, ὄχι τὴν μᾶλλον παράλογον ἢ θαυμασίαν, ἀλλὰ τὴν μᾶλλον ἀξιοσημείωτον. Ὁ ἥρως τοῦ ἀνεκδότου ἦτο ἄνθρωπος εὐφυέστατος καὶ σοφὸς συγγραφεύς. Ἂν καὶ ἀπέθανε πρὸ πολλοῦ, δὲν λέγω ὅμως τὸ ἀληθὲς ὄνομά του· ἀλλ' εἶμαι βέβαιος ὅτι ὅλοι οἱ φίλοι του θὰ τὸν ἐννοήσωσι, διότι πολλάκις ἐκίνησεν ὅλων ἡμῶν τὸν γέλωτα διὰ τῶν παραδοξολογιῶν του.

Τὸν Νικόδημον εἶχε προικίσει ἡ φύσις μὲ σπάνια πλεονεκτήματα· τὸ ἦθός του ἦτο ἦθος σοφοῦ, καὶ εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπες ζωγραφημένην εἰρωνείαν δηκτικήν, καὶ διάθεσιν ἱλαρότητος τὴν ὁποίαν κυρίως διήγειραν αἱ γελοῖαι τῶν ἄλλων ἐλλείψεις. Ὁσάκις οἱ μαῦροι καὶ μακροβλέφαροι ὀφθαλμοί του προσηλοῦντο ἐπάνω σου, σὲ εἰδοποίει ὅτι ἀκαταμάχητος εἶναι ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιῤῥοή του ἐπὶ σέ. Ναὶ μὲν οἱ ἀνώμαλοι χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του, αἱ πυκνόταται ὀφρῦς του, αἵτινες ἐξέχουσαι ἀξιοσημειώτως ἐδείκνυον τοὺς ὀφθαλμούς του ὡς κεκλεισμένους ἐντὸς δύο σπηλαίων, τὰ ἐξωγκωμένα χείλη, ἡ τρίπηχυς ῥίς, τὸ ἄνισον καὶ λόφους ἐξανθοῦν μέτωπόν του, ἐπροκάλουν τὸν γέλωτά σου· ἀλλὰ τὸ ὀξύτατον καὶ πνευματωδέστατον ἅμα δὲ καὶ σαρκαστικώτατον βλέμμα του, κατέστελλεν ἀμέσως αὐτὸν εἰς τὰ χείλη σου. Ἦτο δὲ καὶ πλούσιος, ἄγαμος, συστηματικός, ὁρμητικὸς καὶ ἀχαλίνωτος τὰ πάθη, ἀκάματος καὶ ἐπίμονος σπουδαστής, εὐερέθιστος, καὶ μισάνθρωπος τὴν καρδίαν, ἀλλὰ χαρίεις ἐξωτερικῶς. Δὲν ἐλειδία ποτε, ἀλλ' ἐπάλαιε πρὸς τὴν ἱλαρότητά του· καὶ συστέλλων τὸ μέτωπον, τὰ χείλη καὶ τὰς ὀφρῦς, ἀλλ' ἀδυνατῶν καὶ ν' ἀμαυρώσῃ τὴν λάμψιν τῶν ὀφθαλμῶν του, καθίστα κωμικωτάτην τὴν ὄψιν του. Ὡμοίαζε τὸν Μῶμον. Καὶ τὰ εὐφυέστερα, καὶ τὰ δηκτικώτερα λόγιά του ἐπρόφερε μὲ τόνον ψαλμῳδίας καὶ συντριβῆς· ἦτο ἀξιόλογος σύντροφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκυθρωπότης σ' ἐτρόμαζε μὲν κατὰ πρῶτον, ἀλλ' οὗτινος οἱ χαριεντισμοὶ ἐπερχόμενοι ἀλλεπάλληλοι ὡς ἀπροσδόκητοι ἀστραπαί, σὲ κατεγοήτευον μετ' ὀλίγον. Καὶ δὲν ἐμειδία, ὡς προεῖπον, ποτέ· ἐνίοτε ὅμως τὰ χείλη του διεῤῥήγνυντο παραδόξως, ἀλλ' ἀμέσως κλειόμενα ἐτήρουν βαθυτάτην σιωπήν. Οὕτω πρὸ τῆς καταστροφῆς καὶ μετ' αὐτὴν τὰ πάντα εἶναι ἥσυχα καὶ ἀτάραχα. Ἐὰν κατὰ τύχην δὲν τὸν ἔβλεπες ὅτε συνέβαινε τὸ μέγα καὶ σπάνιον τοῦτο γεγονός, δὲν ὑπωπτεύεσο ὅτι πρόσωπον τόσῳ ἀλλόκοτον ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ γελάσῃ.

Καὶ τίς δὲν ἐγνώρισε τὰ παράδοξά του; τίς δὲν ἐγνώρισε τὸν ἔρωτά του πρὸς τὸ τεῖον, τὴν σιωπὴν καὶ τὴν θερμάστραν, ἢ τὰς ὥρας ὅσας ἐπερῶμεν τὸ ἑσπέρας μὲ αὐτόν, ἀτενίζοντες σιωπηλοὶ ἀλλήλους, πίνοντες σιωπηλοὶ τεῖον, καὶ σιωπηλοὶ ἀ-

(α) Ἴδε Πανδ. φυλλάδ. 21, σελ. 610.

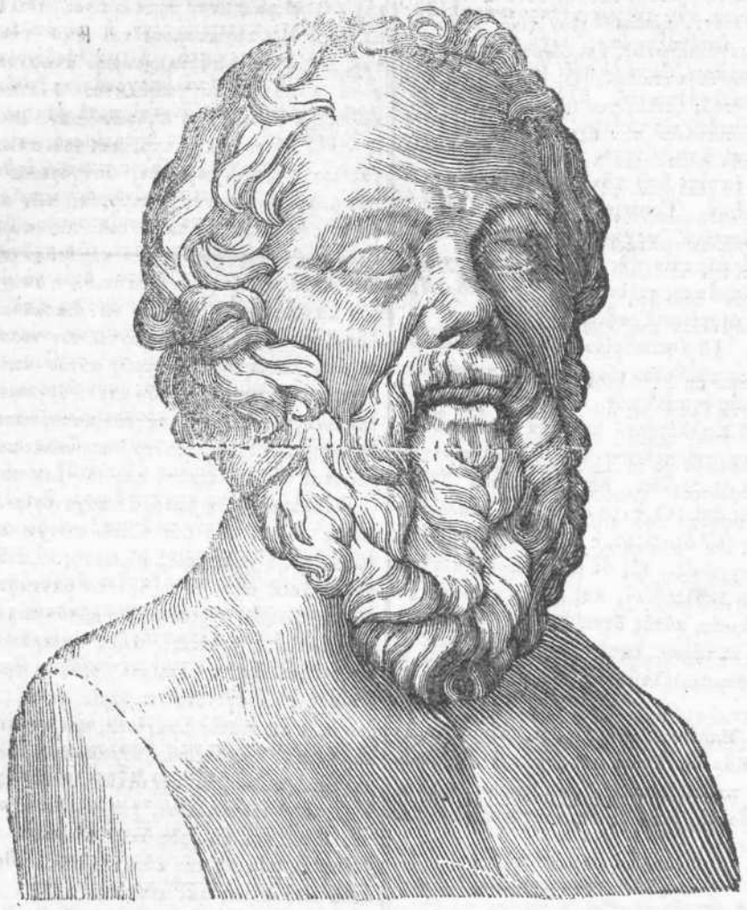

Σωκράτης.

Ἐκ τῶν τοῦ Πολυτεχνείου, ἴδε σελ. 45.

περχόμενοι μετὰ τὴν βωβὴν ταύτην συναναστροφήν; Τίς δὲν τὸν εἶδεν ὅτε, ἀκούων νέον τινὰ γνώριμόν του ὁμιλοῦντα μεγαλοφώνως, ἐσηκόνετο αἴφνης, καὶ θρηνωδῶς σχεδὸν λέγοντα *φεύγω*, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἔφευγεν ἀφίνων τοὺς ξένους του μόνους; Ὅλοι ὅσοι ἀναγνώσωσιν ἐν Λονδίνῳ τὴν περιγραφὴν ταύτην, θὰ ἐνθυμηθῶσι τὸν φίλον μου Νικόδημον, τὰς φαντασιοκοπίας, τὴν μάθησιν, τὸ πνεῦμα, τὴν ἀσχημίαν καὶ τὴν φιλοσκωμμοσύνην του.

Μίαν τῶν ἡμερῶν βλέπω εἰς τὸ δωμάτιόν μου τὸν μαῦρον ὑπηρέτην του ἐνῷ ἡτοιμαζόμην νὰ ἐξέλθω· τὸ πρόσωπόν του ἦτο ἠλλοιωμένον, τὴν δὲ τρακατρυπικὴν ὁμιλίαν του καθίστα ἀκατάληπτον τρόμος του.

— Ὦ . . . ἀφέντη . . . γιατρό, γιατρό . . . ἀφέντη ἐμένα . . νὰ ἔλτῃ νὰ δῇ . . κακὰ τὸ ἐδικό μου ἀφέντη . . . πολὺ κακά !

— Δὲν καταλαμβάνω τί μὲ λέγεις· ὁμίλησε ἀργότερα καὶ καθαρώτερα· βιάζομαι.

— Νά . . . ἀφέντη μου πολὺ κακά . . . ἀλλόκοτο ἀφέντη . . . κεφάλι γυρίζει. . . .

— Πῶς ; ὁ κύριός σου ;

— Ναί, ἀφέντη μου . . . . γιατρό . . . κεφάλι γυρίζει . . . .

Καὶ ἔπληττε τὴν κεφαλὴν μὲ τὰς χεῖρας ὁ μαῦρος.

— Τώρα καταλαμβάνω, ἀπεκρίθην πλησιάσας καὶ ἐγὼ τὴν δεξιὰν εἰς τὴν κεφαλήν· ἐγύρισε τὸ κεφάλι του.

— Ναί, ναί, γιατρό . . . κεφάλι γυρίζει ἐδικό μου ἀφέντη . . . ἀλλόκοτο !

— Καὶ πῶς τὸ ἠξεύρεις ; ποῦ εἶναι τώρα;

— Κρεββάτι . . . . ξαπλωμένο . . . . καλήτερα κομμάτι . . . μὰ κεφάλι γυρίζει.

— Καὶ πῶς τὸ ἠξεύρεις ὅτι ἐγύρισε ;

— Τὸ ἀφέντη λέγει . . . Γιώργη, Γιώργη ! κεφάλι δικό μου γυρίζει.

Μὲ ἦλθεν εὐθὺς ἡ ἰδέα ὅτι θὰ παρεφρόνησεν ὁ Νικόδημος· ἠπόρουν ὅμως πῶς ὡμολόγησεν εἰς τὸν ὑπηρέτην του ὅτι ἐγύριζεν ἡ κεφαλή του. Ἐν τοσούτῳ ἐξηκολούθησα τὰς ἐρωτήσεις μου.

— Ἐτρελάθη, λοιπὸν ὁ κύριός σου ; δὲν ἠξεύρει τί κάμνει ;

— Ὄχι . . . τρελὸ ἀφέντη δικό μου . . . μὰ κεφάλι γυρίζει . . . .

Καὶ λαβὼν τὴν κεφαλήν του μὲ τὰς δύο χεῖρας τὴν ἐγύριζεν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ὡς νὰ ἤθελε νὰ τὴν ἀποσπάσῃ, νὰ φέρῃ τὸν πώγωνα εἰς τὴν ῥάχιν, καὶ νὰ μεταμορφωθῇ ὥς τις τῶν κολασμένων ἐκείνων τοῦ Δάντε, οἵτινες ἔχοντες τὸν τράχηλον ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῆς ῥάχεως, ἔστρεφον τὰ ὀπίσθια πρὸς τοὺς ἄλλους ὁσάκις ἔπρεπε νὰ ὁμιλήσωσι μετ' αὐτῶν.

Ἐξεκαρδιζόμην ἀπὸ τὸν γέλωτα βλέπων τὰ ἀλλόκοτα σχήματα τοῦ μαύρου, ἂν καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ καταλάβω καλῶς τοὺς λόγους του· τὸν παρήγγειλα δὲ νὰ ὑπάγῃ ἀμέσως νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν κύριόν του ὅτι φθάνω ἐντὸς ὀλίγου. Ἐνῷ δὲ διευθυνόμην εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐσκεπτόμην τί ἄρα ἔπαθε. Μὴ τῷόντι παρεφρόνησεν, ἢ μὴ ἁπλῶς ἐπραγγούλισε τὸν λαιμόν του, ἢ μὴ ἠσθένησεν ἀληθῶς, ἢ μὴ ἦτο ἀποτέλεσμα ὑποχονδρίας ; διότι, ὡς καλῶς τὸν ἐγνώριζα, ἂν καὶ ποτὲ δὲν μὲ παρεπονέθη, ὁ ὀργανισμός του ἦτο ὑποκείμενος εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην νόσον. Τέλος πάντων ἔφθασα· ὁ Γεώργιος μὲ ἀναγγέλλει, καὶ ἄνευ ἀργοπορίας εὑρίσκομαι παρὰ τὴν κλίνην τοῦ οἰκοδεσπότου. Τὰ ἐν τῷ κοιτῶνι ἦσαν, ὡς καὶ πάντοτε, ὅλως εὔτακτα· μόνον τὰ παράθυρα ἦσαν κλειστὰ διὰ νὰ μὴ εἰσέρχεται πολὺ φῶς. Ὁ ἀσθενής, ὡς ἔκρινα ἀπὸ τὴν ἀταξίαν τῆς κλίνης, ἐπέρασεν ἀνήσυχον νύκτα· εἶχε τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὦμον καὶ παραχωμένην εἰς τὸ προσκέφαλον· ἡ ὠχρότης τοῦ προσώπου του ἦτο τοσαύτη, ὥστε κατεταράχθην· αὐτὸς δὲ χωρὶς διόλου νὰ κινηθῇ μὲ ἠτένιζεν.

— Ἰατρέ μου, ἀγαπητέ μου ἰατρέ, εἶπεν ἐπὶ τέλους, τί τρομερὸν πρᾶγμα ! τί δεινοτάτη θέσις ! Δὲν εἶναι ἀποτρόπαιον ;

— Τρομερόν, δεινότατον, ἀποτρόπαιον ! ποῖον ; ἠρώτησα ; τί ἔπαθες, εἶσαι ἄῤῥωστος ;

— Ἂν εἶμαι ἄῤῥωστος ! . . . Καὶ ἐσιώπησε . . . Σήμερον τὸ πρωΐ, περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν ἠσθάνθην τὸ πρῶτον σύμπτωμα.

— Ἐὰν, φίλε μου, μὲ ὁμιλῇς μὲ αἰνίγματα, δὲν θὰ ἠμπορέσω οὔτε νὰ σ' ἐννοήσω, οὔτε νὰ σὲ ἰατρεύσω.

— Τὴν ὀγδόην ὥραν, ἐξηκολούθησε χωρὶς κἂν νὰ προσέξῃ εἰς τὴν ὁμιλίαν μου. Δὲν εὑρίσκεις τὸ πρᾶγμα περίεργον καὶ ἄξιον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν ἰατρικῶν σου παρατηρήσεων ; Πῶς σ' ἐφάνην ὅταν ἐμβῆκες εἰς τὸν κοιτῶνά μου ; Σὲ ἦλθεν ὄρεξις νὰ γελάσῃς ἢ νὰ μὲ λυπηθῇς ; Χάριν περιεργείας σὲ ἐρωτῶ.

— Ἐγὼ δὲ σ' ἐρωτῶ ἂν μ' ἔκραξες ἐδῶ διὰ νὰ ἀστεϊσθῇς. Ἔχω πολλὰς ἐργασίας, φίλε μου, καὶ μή με ἀπασχολεῖς εἰς μάτην.

— Σὲ ἀπασχολῶ εἰς μάτην ! χωρατεύεις ; Δὲν ἔχεις μάτια; Ἐτυφλώθης σήμερον ; Δὲν βλέπεις τὴν παράδοξον, τὴν τρομερὰν μεταμόρφωσίν μου ; δὲν τὴν βλέπεις ;

— Βλέπω ὅτι τὰ λόγιά σου εἶναι λόγια τρελοῦ ἢ θερμασμένου. Δός με τὸ χέρι σου.

— Ἐγὼ τρελός ! Μὰ τὴν πίστιν μου σὺ εἶσαι τρελός, ἢ τοὐλάχιστον ἦλθες νὰ μὲ ὑβρίσῃς.

— Νὰ σὲ ὑβρίσω !

— Δὲν βλέπεις τὴν κεφαλήν μου.

— Τί ἔπαθε ;

— Δὲν βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι πλέον εἰς τὴν θέσιν της, ὅτι ἐγύρισε ;

Καὶ ταῦτα λέγων πλήρης ὀργῆς, μὲ ἠτένιζεν ἀσκαρδαμυκτί· τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἠμπόρεσα νὰ μὴ καγχάσω.

— Ἂ ! ἂ ! εἶπον, δὲν μ' ἔτυχε ποτὲ ἄῤῥωστος τόσον ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ περιγράφῃ τὰ συμπτώματα τῆς ἀσθενείας του . . . Ἐγύρισεν ἡ κεφαλή σου ! τὸ εἶδα ἅμα ἐμβὰς ἐδῶ.

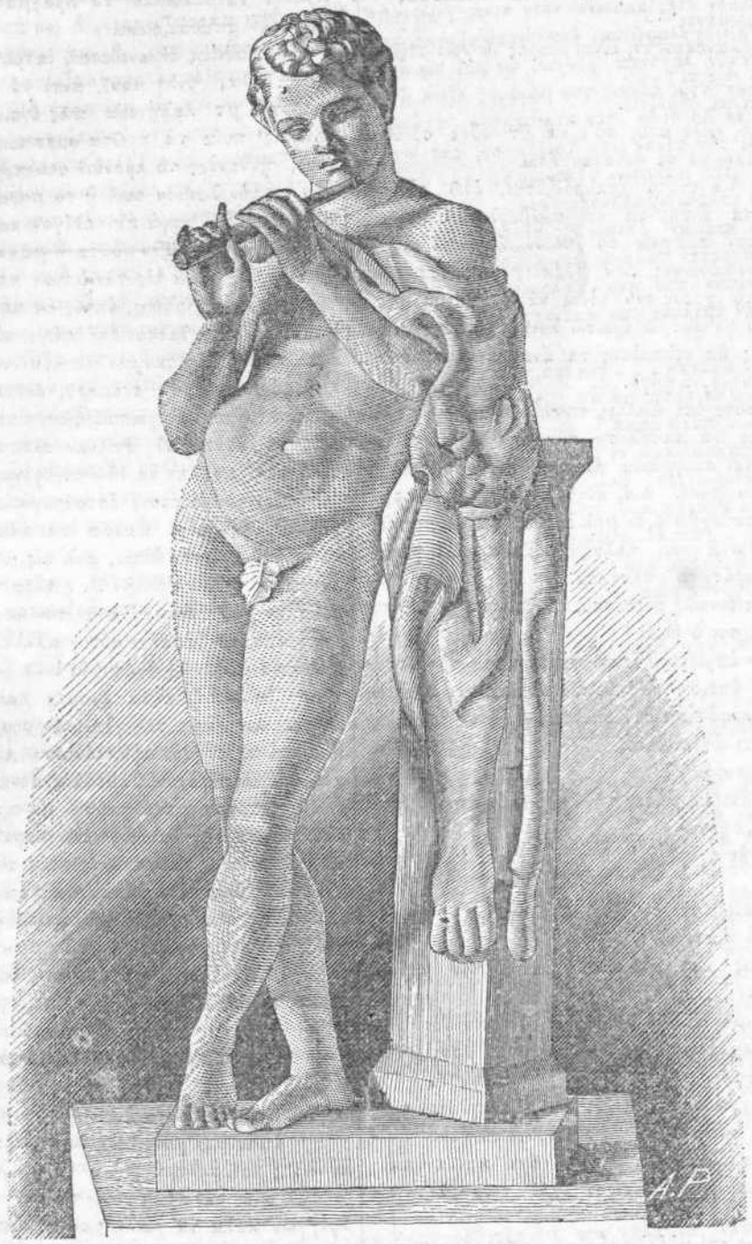

Σάτυρος.

Ἔργον Α. Ῥομπὲρ βραβευθὲν. Ἐκ τῶν τοῦ Πολυτεχνείου, ἴδε σελ. 45.

— Ἰατρέ ! σὲ παρακαλῶ μὴ ἀστειότητας ! Καιρὸς παντὶ πράγματι. Δὲν ἀνέχομαι νὰ μὲ περιγελᾷς. Δὲν εἶναι ἀρκετόν, ἐξηκολούθησε κλαίων, τὸ βάσανόν μου ;

Ἐγὼ δὲ καθήσας παρὰ τὴν κλίνην,

— Διηγήθητί με, εἶπον, τί ἔχεις ;

Ὅτε ἤκουσε τὴν ἐρώτησίν μου ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξησεν ἡ ὀργή του ὥστε ἀναπηδήσας ἔκραξε·

— Τί ἔχω ; τί ἔχω ; θέλεις νὰ μὲ τρελάνῃς ; Δὲν βλέπεις τί ἔχω ; δὲν βλέπεις ὅτι τὸ κρανίον μου ἤλλαξε θέσιν ; ὅτι τὸ πηγοῦνί μου ἐπῆγεν εἰς τὴν ῥάχιν μου ; ὅτι εἰς τὸν τόπον τοῦ λάρυγγός μου ἦλθεν ὁ τράχηλος, καὶ εἰς τὸν τόπον τοῦ τραχήλου ὁ λάρυγξ, καὶ ὅτι τὸ μέτωπόν μου ἐγύρισεν ὀπίσω, καὶ τ' ὀπίσω ἐμπρός ; Τρομερόν ! τρομερόν !

Εἶπε καὶ ἔκρυψε τὴν κεφαλὴν μὲ τὰς σανδόνας,

ἐγὼ δὲ ἐξεκαρδιζόμην γελῶν· ἀλλ' ἀνακύψας ἔτι μᾶλλον θυμωμένος·

— Ἰατρέ, ἀνέκραξεν, εἶναι καιρὸς νὰ χωρισθῶμεν.

— Καὶ διὰ τί;

— Διότι μὲ ὑβρίζεις.

— Ἀλλὰ, φίλε μου, σὲ εἶπα ὅτι οὔτε σὲ ὑβρίζω, οὔτε θέλω νὰ σὲ δυσαρεστήσω.

— Καὶ διὰ τοῦτο ξεκαρδίζεσαι, ἐνῷ σὲ παρεκάλεσα νὰ ἔλθης νὰ σὲ συμβουλευθῶ διὰ τὸ τρομερώτερον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ τις νὰ πάθῃ εἰς τὸν κόσμον; Δὲν βλέπεις τὸ δυστύχημά μου! Ἐνῷ τὸ χρέος σου εἶναι νὰ θεραπεύῃς τοὺς ἀσθενεῖς, σὺ γελᾷς! Σ' ἐρωτῶ λοιπὸν· θέλεις νὰ μὲ θεραπεύσης; θὰ τελειώσης τὰ ἄνοστά σου γέλοια; ἢ ἀποκρίσου με, ἢ φύγε.

Ἐνόησα τότε ὅτι ὡμίλει σπουδάζων, καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπειλήν του· ἦτο πρόδηλον ὅτι στιγμιαία ἀλλ' ἀκάθεκτος παραφροσύνη τὸν ἐκυρίευσε. Διό, ἀντὶ ἀντιλογίας, ἀπεφάσισα νὰ παραδεχθῶ ὅ,τι μοὶ ἔλεγε· καὶ καταστείλας τὸν γέλωτά μου, ἤλλαξα καὶ ἦθος καὶ φωνήν, καὶ μὲ σοβαρότητα ἀπήντησα·

— Τώρα ἐννοῶ, φίλε μου, τί τρέχει.

— Δόξα σοι ὁ Θεός!

— Ὅταν ἐπρωτοεμβῆκα παρετήρησα τὸ δυστύχημα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀσθένεια αὐτὴ εἶναι σπανιωτάτη καὶ παράδοξος δὲν ἐπίστευσα ὅτι ἦτον ἀληθινή, ἀλλ' ὅτι ἀστειεύεσο.

— Ἀστειευόμην!

— Καὶ ὅτι ἐγύριζες τὴν κεφαλήν σου διὰ νὰ γελάσης μαζῆ μου.

— Τί τὴν ἐγύριζα! ὁ ταλαίπωρος! Ἐγύρισε μόνη της.

— Πιστεύεις ὅτι ἐγύρισε μόνη της;

— Ἂν τὸ πιστεύω!

— Μήπως καὶ ἀνακατόνεται ὀλίγον καὶ ἡ φαντασία σου . . .

— Νόστιμος εἶσαι· ὑποθέτεις λοιπὸν ὅτι θέλω νὰ στραβολεμιάσω μόνος μου, καὶ νὰ δυστυχήσω ἐπὶ ζωῆς μου;

— Δὲν λέγω αὐτό· ἐξ ἐναντίας βλέπω νέον φαινόμενον . . . ἀνωμαλίαν . . . Τωόντι τὸ περιστατικὸν εἶναι σπανιώτατον . . . ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνύπαρκτον. Ἐνίοτε βαρὺ ὄνειρον ἔχει τοιαῦτα ἀποτελέσματα.

— Μήπως καὶ μ' ἐκλαμβάνης, ἰατρέ, διὰ παιδί; Νομίζεις ὅτι δὲν ἐννοῶ ὅτι ὁμιλεῖς μὲ εἰρωνείαν; Καὶ ὅμως ἀπατᾶσαι, καὶ ἔχεις ἄδικον περιγελῶν με. Λυπήσου με τὸν δυστυχῆ. Τὸ λογικόν μου δὲν πάσχει, συλλογίζομαι καλήτερα παρ' ἄλλοτε· ἔχω ὅλας μου τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, καὶ διὰ τοῦτο αἰσθάνομαι ὅλην τὴν δεινότητα τῆς ἀσθενείας, τῆς ὁποίας τὴν θεραπείαν ἀναθέτω εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐπιστήμην σου. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀληθέστατον· ἡ ἀθλία κεφαλή μου ἐγύρισε.

— Τὸ βλέπω, ἀπεκρίθην μὲ φωνὴν κλαυθμηράν· ἀφοῦ, ὡς λέγεις, τὸ νόσημα εἶναι ἀληθέστατον, πρέπει νὰ προλάβωμεν τὰ ἀποτελέσματά του. Πρέπει νὰ βάλωμεν τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των· δὲν ἀπελπίζομαι.

— Αἰωνίως εἰρωνεύεσαι, ἰατρέ· σὲ λέγω. . . .

— Ἔλα, φίλε μου· ἀντὶ νὰ θυμόνῃς, πληροφόρησέ με καλήτερα πῶς ἔγεινεν αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις· ποῖα τὰ πρῶτα συμπτώματα· εἶχες πόνους; ἠσθάνθης τὸ κρανίον σου περιστραφὲν μὲ ὁρμὴν εἰς τὸν λαιμόν σου, ἢ τὸ παράδοξον αὐτὸ φαινόμενον ἦλθεν ἀργὰ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον;

— Ἄκουσε. Τὴν νύκτα ἢ μᾶλλον περὶ τὰ ἐξημερώματα, εἶδα εἰς τὸν ὕπνον μου ὅτι ἤμην εἰς τὰς Βαρβάδας νήσους, ὅπου, ὡς ἠξεύρεις, ἔχω κτήματα. Ἔβλεπα λοιπὸν ὅτι ὑπῆγα νὰ τὰ ἐπισκεφθῶ, καὶ ὅτι ἐνῷ εὑρισκόμην μεταξὺ τῶν μαύρων δούλων μου, ἐφύσησε τρομερὸς ἄνεμος ἀνατολικοβόρειος. Δένδρα, ἄνθρωποι, ζῶα, καὶ ἡ γῆ αὐτὴ, ὅλα ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ἔγειναν ἀνάρπαστα. Ἔστρεψα τότε τὴν κεφαλὴν νὰ ἰδῶ τί τρέχει, καὶ ὁ ἄνεμος, φυσήσας σφοδρότερον, ἐστρυφογύρισεν, ὡς βλέπεις, τὴν κεφαλήν μου. Ἔκαμα τὰ ἀδύνατα δυνατὰ νὰ λάβῃ τὴν πρώτην θέσιν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὅταν ἐξύπνησα, . . . ἀλλοίμονον . . . ἠὖρα γυρισμένην τὴν κεφαλήν μου· παρεκάλεσα τὸν Θεὸν νὰ μὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ βάσανον αὐτὸ, ἀλλ' ὅμως τίποτε! . . Ἄ! ἰατρέ μου. Τί δυστυχία!

— Βέβαια! ἀλλὰ ἔχομεν καὶ τρόπους θεραπείας. Δεῖξαί με τὴν γλῶσσάν σου . . . Στάσου νὰ ἰδῶ καὶ πάλιν τὸν σφυγμόν σου. Ἄ! βλέπω καὶ ἔχεις ὀλίγον πυρετόν . . . Βέβαια, δὲν εἶναι παράδοξον.

Παρετήρησα μετὰ ταῦτα μὲ προσοχὴν καὶ μὲ σοβαρότητα τὸν λαιμόν, τὴν κεφαλήν, τὴν ῥάχιν, τὸ στῆθος του, κατατρίψας πρὸς τοῦτο ἄπειρον ὥραν· ἀλλ' ὅλα ταῦτα ἔπραττα τηρῶν βαθεῖαν σιωπήν, διότι ἐφοβούμην μὴ ἐπανέλθῃ ὁ γέλως, ὁ ὁποῖος περιεφέρετο εἰς τὰ χείλη μου.

— Πῶς ἡ τοιαύτη ἐξάρθρωσις δὲν μ' ἐφόνευσεν; ἠρώτησεν ὁ πάσχων.

— Διότι, ἀπεκρίθην, οἱ χόνδροι εἶναι εὐλύγιστοι.

— Καὶ θὰ ἠμπορῶ νὰ κάμω ὅτι ἔκαμνα ἕως τώρα;

— Ἀπαράλλακτα!

— Φοβοῦμαι μόνον μήπως ἡ θεραπεία εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ σκληρά;

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δὲν ἀπεκρίθην, σφίγγων καλὰ τὰ χείλη μου μὴ καγχάσω· ἀνεζήτουν δὲ κατὰ νοῦν τρόπον τινὰ καταλληλον νὰ θεραπεύσω τὴν τοιαύτην μανίαν. Ἐπὶ τέλους ἀνέκραξα ὡς ὁ Ἀρχιμήδης·

— Εὗρον! . . εὗρον! — Τί; — Τὸ ἰατρικόν.

— Ἀληθινά;

— Ἐὰν ὑπάρχῃ ἰατρικὸν ἁρμόδιον δὲν εἶναι βεβαίως ἄλλο· ἡ κεφαλή σου θὰ γυρίσῃ εἰς τὴν τακτικὴν θέσιν της.

— Μὲ τὸ ὑπόσχεσαι;

— Ἐγγυῶμαι, φθάνει μόνον ν' ἀκολουθήσῃς τὴν συμβουλήν μου.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)